

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΚΑΙ Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΟΥ ΑΞΙΑ
ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΠΑΙΔΙ

ΟΝΟΜΑ: ΚΑΝΤΙΪΟΛΛΗ ΚΛΕΑ
ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: Ι2013158
ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: κος ΑΓΓΕΛΑΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΪΝΟΣ

Μια νεαρή μητέρα ρώτησε τον Αϊνστάιν τι θα μπορούσε να κάνει για να προετοιμάσει καλύτερα το πεντάχρονο παιδί της για το σχολείο και τη ζωή. Ήρεμος και χαμογελαστός, ο μεγάλος φυσικός της απάντησε:

«Να του λέτε παραμύθια»....

«Καλά τα παραμύθια, αλλά τι άλλο;» απόρησε η νέα μητέρα.

«Πολλά παραμύθια», επέμεινε ο άνθρωπος που σφράγισε τη σύγχρονη επιστήμη. Και όταν η μητέρα ρώτησε τρίτη φορά, κάπως δύσπιστα: *«Καλά, εντάξει, αλλά και τι άλλο;»*, ο Αϊνστάιν είπε πως

«δεν χρειάζεται τίποτα περισσότερο. Μονάχα κι άλλα παραμύθια. Πάρα πολλά παραμύθια»...

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	5-6
------------------------------	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄: ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

1.1. Ο ορισμός του παραμυθιού	7-8
1.2. Δομή και βασικά μοτίβα	8-9
1.3. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του παραμυθιού	9-11
1.4. Καταγωγή και ιστορική εξέλιξη	11-14
1.5. Διάδοση και εξέλιξη του παραμυθιού στην Ελλάδα	14-16

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄ : ΛΑΙΚΟ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

2.1. Η πορεία προς το σύγχρονο παραμύθι.....	16-20
2.2. Χαρακτήρες του σύγχρονου παραμυθιού	20-22

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄ : ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

3.1. Εισαγωγή παραμυθιού σε Νηπιαγωγείο και Δημοτικό σχολείο	22-24
--	-------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄: Η ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ

4.1. Το παραμύθι από την πλευρά της ψυχολογίας και της ψυχανάλυσης.....	25-28
4.2. Η «μαγική στάση» και το παραμύθι	28-29
4.3. Η προσφορά του παραμυθιού στις ψυχικές ανάγκες του παιδιού	
α. Φυγή από την πραγματικότητα	30
β. Τα παραμύθια εξάπτουν την φαντασία των παιδιών	20-32
γ. Τα παραμύθια αποτελούν πρότυπα ταύτισης για τα παιδιά	32-34
δ. Κοινωνική συμπεριφορά και το παραμύθι	35
ε. Το καλό και κακό στο παραμύθι	35
στ. Οιδιπόδειες συγκρούσεις και λύσεις στο παραμύθι	36- 37
ζ. Το τέλος στα παραμύθια	37- 38

η. Η μετάβαση στην παιδική ηλικία με την βοήθεια του παραμυθιού...	38- 41
4.3 Η Προτίμηση του παιδιού για το παραμύθι	41- 42
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄: Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ</u>	
5.1. Η παιδαγωγική αξία του παραμυθιού	43- 51
α. Αισθητική ανάπτυξη.....	45- 46
β. Γνωστική Ανάπτυξη.....	46
γ. Γλωσσική Ανάπτυξη	47
δ. Κοινωνική Ανάπτυξη	48
ε. Ηθική Ανάπτυξη	48-49
5.2. Το παραμύθι στο χώρο της ειδικής αγωγής	51-52
5.3. Το παραμύθι ως μέσο διαπολιτισμικής αγωγής	52-54
5.4. Η επίδραση του εικονογραφημένου παραμυθιού στο παιδί	54-55
5.5. Δραματοποίηση και παραμύθι	55-57
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄: Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ</u>	
6.1. Η τεχνική της αφήγησης στο σχολείο	58- 61
6.2. Μέθοδος και μορφή διδασκαλίας παραμυθιού	61-63
6.3. Κριτήρια επιλογής παραμυθιών	63-65
6.4. Η διήγηση του παραμυθιού με σύγχρονα μέσα	65-68
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ- ΣΥΜΠΕΡΣΜΑΤΑ	69-71
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	72-74

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όλοι μας, μικροί και μεγάλοι είτε από τη θέση του ακροατή, είτε από τη θέση του αναγνώστη, έχουμε έρθει σε επαφή με τα παραμύθια. Και σίγουρα όλοι μας έχουμε προσωπικές εμπειρίες και αναμνήσεις από την παιδική μας ηλικία από την ανάγνωση και την εξιστόρηση παραμυθιών από αγαπημένα μας πρόσωπα. Επομένως, μας είναι γνωστά. Αυτό που δεν μας είναι γνωστό είναι η επίδραση του παραμυθιού στην ψυχοσύνθεση ενός παιδιού, στην καλλιέργεια την φαντασίας του, την διδαχή μηνυμάτων αλλά και το πόσο ωφέλιμο παιδαγωγικό μέσο αποτελεί αν αξιοποιηθεί σωστά. Το πιο σημαντικό είναι ότι μέσω του παραμυθιού μπορούν να εκφραστούν εύκολα και αβίαστα μηνύματα και διδάγματα χωρίς να έχουν κάποιο «διδακτικό» τόνο. Όλα τα παραπάνω, τα συνειδητοποίησα ύστερα από την ενασχόληση μου με την συγκεκριμένη εργασία.

Αφορμή για την ενασχόληση με το συγκεκριμένο θέμα λοιπόν ήταν η πραγματοποίηση της πρακτικής μου άσκησης, κατά την διάρκεια του καλοκαιριού του 2016, στην Κεντρική Δημοτική Βιβλιοθήκη Λάρισας "ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΜΑΣ", όπου διοργανώθηκε μια καλοκαιρινή εκστρατεία από την Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδας, από τις 16 Ιουνίου ως τις 15 Σεπτεμβρίου. Η Βιβλιοθήκη συμμετείχε σε 43 εκπαιδευτικές και ψυχαγωγικές δράσεις για παιδιά και εφήβους. Οι δράσεις αυτές περιλάμβαναν ανάγνωση κλασικών και σύγχρονων παραμυθιών και μετέπειτα δραστηριότητες που προέκυπταν από το θέμα του κάθε παραμυθιού, π.χ. ζωγραφική, κουκλοθέατρο, εξερεύνηση, χειροτεχνίες κλπ.

Το έντονο ενδιαφέρον των παιδιών καθώς και το εύρος των γνώσεων που εξέλαβαν από το πρόγραμμα αυτό, μου προκάλεσε ιδιαίτερο ενδιαφέρον και προβληματισμό για το πώς μπορεί ένα παραμύθι να συνδυάσει την ψυχαγωγία με την εκμάθηση. Έναυσμα βέβαια, αποτελεί και η προσωπική μου επιθυμία για μετέπειτα ενασχόληση στο χώρο της προσχολικής αγωγής, όπου το παραμύθι αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο για το νήπιο.

Επομένως, στην παρούσα εργασία το ενδιαφέρον εστιάζεται στην παιδαγωγική σημασία του παραμυθιού. Γίνεται λόγος για το παραμύθι το οποίο αποτελεί μια από τις πιο σημαντικές γλωσσικές ,λογοτεχνικές αλλά και πολιτισμικές εκδηλώσεις ενός λαού.

Αναλυτικότερα, στο κείμενο γίνονται εκτενέστερες αναφορές στα γνωρίσματα του παραμυθιού, στην καταγωγή του και στους τρόπους διάδοσης του. Επιπλέον, διευκρινίζεται και η σημαντική επιρροή του σε ότι αφορά τις διαπολιτισμικές διαστάσεις μέσα από την κατανόηση μηνυμάτων τα οποία

αποδίδει. Αναπτύσσεται ακόμη ο διαφορετικός τρόπος διήγησης με την αξιοποίηση των σύγχρονων μέσων του εικονογραφημένου βιβλίου το οποίο αποτελεί πηγή έμπνευσης και φαντασία για το παιδί. Εκτός από αυτά θίγεται και ένα άλλο θέμα που έχει να κάνει με την ψυχοπαιδαγωγική του διάσταση , όπως η αντιμετώπιση καθημερινών δυσκολιών, αλλά και άλλων κοινωνικών και όχι μόνο θεμάτων. Μέσα από το παραμύθι το παιδί μπορεί να αντιμετωπίσει προβλήματα και καταστάσεις που προκύπτουν ακόμα και σε οιδιπόδειες συγκρούσεις. Στην συνέχεια παρουσιάζονται οι πολλαπλές ωφέλειες του ως μέσο αγωγής ενώ παράλληλα δίνεται έμφαση στην παιδαγωγική και διδακτική αξιοποίηση η οποία στοχεύει στην υγιή και ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού. Τέλος, θα αποτελούσε σοβαρή παράλειψη να μην αναφερθούμε στα κριτήρια επιλογής του καθώς και στην τέχνη και την τεχνική της αφήγησης στο σχολείο η οποία αποτελεί παιδαγωγική και ψυχοθεραπευτική διαδικασία.

Η πτυχιακή εργασία επομένως αποτελεί μια αναφορά στην γοητεία του παραμυθιού και στην αξία του ως εργαλείο μάθησης και αγωγής για το σύγχρονο παιδί, διότι όπως έλεγε και ο διάσημος άραβας αφηγητής Χαραντί, «Τα παραμύθια δεν γράφονται για να κοιμίζουν τα μικρά παιδιά, αλλά για να αφυπνίζουν τις συνειδήσεις τους».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

1.1. Ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ

Δεν υπάρχει λαός που να μην έχει παραμύθια, ούτε υπάρχει εποχή και πολιτισμοί που να μην έχουν αναδείξει τα δικά τους γραπτά ή προφορικά παραμύθια. Ειδικά το προφορικό παραμύθι, το λαϊκό, όπως το ονομάζουμε, έχει διαγράψει μια χιλιόχρονη πορεία. Εμφανίζεται από την πρώτη στιγμή που υπήρξε ο άνθρωπος πάνω στη γη και αποτέλεσε ένα από τα βασικότερα μέσα ψυχαγωγίας τόσο για τους ενήλικες, όσο και για τα παιδιά, στα οποία και ανήκει στις μέρες μας.

Η λέξη «παραμύθι» προέρχεται από την αρχαία ελληνική λέξη «παραμύθιον», που σημαίνει «παρηγοριά, ανακούφιση και ενθάρρυνση». Αργότερα έλαβε και την σημασία της φανταστικής ιστορίας, η οποία αποσκοπούσε στο ίδιο αποτέλεσμα¹. Το «παραμύθιον» των αρχαίων δεν διαφέρει σχεδόν σε τίποτα από το σημερινό «παραμύθι». Η πανάρχαια αυτή λέξη είναι σύνθετη, με συνθετικά την πρόθεση «παρά» που σημαίνει κοντά, και την λέξη «μύθιον» που είναι υποκοριστικό του «μύθος», που θα πει λόγος². Το παραμύθι υπήρχε ήδη από την εποχή του Πλάτωνα, ο οποίος το διαχωρίζει από τη φιλοσοφία και ορίζει τα παραμύθια ως «φλυαρίες που λένε οι γριές και οι οποίες εμπεριέχουν προφανώς μιαν απλοϊκή αντίληψη για όσα διακονεί η φιλοσοφία». Από τον ορισμό που δίνει ο Πλάτωνας απορρέει το συμπέρασμα, ότι το παραμύθι είναι ένα δημιούργημα των απλών ανθρώπων του λαού.

Κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί διάφοροι ορισμοί για το παραμύθι από γνωστούς μελετητές, όπως ο Bettelheim, οι οποίοι πάντα συνδέονταν με την εποχή και τις συνθήκες που επικρατούσαν εκείνη την δεδομένη στιγμή αλλά ταυτόχρονα αντανάκλυσαν και τις ιδεολογικές και κοσμογονικές απόψεις των ιδίων. Οι ορισμοί αυτοί, έχουν επιμέρους διαφορές αλλά όλοι υπογραμμίζουν τα στοιχεία του «μαγικού και υπερφυσικού, του απίθανου και του απίστευτου περιεχομένου»³. Ο Smith Thompson, σπουδαίος αμερικάνος παραμυθολόγος χαρακτηρίζει το παραμύθι ως «μια αφήγηση με κάποιο μήκος, η οποία εμπεριέχει διαδοχή μοτίβων ή επεισοδίων. Κινείται σε ένα πλαστό, χιμαιρικό κόσμο, χωρίς συγκεκριμένη τοπογραφική αναφορά και χωρίς κάποια συγκεκριμένη αναφορά σε πρόσωπο». Το παραμύθι, μπορεί επίσης να θεωρηθεί, όπως αναφέρουν οι Bolte και Polivka, σχολιαστές των παραμυθιών των αδελφών Grimm, ως «μια ανώνυμη λαϊκή διήγηση που έχει δημιουργηθεί

¹Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.19

²Σακελλαρίου Χάρη, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*, σ.15

³Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.22

με ποιητική φαντασία και λιτότητα, είναι εμπνευσμένη από τον ονειρικό κόσμο του μαγικού, έχει περιεχόμενο μη φανταστικό, είναι μια ιστορία του θαύματος που δεν εξαρτάται από τους όρους της πραγματικής ζωής, έχει σαγηνευτικό χαρακτήρα και την ασκούν με ευχαρίστηση μικροί και μεγάλοι, έστω και αν δεν την θεωρούν πιστευτή»⁴. Με πιο απλά λόγια, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το παραμύθι είναι μια φανταστική προφορική διήγηση που αποτελείται από διάφορα διαδοχικά επεισόδια.

1.2. ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΑ ΜΟΤΙΒΑ

Σημαντικό σταθμό στη μελέτη του παραμυθιού αποτέλεσε η μελέτη «Μορφολογία του παραμυθιού», του Σοβιετικού Vladimir Propp (1988), στην οποία αναλύεται η δομή των ρώσικων μαγικών παραμυθιών και έχει ως στόχο την ταξινόμηση των παραμυθιών με βάση τη σχέση των δομικών μερών μιας διήγησης μεταξύ τους. Κατά την άποψη του, κάτω από τα πολλά και μεταβλητά στοιχεία των παραμυθιών, ξεχωρίζουν κάποια σταθερά και αμετάβλητα. Αυτά τα στοιχεία, τα ονομάζει «λειτουργίες» και εντόπισε ότι συνολικά είναι 31 και βάση αυτών οργανώνεται συνήθως η δομή του παραμυθιού⁵.

Σύμφωνα με τον Propp λοιπόν, ως προς την δομή του το παραμύθι παρουσιάζει σε γενικές γραμμές την ακόλουθη πλοκή⁶:

- Η αποστολή: δίνετε στον πρωταγωνιστή μια εξορία ή ένας προορισμός προκειμένου να φέρει σε πέρας ένα καθήκον, συχνά ανυπέρβλητο.
- Οι βοηθοί: ζώα που μιλούν, νεράιδες και μαγικά πλάσματα, που τον βοηθούν στην πορεία του.
- Τα εμπόδια: διάφοροι εχθροί και κακές δυνάμεις που συναντά στο δρόμο του και επιχειρούν να τον ξεγελάσουν, με τις οποίες δυνάμεις πρέπει να αναμετρηθεί.
- Η δράση του ήρωα: περνάει από διάφορες δοκιμασίες, βιώνει εγκατάλειψη και αντιπαράτιθεται με το κακό. Έπειτα με τεχνάσματα, πονηρία και βοήθεια προσπαθεί να φέρει σε πέρας την αποστολή του.
- Το ευτυχισμένο τέλος: το κακό πάντα τιμωρείται και το καλό πάντα νικά.

⁴Δουλάμη Σταυρούλα, Αλέξανδρος -Σταμάτιος Αντωνίου, *Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση τους στο χώρο της ειδικής αγωγής*, σ.29

⁵ Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*, σ.48-49

⁶Δουλάμη Σταυρούλα, Αλέξανδρος- Σταμάτιος Αντωνίου, *Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση τους στο χώρο της ειδικής αγωγής*, σ.30

Με βάση αυτήν την έρευνα του Propp, ασχολήθηκαν με την μελέτη του παραμυθιού μια σειρά από μελετητές και όλοι αναγνώρισαν πως το έργο του «αποτελεί μια μεγάλη ανακάλυψη» και ότι «θα διατηρεί την άφθαρτη αξία του πως υπήρξε το πρώτο», όπως χαρακτηριστικά λέει και ο Claude Levi-Strauss, σημαντικός ανθρωπολόγος⁷.

Πιο συνοπτικά όμως, τα παραμύθια σύμφωνα με τον Propp, οργανώνονται σε τρία βασικά μέρη:

1. Σύντομη εισαγωγή, π.χ. «μια φορά και ένα καιρό..».
2. Η διήγηση, το κύριο μέρος δηλαδή του παραμυθιού.
3. Το τέλος, πχ. «έζησαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα..».

Και τα σημαντικότερα εμφανιζόμενα μοτίβα είναι⁸:

- *Η κυριαρχία του καλού έναντι του κακού.*
- *Η απαγόρευση*, στον ήρωα υποβάλλεται μια απαγόρευση «μην βγεις έξω» ή «μην κάνει αυτό», η οποία θα παραβιαστεί.
- *Η ανταγωνιστικότητα των σχέσεων* (έξυπνος- κουτός, φτωχός – πλούσιος)
- *Ο χωρισμός από τους γονείς*, που προκαλεί φόβο και αγωνία στο παιδί.
- *Έλλειψη μεσότητας*, όλα στο λαϊκό παραμύθι κυμαίνονται μεταξύ δύο άκρων.
- *Ο θάνατος*, υπάρχει ακόμα και στο αισιόδοξο παραμύθι.
- *Η εμφάνιση της πυρηνικής οικογένειας*, δηλαδή πατέρα, μητέρα και τα παιδιά.

1.3. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ

Τα παραμύθια κάθε λαού, όπως είναι λογικό διαφέρουν αφού προσαρμόζονται κατά την διάδοση στην κοινωνία και την κουλτούρα κάθε χώρας-περιοχής. Παρουσιάζουν ωστόσο πολλές ομοιότητες μεταξύ τους και έχουν τα εξής τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά:

Πρώτο βασικό χαρακτηριστικό του παραμυθιού, είναι το μαγικό στοιχείο. Ο κόσμος του παραμυθιού είναι ένας κόσμος που ανήκει στη σφαίρα του απίθανου και του ονείρου, δεν έχει καμία σχέση με την πεζότητα της πραγματικής ζωής. Μαγεύει όλα τα πράγματα και γεγονότα αυτού του κόσμου, τα απογυμνώνει από το βάρος τους, τη ρίζα τους και τους φυσικούς τους εξαναγκασμούς, εξιδανικεύει και πνευματοποιεί τον κόσμο. Το χαρακτηρίζει η παιδική αντίληψη και στερείται της πείρας της ζωής. Εκφράζει

⁷ Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*, σ.57

⁸ Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*, σ.50

ελεύθερα καθετί που η φαντασία και το όνειρο μπορούν να συλλάβουν και αγνοεί τι είναι δυνατό και τι αδύνατο⁹.

Στο παραμύθι, επικρατεί ο παμπυσχισμός και η μεταμόρφωση ζώων, αντικειμένων κλπ. Επομένως οι φυσικοί νόμοι που ρυθμίζουν τον πραγματικό κόσμο, στο παραμύθι είναι ανύπαρκτοι¹⁰. Σ' αυτό το σημείο όλα αποκτούν ζωή, τα ζώα και τα αντικείμενα μιλάνε, ο άνθρωπος αλλάζει πολλές μορφές και όλα αυτά για να υπάρξει μια συνεχής ροή στην αφήγηση και να μπορεί να αντιμετωπίσει ο ήρωας κάποιες καταστάσεις (π.χ. όταν πρέπει να διαφύγει). Οι ήρωες του παραμυθιού δεν εκφράζουν τα συναισθήματα τους λεκτικά αλλά μέσα από τις πράξεις τους, με στόχο να δημιουργείται μια σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ δράσης και εσωτερικότητας¹¹.

Δεύτερον, το παραμύθι δεν αναφέρεται σε ορισμένο πρόσωπο ούτε σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο¹². Τα πρόσωπα δηλαδή αναφέρονται αόριστα, με το αόριστο άρθρο «ένας» ή «μια» και τον προσδιορισμό μόνο της ιδιότητας, της εργασίας ή της κοινωνικής θέσης τους: π.χ. «ένας βασιλιάς», «ένας μυλωνάς» κλπ. Το ίδιο αόριστα αναφέρεται και ο χρόνος κατά τον οποίο έγιναν όσα διαδραματίζονται στο παραμύθι, έτσι χρησιμοποιούν τις φράσεις «μια φορά και έναν καιρό...» ή «κάποτε σε ένα βασίλειο...» κ.α.

Η διδαχή επίσης, που διακατέχει το παραμύθι είναι βασικό χαρακτηριστικό, αφού πάντα νικάει το καλό, ενώ το κακό στοιχείο τιμωρείται. Στο τέλος κάθε ιστορίας δηλαδή υπάρχει κάποιο ηθικό δίδαγμα, κάποιο μήνυμα που θέλει να περάσει το παραμύθι στα παιδιά, αλλά ακόμα και καθ' όλη την διάρκεια του, το παραμύθι περνάει μηνύματα μέσα από τους συμβολισμούς και τα νοήματα πίσω από λέξεις. Όπως για παράδειγμα το παραμύθι «η Κοκκινοσκουφίτσα» που είναι ένα παιδί-κορίτσι, το οποίο αντιμετωπίζει τα γνωστά προβλήματα της εφηβείας, χωρίς να είναι προετοιμασμένο για αυτά. Σε πολλά παραμύθια όπως και στο παραπάνω, κρύβονται μηνύματα με σκοπό να επιδράσει στο υποσυνείδητο και ίσως να προλάβει τυχόν παρόμοιο προβλήματα που θα αντιμετωπίσει το παιδί που το ακούει¹³.

Και τέταρτον, το αίσιο και ευτυχές τέλος. Όλα τα παραμύθια ανεξάρτητα από την περιπέτεια του ήρωα, έχουν ένα καλό τέλος. Συνήθης επιβράβευση του ήρωα είναι ή η απόκτηση του επιδιωκόμενου, ή η άνοδος σε ανώτερη κατάσταση. Η νίκη του ήρωα γεννά στην ψυχή του παιδιού την αισιοδοξία για το μέλλον του και όπως λέει ο Bettelheim, «αν το παιδί, για τον ένα ή τον άλλο

⁹Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.22-24

¹⁰ Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*, σ.18

¹¹ Ευάγγελος Αυδίκος, *Το λαϊκό παραμύθι, Θεωρητικές προσεγγίσεις*, σ.37

¹² Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*, σ.21

¹³ Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*, σ.47

λόγο, είναι ανίκανο να φανταστεί το μέλλον του με αισιοδοξία, παύει να αναπτύσσεται»¹⁴.

Άλλα μορφολογικά χαρακτηριστικά, είναι οι επαναλήψεις, η διαδοχή έντασης και χαλάρωσης, οι αντιθέσεις και το καθαρό περίγραμμα για την ανάδειξη των στοιχείων σε καθαρές οπτικές εικόνες¹⁵. Ακόμη, το παραμύθι απλοποιεί τις καταστάσεις και τις φέρνει πιο κοντά στον ακροατή, αυτό συμβαίνει διότι ο αφηγητής δεν χρησιμοποιεί αφηρημένες έννοιες, αλλά ότι έχει να πει, το λέει απλά και παραστατικά. Για να τα κάνει πιο πιστευτά, χρησιμοποιεί το «δραματικό ενεστώτα».

Τέλος, οι πιο χαρακτηριστικές κατηγορίες παραμυθιών είναι:

1. τα μαγικά ή εξωτικά παραμύθια, που είναι τα κατ' εξοχήν παραμύθια και αναφέρονται σε δράκους, γίγαντες, μάγισσες κ.λπ., έχουν δηλαδή έντονο το μαγικό στοιχείο.
2. τα διηγηματικά ή κοσμικά παραμύθια, που κινούνται σε ανθρώπινες κοινωνίες και μοιάζουν με μυθιστορήματα από την πραγματική ζωή.
3. τα θρησκευτικά παραμύθια, που εμπνέονται από τους βίους αγίων.
4. τα ευτράπελα ή σατιρικά παραμύθια, που αναφέρονται σε παθήματα κουτών, ξεγελάσματα δράκων κ.λπ.

1.4. ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

Τα παραμύθια πάντα υπάρχουν και θα υπάρχουν. Δημιουργήθηκαν από τα αρχαία χρόνια αλλά δεν παραμένουν αναλλοίωτα στο χρόνο όπως προείπαμε, αλλάζουν από γενιά σε γενιά και εξελίσσονται με την πάροδο του χρόνου. Σύμφωνα με τον Dieckmann, «η δημιουργία των παραμυθιών και των απίθανων ιστοριών, καθώς και η μετάδοση τους από την μια γενιά στη άλλη, φαίνεται να είναι ψυχολογική αναγκαιότητα». Υπάρχουν ενδείξεις για την ύπαρξη τους ήδη από τον 13^ο αιώνα π.χ. στην αρχαία Αίγυπτο¹⁶. Βέβαια, γνωρίζοντας ότι προέκυψαν από προφορικές λαϊκές παραδόσεις που προϋπήρχαν για χιλιάδες χρόνια, δηλαδή προφορικές αφηγήσεις που λέγονταν από αγράμματους χωρικούς ή από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα των πόλεων και είναι δύσκολο να προσεγγίσουμε την ακριβή χρονολογία γραφής τους.

¹⁴Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.32

¹⁵Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*, σ.48

¹⁶Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι και η δημιουργικότητα των παιδιών*, σ.9

Τις αρχαιότερες πάντως γραπτές ιστορίες, τις βρίσκουμε στην Ανατολή, στα Ινδικά Πανχατάντρα, που είναι μια συλλογή παραμυθιών που χρησιμοποιήθηκε για την εκπαίδευση των Ινδών αριστοκρατών¹⁷. Ήδη από τον 16^ο αιώνα γίνονται οι πρώτες προσπάθειες να καταγραφούν κάποια από τα παραμύθια τα οποία ήταν γνωστά μέχρι τότε μόνο δια της προφορικής οδού. Το ενδιαφέρον όμως για το παραμύθι γεννήθηκε στην Ευρώπη τον 17^ο αιώνα και κορυφώθηκε τον 19^ο αιώνα σχεδόν σε όλες τις χώρες. Οι πρώτες συλλογές γραπτών παραμυθιών είναι των Ιταλών Strapolo και Basile, αλλά η στροφή της προσοχής στο λογοτεχνικό αυτό είδος, έγινε τον 19^ο αιώνα, την εποχή που τα δύο αδέρφια από την Γερμανία, Ιάκωβος και Γουλιέλμος Γκρίμ, συγκέντρωσαν και δημοσίευσαν το 1812 τον 1^ο τόμο και το 1815 τον 2^ο τόμο, με τα λαϊκά παραμύθια της χώρας τους με τίτλο «Kinder und Hausmarchen» (παιδικά και σπιτικά παραμύθια)¹⁸. Τα προσάρμοσαν βέβαια ώστε να είναι κατάλληλα για παιδιά, αφαιρώντας τις βίαιες εικόνες και προσθέτοντας στοιχεία τα οποία προάγουν τις ηθικές αξίες, στις οποίες πρέπει να μυσούνται τα παιδιά από την νηπιακή ακόμα ηλικία.

Οι αδελφοί Γκρίμ όμως, δεν συγκέντρωσαν απλά ένα μεγάλο πλούτο παραμυθιών, αλλά προσπάθησαν να δώσουν και ερμηνείες για την καταγωγή τους. Ως πρώτη χρονικά ερμηνεία, θεωρείται εκείνη που διατύπωσαν στον 2^ο τόμο της συλλογής τους. Η μελέτη της καταγωγής τους στηρίχθηκε κατά κύριο λόγο σε δύο μεθόδους, τη γενετική προσέγγιση και τη μορφολογική προσέγγιση¹⁹. Βέβαια, διατυπώθηκαν και άλλες διάφορες θεωρίες σχετικά με την καταγωγή και την διάδοση των παραμυθιών, τις σημαντικότερες από τις οποίες, θα δούμε αμέσως παρακάτω:

1. Ινδοευρωπαϊκή θεωρία: είναι η πρώτη χρονικά θεωρία και είναι αυτή που προήλθε από τους αδελφούς Γκρίμ²⁰. Συμφώνα με αυτή, τα παραμύθια είναι κατάλοιπα αρχαίων μύθων του Ινδοευρωπαϊκού πολιτισμού. Δηλαδή, η ινδοευρωπαϊκή φυλή Άριοι, καθώς μετακινήθηκαν προς την Ευρώπη, έφεραν μαζί με τη γλώσσα τους και τη μυθολογία τους. Έτσι οι μύθοι αυτοί συγχωνεύτηκαν και εμπλουτίστηκαν με πολιτιστικά και θρησκευτικά στοιχεία από άλλους λαούς, με αποτέλεσμα την δημιουργία διάφορων παραμυθιών που

¹⁷ Δουλάμη Σταυρούλα, Αλέξανδρος – Σταμάτιος Αντωνίου, *Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση τους στο χώρο της ειδικής αγωγής*, σ.28

¹⁸ Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*, σ.58

¹⁹ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.35

²⁰ Κυριακοπούλου Ελένη- Λάζαρη Μαρία, *Η διερευνητική δραματοποίηση του παραμυθιού ως μέσο παιδαγωγικής διαδικασίας στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο, Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», σ. 3*

είναι κοινά σε Ευρώπη και Ασία. Η θεωρία αυτή, ανάγοντας όλα τα παραμύθια στους Αρίους ονομάζεται και μονογενετική²¹.

2. Ινδική θεωρία: εισηγητής αυτής της θεωρίας, είναι ο Γερμανός ανατολιστής Theodor Benfey. Απέρριψε εντελώς την ινδοευρωπαϊκή θεωρία και το 1859 υπέδειξε την ινδική θεωρία και την Ινδία ως πηγή από την οποία προήλθε όλη η παραμυθιακή παράδοση²². Αναφέρει ότι «οι ινδικοί μύθοι προέρχονται από τη δύση και κυρίως από τους ελληνικούς μύθους του Αισώπου, σε αντίθεση με τα παραμύθια που προέρχονται από την Ινδία». Η άποψη αυτή έχει ιστορική αξία καθώς αποδείχτηκε ότι η Ινδία αποτελεί πηγή αλλά δεν είναι η μόνη²³.
3. Εθνολογική ή πολυγενετική θεωρία: διατυπώθηκε το 1873, με εκπροσώπους τους, A. Lang και A. Bastian. Σύμφωνα με την θεωρία αυτή, σε διάφορα μέρη του κόσμου υπάρχουν ιστορίες και παραμύθια τα οποία μοιάζουν σημαντικά μεταξύ τους. Αυτό συμβαίνει επειδή οι ίδιες ψυχικές διαθέσεις που έχουν όλοι οι άνθρωποι, μπορούν να δημιουργήσουν κοινά προϊόντα, επομένως και παραμύθια²⁴. Παρόλο που και αυτή η θεωρία προσφέρει στην παραμυθολογία, δεν έλαβε υπόψη της τα ποικίλλοντα γεωγραφικά, ιστορικά και κοινωνικά δεδομένα του παραμυθιού.
4. Ιστοριογεωγραφική θεωρία: εισηγητές της υπήρξαν οι Φιλανδοί, Julius και Karle Krohn, που διαμόρφωσαν και την λεγόμενη «φιλανδική σχολή», με πολλούς οπαδούς. Υποστήριζαν, ότι ένα παραμύθι σε μια χώρα μεταδίδεται από γενιά σε γενιά χωρίς σημαντικές διαφοροποιήσεις. Όταν όμως μεταδίδονται σε άλλη χώρα, προσαρμόζεται στο νέο πολιτισμικό περιβάλλον²⁵. Η συγκεκριμένη θεωρία έγινε ευρέως δεκτή και με βάση τα πορίσματα της, σχηματίστηκε ο διεθνής κατάλογος των παραμυθιών Antti Amatus Aarne. Ωστόσο δεν έλειψαν και οι επιφυλάξεις, γιαυτό και δημιουργήθηκαν κι άλλες θεωρίες.
5. Μυθολογική θεωρία: κυριότεροι εκπρόσωποι της, είναι οι Γερμανοί Max Muller, John Fiske και George Cox, οι οποίοι στηρίζουν ότι τα παραμύθια έχουν τις ρίζες τους σε πρωτόγονους, παμπάλαιους κοσμογονικούς ή αστρολογικούς μύθους, των οποίων αποτελούν

²¹Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.38

²²Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*,σ.58

²³Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.39

²⁴Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*,σ.59

²⁵Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*,σ.60

προέκταση ή ελεύθερη ανασύνθεση²⁶. Οι δράσεις και οι ήρωες των μύθων αυτών αποτελούν προσωποποιήσεις των διάφορων φυσικών στοιχείων και φαινομένων²⁷.

6. Ψυχαναλυτική-ψυχολογική θεωρία: το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα χαρακτηρίζεται από πολλούς ως εποχή της ψυχολογίας. Οι απόψεις του Sigmund Freud, ιδρυτή της ψυχανάλυσης, για τη συγκρότηση της ανθρώπινης προσωπικότητας επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό και την μελέτη των παραμυθιών, κάνοντας χρήση των τριών δομών ψυχικού οργάνου, δηλαδή του Εγώ, του Υπερεγώ και του Εκείνου²⁸. Η θεωρία αυτή, προσεγγίζει το παραμύθι ως μια εσωτερική διαδικασία που ενσωματώνει με ψυχολογικές διεργασίες τις κοινωνικές σχέσεις και τα γεγονότα. Η προσέγγιση αυτή συνέβαλε στην κατανόηση της παιδαγωγικής και θεραπευτικής λειτουργίας του παραμυθιού²⁹.

Οι θεωρίες που αναφέρθηκαν παραπάνω δίνουν η κάθε μία την δική της εκδοχή για την προέλευση των παραμυθιών. Ωστόσο, σήμερα από μελέτες που έχουν γίνει έχουν προκύψει κάποιες βασικές αρχές, σύμφωνα με τις οποίες τα παραμύθια των λαών μοιάζουν μεταξύ τους, έχουν τις ρίζες τους σε πρωτόγονους πολιτισμούς, το πνεύμα τους κινείται στον κόσμο του εξωπραγματικού χωρίς να διασαφηνίζεται ο χώρος και ο χρόνος.

Για πολλούς αιώνες όμως, η σημασία του παραμυθιού δεν είχε αναγνωριστεί. Η μεγάλη στροφή και τα πρώτα παραμύθια προέρχονται σήμερα όπως αναφέραμε από τους αδελφούς Grimm. Όμως και ο γνωστός συγγραφέας παραμυθιών, Hans Christian Andersen, επηρέασε σημαντικά την εξέλιξη του παραμυθιού. Έτσι τον 19^ο αιώνα το παραμύθι αρχίζει να κερδίζει το ενδιαφέρον που του αξίζει, με αποτέλεσμα την δημιουργία της επιστήμης του παραμυθιού που πραγματεύεται τόσο την καταγωγή, όσο και την διάδοση του.

1.5. ΔΙΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΜΥΘΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Το παραμύθι δεν έλειπε ούτε από την αρχαία Ελλάδα. Δεν υπήρχε ειδικός όρος για το παραμύθι τότε, αλλά δύο γενικές λέξεις: «λόγοι» και «μύθοι». Έτσι μελετώντας «τα πολιτικά» του Αριστοτέλη, αντιλαμβανόμαστε ότι οι αναφορές

²⁶ Κυριακοπούλου Ελένη- Λάζαρη Μαρία, *Η διερευνητική δραματοποίηση του παραμυθιού ως μέσο παιδαγωγικής διαδικασίας στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο, Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω»*, σ.3

²⁷ Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*, σ.61

²⁸ Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*, σ.63

²⁹ Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*, σ.64-65

σε «μύθους» είναι ουσιαστικά αναφορές σε παραμύθια. Στον Όμηρο επίσης διακρίνουμε πολλά παραμυθιακά στοιχεία αλλά και ο Πλούταρχος τα μνημονεύει και τα χαρακτηρίζει «διηγήσεις πραγμάτων παράδοξοι και μυθώδεις»³⁰. Ιδιαίτερα δημοφιλή την εποχή εκείνη, ήταν οι διηγήσεις για μυθικούς ήρωες όπως ο Θησέας και ο Ηρακλής αλλά και για ήρωες-πρόσωπα εντελώς φανταστικά. Στην αρχαία Ελλάδα συνεπώς υπάρχουν τα παραμύθια με την μορφή των μύθων και αρχίζουν να γράφονται από τον Αίσωπο (περίπου 359 μύθοι), που θεωρείται ο πατέρας της μυθογραφίας και ο μεγαλύτερος παραμυθάς της εποχής του. Στην αρχαιότητα πάντως και το βυζάντιο, τον ρόλο του παραμυθά, κατείχαν κατά κανόνα οι γιαγιάδες και οι παραμάνες. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, το παραμύθι έγινε σημαντικός εκφραστής της κοινωνικής πραγματικότητας³¹. Στις μέρες μας όμως, έχουν απομείνει πολύ λίγοι αυθεντικοί παραμυθάδες, καθώς η ανάπτυξη νέων μορφών ψυχαγωγίας κι κυρίως η εισαγωγή της τηλεόρασης στη ζωή των παιδιών, οδηγεί στον εκτοπισμό του ρόλου του παραμυθά και στην εξαφάνισή του.

Με την πάροδο του χρόνου λοιπόν, τα γραπτά παραμύθια έφτασαν και στην Ελλάδα, ωστόσο η μετάβαση από το λαϊκό στο έντεχνο παραμύθι δεν έγινε εξελικτικά. Το έντεχνο παραμύθι άρχισε να εμφανίζεται δειλά στην ελληνική πραγματικότητα. Μεταφράστηκαν για πρώτη φορά το 1873, παραμύθια του Andersen από τον Δημήτρη Βικέλα και το γενικότερο ενδιαφέρον εκδηλώθηκε τον 19^ο αιώνα, με παραμύθια να δημοσιεύονται ακόμα και σε περιοδικά της εποχής³². Βέβαια, την μεγαλύτερη άνθηση, γνώρισε το παραμύθι κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο, 1950-1960, αλλά ο 20^{ος} αιώνα είναι αναμφισβήτητο ο αιώνας του ελληνικού παραμυθιού, όπου πραγματεύονται μελέτες γιαυτό, από κορυφαίους έλληνες λογογράφους αλλά και παιδαγωγούς, όπως ο Ν. Γ. Πολίτης και ο Μ. Γ. Μερακλής³³. Πολλοί όμως είναι οι έλληνες συγγραφείς που ξεχώρισαν με τα συγγραφικά τους έργα και τα παραμύθια τους, όπως ο Ευγένιος Τριβιζάς, η Μάρω Λοΐζου, ο Μάνος Κοντολέων και πολλοί άλλοι.

Βέβαια, οι παράγοντες που επηρέασαν την δημιουργία του έντεχνου παραμυθιού στη χώρα μας, είναι η αναδόμηση της ελληνικής κοινωνίας, το εκπαιδευτικό σύστημα που άλλαξε, η χρήση της δημοτικής γλώσσας η οποία καθιερώθηκε να χρησιμοποιείται σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και στην καθημερινή ζωή. Το παραμύθι μεταβάλλεται, αλλάζει μορφή και χαρακτηριστικά επηρεασμένο από τις γενικότερες εξελίξεις που λαμβάνουν

³⁰ Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*, σ.68

³¹ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.76

³² Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.72

³³ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.74

χώρα τη δεδομένη χρονική στιγμή. Κοινωνικά προβλήματα όπως το γεγονός ότι συγκεντρώθηκε μεγάλο μέρος του πληθυσμού στις μεγαλουπόλεις, η φτώχεια που υπήρχε σε ένα μέρος του πληθυσμού αλλά και η προσφυγιά επηρέασαν επίσης τις εξελίξεις των διάφορων λογοτεχνικών ειδών. Έτσι, όλες αυτές οι αλλαγές στην κοινωνία τροφοδότησαν την λογοτεχνία και της έδωσαν την αφορμή να αναπτυχθεί εκμεταλλευόμενη τις γενικότερες αλλαγές που συνέβαιναν γύρω της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΛΑΙΚΟ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

2.1: Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Οι δύο αυτοί όροι, λαϊκό και σύγχρονο παραμύθι, συγχέονται συχνά και αυτό οφείλεται στην σταδιακή διαφοροποίηση του κοινού στο οποίο απευθύνεται το παραμύθι. Θα μπορούσε να γίνει λόγος για το ίδιο λογοτεχνικό είδος και η διαφορά τους να είναι ότι το λαϊκό παραμύθι είναι ανώνυμο και το σύγχρονο είναι επώνυμο και με την υπογραφή του δημιουργού του³⁴. Να αναφέρουμε εδώ, ότι το σύγχρονο παραμύθι, ονομάζεται αλλιώς και έντεχνο, αυτό όμως δεν σημαίνει ότι το λαϊκό παραμύθι στερείται τέχνης. Συνεπώς, με μια πιο προσεκτική μελέτη, παρατηρούμε ότι οι διαφορές είναι περισσότερες, όπως και θα διαπιστώσουμε στην συνέχεια.

Πιο συγκεκριμένα λοιπόν, ως λαϊκό παραμύθι, ονομάζεται η φανταστική διήγηση ανώνυμου δημιουργού, που κινείται στον κόσμο του υπερφυσικού και του μαγικού, και έχει για σκοπό του να τέρψη τον ακροατή. Για τους σύγχρονους ανθρώπους τα θέματα του, είναι εξωπραγματικά αλλά για τους ανθρώπους παλαιών εποχών ήταν η δική τους οπτική γωνία ή ένας απλός τρόπος για να εξηγήσουν τα διάφορα γεγονότα³⁵. Την εποχή εκείνη, δεν υπήρχε ούτε τηλεόραση ούτε είχε αναπτυχθεί η ψηφιακή τεχνολογία. Ο μόνος τρόπος ψυχαγωγίας για τα παιδιά, εκτός από το παιχνίδι ήταν οι συγκεντρώσεις στα σπίτια. Εμβληματική ήταν η μορφή του «παραμυθά», γύρω από το πρόσωπο του οποίου μαζεύονταν τα παιδιά ακούγοντας τον να εξιστορεί και να αφηγείται ιστορίες για μακρινούς τόπους και φοβερά

³⁴Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.106

³⁵Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*, σ.33

πλάσματα. Ο παραμυθός δεν διάβαζε ποτέ το παραμύθι και μάλιστα αυτοσχεδίαζε με αποτέλεσμα να φτιάχνει μια καινούργια εκδοχή.

Ο τόπος και ο χρόνος δεν είναι ορισμένοι, δηλαδή όλα εκτυλίσσονται σε ένα απροσδιόριστο μακρινό παρελθόν και σε ένα τόπο κοινό, όπως ένα χωριό ή ένα δάσος και η γλώσσα και το ύφος είναι λιτό και παραστατικό. Αποτελεί ίσως το παλαιότερο είδος λογοτεχνικής παραγωγής και ανήκει ως είδος στην προφορική λογοτεχνία κυρίως, αλλά και στην γραπτή. Το λαϊκό παραμύθι εντάσσεται στη λαογραφία. Αυτό σημαίνει πως δεν μπορεί να είναι στατικό, αλλά εξελίσσεται διότι κατά την μεταβίβαση από το ένα στόμα στο άλλο και από το ένα κοινό στο άλλο, το παραμύθι δεχόταν μια σειρά τροποποιήσεων που θα μπορούσε ακόμα και να μην μοιάζει, παρά ελάχιστα με το αρχικό³⁶. Όπως αναφέρει και ο Χάρης Σακελλαρίου στο βιβλίο του, «Το παραμύθι χθες και σήμερα», ένας ερευνητής έφτασε να αριθμεί 770 παραλλαγές του παραμυθιού «Τα δύο αδέρφια», με την αρχαιότερη του μορφή να συναντιέται σε έναν αρχαίο πάπυρο το 1250 π.χ.

Επομένως, πριν γραφτούν τα παραμύθια αποτελούσαν απλές ιστορίες που καθώς επαναλήφθηκαν πολλές φορές στο πέρασμα των αιώνων από τους διάφορους αφηγητές, συμπυκνώθηκαν ή αναπτύχθηκαν ή τροποποιήθηκαν. Όμως αυτή η ελευθερία στην παραλλαγή υπάρχει όσο το παραμύθι είναι προφορικό, αφού από την στιγμή που καταγράφηκαν έχασαν την ευελιξία τους³⁷. Σήμερα, το παραμύθι αποτελεί λογοτέχνημα που δημιουργείται για παιδιά και απευθύνεται σε αυτά. Ακόμα και το λαϊκό παραμύθι, διασκευάζεται για να ανταποκρίνεται στα παιδιά, παρόλο που πριν την ανάπτυξη του μυθιστορήματος ήταν η προφορική λαϊκή λογοτεχνία των ενηλίκων και αυτό το βεβαιώνει και το πλήθος των λαϊκών παραμυθιών που περιέχουν σκηνές βίας ή άσεμνης θεματολογίας. Πρόκειται ουσιαστικά για μια μορφή αστικοποίησης του παραμυθιού, και σε αυτό βοήθησαν πολύ και οι αδελφοί Grimm³⁸.

Από την άλλη μεριά, σύγχρονο ή έντεχνο παραμύθι, είναι το είδος που φέρει περισσότερα προσωπικά βιώματα σε αντίθεση με την συλλογικότητα των βιωμάτων του λαϊκού παραμυθιού. Περιλαμβάνει επομένως, όλες τις αναστολές, τους προβληματισμούς και τις αμφιβολίες ενός συγγραφέα. Ουσιαστικά αποτελεί την εξέλιξη του λαϊκού παραμυθιού αλλά παρουσιάζει σημαντικές διαφορές. Το μαγικό στοιχείο και η έντονη φαντασία φαίνεται να υποχωρεί και τη θέση της να παίρνει το ρεαλιστικό στοιχείο, δηλαδή υπάρχει ο συνδυασμός ρεαλισμού με το φανταστικό στοιχείο. Εμφανίζεται τον 20^ο αιώνα και παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την ψυχολογία και την παιδαγωγική. Επομένως ο νέος τρόπος προσέγγισης του παραμυθιού, δημιουργεί μια νέου

³⁶ Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*, σ.98

³⁷ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.106

³⁸ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.107

τύπου λογοτεχνία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του έντεχνου παραμυθιού, είναι «Η Αλίκη στην χώρα των θαυμάτων» του Βρετανού συγγραφέα Λιούις Κάρολ, καθώς συνδέει το πραγματικό και «λογικό», με το φανταστικό και το «παράλογο»³⁹. Κυρίαρχη τάση του σύγχρονου παραμυθιού αποτελούν, τον 20^ο αιώνα, οι ιστορίες με ζώα και αυτό εξηγείται από τον παιδικό θαυμασμό για αυτά, με κύριο και διαχρονικό ήρωα-ζωάκι, «Ο Γουίνι ο Πουφ»⁴⁰.

Στο σύγχρονο παραμύθι, εφόσον απευθύνεται σε παιδιά, αποφεύγονται οι αγγιότητες του λαϊκού παραμυθιού και καλλιεργείται ο προβληματισμός πάνω σε σύγχρονα προβλήματα, όπως ο σχολικός εκφοβισμός, ο ρατσισμός κλπ, καθώς οι αναφορές σε θρύλους και μύθους περιορίζονται. Το ύφος του έντεχνου παραμυθιού είναι διαφορετικό σε σχέση με αυτό του λαϊκού. Ο διδακτισμός έχει υποχωρήσει και τη θέση του την έχει καταλάβει η έμπρακτη διδασχά που γίνεται ασυναίσθητα μέσα από την ανάγνωση του παραμυθιού. Το ύφος είναι πιο αληθινό και φυσικό. Το λεξιλόγιο να είναι πλούσιο αλλά ταυτόχρονα κατανοητό από τα παιδιά και είναι σημαντικό να μην έχει γλωσσικά ιδιώματα. Βασικό χαρακτηριστικό στο σύγχρονο παραμύθι, θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι η εικονογράφηση. Αποτελούν συχνά το πρώτο είδος οπτικής τέχνης με το οποίο έρχονται σε επαφή. Τα χρώματα, οι φιγούρες και οι σκηνές, κάνουν το παραμύθι πιο ελκυστικό και γοητευτικό από τις εικόνες που αποτελούν πηγές από τις οποίες αντλούν πληροφορίες και ιδιαίτερα τα νήπια που δεν γνωρίζουν ανάγνωση⁴¹. Άλλο χαρακτηριστικό του σύγχρονου παραμυθιού επίσης, είναι το στοιχείο του χιούμορ, όπως διακρίνουμε στα παραμύθια του Ευγένιου Τριβιζά.

Όσο και η κοινωνία στο σύγχρονο σε σχέση με το λαϊκό παραμύθι περιγράφεται διαφορετικά. Ενώ στο λαϊκό παρουσιαζόταν ως μια κοινωνία γεμάτη ανισότητες (αφέντες- δούλοι, πλούσιοι-φτωχοί), στο σύγχρονο παραμύθι συνήθως εμφανίζεται ως αταξική. Ας μην ξεχνάμε βέβαια και τον σεξισμό. Στα λαϊκά παραμύθια, η θέση του άνδρα και της γυναίκας ήταν άκρως αντίθετες, όπως και τα χαρακτηριστικά που αποδίδονταν στο κάθε φύλο (άνδρες προστάτες των αδύναμων γυναικών). Αυτό σήμερα αλλάζει ή τουλάχιστον υποχωρεί και διαφαίνεται μια ισότιμη περιγραφή των δύο φύλων στα σύγχρονα παραμύθια.

Ένα παράδοξο που θα μπορούσαμε να πούμε ότι ισχύει στα έντεχνα παραμύθια, είναι η διατήρηση της «προφορικότητας» που υπήρχε στο λαϊκό παραμύθι και αν αναλογιστούμε μερικά παραδείγματα σύγχρονης μορφής των παραμυθιών θα καταλάβουμε πως, εν μέρει, η «προφορικότητα» δεν έχει

³⁹ Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*, σ. 148

⁴⁰ Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*, σ. 98-103

⁴¹ Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*, σ. 98-103

χαθεί⁴². Ένα από τα παραδείγματα είναι τα κόμικς. Μέσω διάφορων τεχνικών, όπως τα κεφαλαία γράμματα ή το «συννεφάκι», δηλαδή το χαρακτηριστικό πλαίσιο που περιέχει τα λόγια του αφηγητή, προσπαθεί να μεταφέρει στον αναγνώστη αμεσότητα του προφορικού λόγου. Πρόκειται δηλαδή για «φωνές» οι οποίες αναπαρίστανται εικονικά.

Κατά κάποιον τρόπο, ήταν επιτακτική ανάγκη το παραμύθι να εκσυγχρονιστεί και να συμβαδίσει με τις εξελίξεις της σύγχρονης κοινωνίας, για αυτό τον λόγο και διαφέρει από το λαϊκό παραμύθι, ώστε να μπορεί να επιβιώσει στην πραγματικότητα που έχει διαμορφωθεί σε κοινό και επιστημονικό επίπεδο. Οι ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών στις μέρες μας έχουν αλλάξει σημαντικά, οι νεράιδες και τα βασιλόπουλα μπορεί να γοητεύουν τα παιδιά αλλά, απέχουν πολύ από τον κόσμο στον οποίο ζουν. Υπάρχει σαφώς μια μορφή ανάπτυξης στα σύγχρονα παραμύθια, και αυτό διότι τα παιδιά έχουν ανάγκη από καινούργια αναγνώσματα και νέα θεματολογία.

Επιπλέον, το κοινό στο οποίο απευθύνεται ο αφηγητής των παραμυθιών δεν ήταν πάντα το ίδιο, όπως προαναφέραμε. Παλαιότερα το παραμύθι ήταν αποκλειστικότητα των ενηλίκων, λόγω του ακατάλληλου περιεχομένου, πλέον όμως είναι αναπόσπαστο κομμάτι του παιδικού κόσμου. Η «ηλικία του παραμυθιού» στις μέρες μας, είναι η παιδική ηλικία. Η επιθυμία για ακρόαση παραμυθιών και έντονη μυθοπλαστική ικανότητα χαρακτηρίζει τα παιδιά ηλικίας 3, 4, 5 ή 6 ετών. Τα παιδιά αυτής της ηλικίας δείχνουν μια έντονη κλίση και ικανότητα να σοφίζονται και να διηγούνται στους γύρω τους διάφορες φανταστικές ιστοριούλες. Χαρακτηριστικό της ηλικίας των 7 ή 8 ετών είναι ότι το παιδί πιστεύει στο περιεχόμενο των παραμυθιών και γενικότερα των φανταστικών διηγήσεων. Η πίστη στα παραμύθια αρχίζει να μειώνεται περίπου στο 8^ο έτος, όταν αρχίζει η «ηλικία του Ροβινσώνα», δηλαδή η ηλικία της κριτικής και του ρεαλισμού. Σύμφωνα με τον Ελβετό ψυχολόγο Jean Piaget, ο ψυχοκρατικός τρόπος σκέψης του παιδιού διατηρείται έως την εφηβεία. Το παιδί των 8 ετών πιστεύει ότι ο ήλιος είναι ζωντανός, γιατί δίνει φως και φωτίζει επειδή θέλει. Αντίστοιχα η πέτρα είναι ζωντανή, εφόσον κινείται καθώς κυλά στην πλαγιά του λόφου. Το παιδί δεν μπορεί να κάνει σαφή διάκριση ανάμεσα στα αντικείμενα και τα ζωντανά όντα και θεωρεί πως καθετί ζωντανό έχει ζωή πολύ όμοια με την ανθρώπινη⁴³.

Το σύγχρονο παραμύθι επομένως, δίνει νέα μορφή στα συστατικά στοιχεία του λαϊκού παραμυθιού, χωρίς να τα αποποιείται. Αντίθετα, χρησιμοποιεί τα στοιχεία αυτά ως τη βάση της πλοκής και δίνει σε αυτά μια νεωτερική πνοή. Η νεωτερικότητα αυτή προσβλέπει στη σύνδεση των λαϊκών στοιχείων με τη

⁴²Γεργατσούλης, Β., *Το ελληνικό λαϊκό παραμύθι και οι σύγχρονες μεταμορφώσεις του. Δημοσιευμένο στα Πρακτικά του 1^{ου} Διεθνούς Εκπαιδευτικού Συνεδρίου «Λαϊκός Πολιτισμός και Εκπαίδευση», Συνεδριακό Κέντρο Θεσσαλίας, Βόλος.*

⁴³Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.178

σύγχρονη εποχή όσο και στο να κάνει την αφήγηση ελκυστική για τον πομπό και τον δέκτη.

Ένα παράδειγμα χρήσης νεωτερικών στοιχείων στο παραμύθι αποτελεί το έργο του Ευγένιου Τριβιζά «Τα 88 Ντολμαδάκια»⁴⁴. Στο εν λόγω έργο, ο Τριβιζάς εισάγει την τεχνοτροπία της ερώτησης στην αφήγηση. Με τον τρόπο αυτό, ο αναγνώστης αποκτά ενεργητικό ρόλο στο παραμύθι, εφόσον ο συγγραφέας τον εμπλέκει στην πλοκή του παραμυθιού και του δημιουργεί την αίσθηση συμμετοχής στην ιστορία. Από παθητικός δέκτης, ο αναγνώστης ερωτάται, και του δίνεται έτσι το κίνητρο να συνεχίσει την ανάγνωση.

Συμπερασματικά, ενώ το παραμύθι ξεκίνησε ως είδος προφορικής ψυχαγωγίας για τα λαϊκά στρώματα της κοινωνίας, με τον καιρό πέρασε στους αστικούς κύκλους. Από το στόμα των απλών ανθρώπων δηλαδή πέρασε στα χέρια των αστών σε γραπτή μορφή πλέον, αυτή η έντυπη μορφή του παραμυθιού και η λογοτεχνική του διαμόρφωση, οδήγησαν στο να αλλάξει το λαϊκό παραμύθι τρόπους παραγωγής και μεταβίβασης, διαφοροποιώντας την ίδια του την ταυτότητα. Προστέθηκαν λοιπόν, δύο νέες παράμετροι στην παραγωγή και στην διάδοση: η εμπορικότητα και η ανάγκη της σωστής διαπαιδαγώγησης των παιδιών. Έτσι το παραμύθι, λαϊκό ή σύγχρονο, είναι συναισθηματική και πνευματική τροφή για τα παιδιά, και αποτελεί πλέον ισχυρό μέσο διαπαιδαγώγησης και ψυχαγωγίας γι' αυτά.

2.2. ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ

- Παιδαγωγικός χαρακτήρας

Μέσα από το παραμύθι το παιδί μπορεί να αναπτύξει γνωστικές δεξιότητες. Αφενός, έρχεται σε επαφή με την παράδοση και τον πνευματικό μας πολιτισμό, με αποτέλεσμα να καθίσταται ικανό να κατανοεί πιο εύκολα τα ιστορικά γεγονότα, και αφετέρου μαθαίνει το διάλογο ως διαδικασία μάθησης⁴⁵.

Οι απορίες που γεννιούνται σε κάθε παιδί κατά τη διάρκεια της αφήγησης, θα λυθούν μέσω του διαλόγου ανάμεσα σε πομπό και δέκτη (παιδί –γονέας ή παιδί- εκπαιδευτικός). Η διαδικασία της ερώτησης-απάντησης, θα καλλιεργήσει στο παιδί την ανάγκη εξερεύνησης και άλλων θεμάτων. Θα του δημιουργηθεί η αίσθηση πως οι απορίες του μπορούν να λυθούν μέσω του διαλόγου, και όχι κρατώντας τις κρυφές. Επακόλουθο των ανωτέρω είναι η ανάπτυξη του λεξιλογίου του παιδιού. Ακούγοντας την αφήγηση του παραμυθιού, αλλά και από τον περαιτέρω διάλογο, το παιδί έρχεται σε επαφή

⁴⁴ Και αργότερα εντοπίζεται και στο έργο του «Τα 33 ροζ ρουμπίνια».

⁴⁵ Σταυρούλα Δουλάμη - Αλέξανδρος-Σταμάτιος Αντωνίου, *Η γοητεία των παραμυθιών : Χρήση και αξιοποίησή τους στο χώρο της Ειδικής Αγωγής*

με νέες λέξεις, τις οποίες μάλιστα τις αποτυπώνει στο μυαλό του ως εικόνες, αφού το παραμύθι δημιουργεί αντίστοιχες εικόνες στα νεαρά άτομα.

Επίσης, μέσω του παραμυθιού οι μαθητές εξασκούνται γλωσσικά, αναπτύσσουν τη δημιουργική τους έκφραση και καλλιεργούν την φαντασία τους, όπως θα αναλύσουμε στην συνέχεια.

- Ψυχαγωγικός χαρακτήρας

Μία άλλη σημαντική διάσταση του παραμυθιού είναι αυτή της ψυχαγωγίας. Το παιδί ανακαλύπτει τον κόσμο μέσα από το παιχνίδι και μέσα από τη φαντασία. Η φαντασία αποτελεί τον κύριο μοχλό με τον οποίο κάποιος μπορεί να ανακαλύψει πράγματα τα οποία θα ήταν δύσκολο να ανακαλύψει μόνο με τα στοιχεία της πραγματικότητας. Τα παιδιά έτσι παίρνουν τα φανταστικά στοιχεία ενός παραμυθιού και τα προσαρμόζουν στην πραγματικότητα, με αποτέλεσμα σιγά-σιγά να μαθαίνουν τη ζωή. Επιπλέον, με το παραμύθι εκτός από τις ηθικές αρχές όπου μεταλαμπαδεύονται στο παιδί, ένα άλλο στοιχείο που του περνά είναι αυτό της αισιοδοξίας. Το ευτυχισμένο τέλος, και η διανομή της κατάλληλης τύχης σε κάθε ήρωα του παραμυθιού, δημιουργεί μια αισιοδοξία, με την οποία θα πορεύεται στη ζωή⁴⁶.

- Παραμύθι ως ψυχολογικός μηχανισμός

Μέσω του παραμυθιού τα παιδιά μαθαίνουν να διαχειρίζονται τα συναισθήματά τους, όπως τους φόβους και τις ανασφάλειές τους. Τα παιδιά ταυτίζονται με τους ήρωες και έτσι αναπτύσσουν τις κατάλληλες ψυχολογικές τάσεις και στάσεις σε κάθε περίπτωση με οδηγό τις πράξεις των ηρώων⁴⁷. Όλα τα παραπάνω βέβαια θα αναλυθούν σε επόμενα κεφάλαια.

⁴⁶Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.173

⁴⁷Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.185

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ ΣΕ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ ΚΑΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟ

Η εισαγωγή και η αντιμετώπιση του παραμυθιού στο ελληνικό σχολείο δεν είναι γνωστή με ακρίβεια καθώς επίσης και οι στόχοι που θέτει αυτό το παιδαγωγικό εγχείρημα. Οι στόχοι αυτοί διαφοροποιούνται ανάλογα με τις κρατούσες παιδαγωγικές και κοινωνικές αντιλήψεις. Όμως γνωρίζουμε ότι, στην Ελλάδα καθυστέρησε αρκετά η αναγνώριση της σημασίας του παραμυθιού από τους έλληνες παιδαγωγούς και από την επίσημη εκπαίδευση, ενώ ήδη ολοένα και συχνότερη ήταν η χρησιμοποίησή του στα σχολεία στην Ευρώπη⁴⁸.

Κατά τον 19ο και 20ο αιώνα εφαρμόστηκε η αξιολόγηση του παραμυθιού ως παιδαγωγικό μέσο η οποία, επέφερε τους προβληματισμούς των Ευρωπαίων παιδαγωγών που διαμόρφωσαν την διδακτική προσέγγιση και στην Ελλάδα. Η αξιοποίηση του παραμυθιού στο δημοτικό στηρίχτηκε στο ανάλογο παράδειγμα του Νηπιαγωγείου, με σχετικές διαφοροποιήσεις ως προς ειδικότερους παιδαγωγικούς σκοπούς⁴⁹. Ενώ παράλληλα, στη νέα Ευρώπη επικρατούσε η ισοπέδωση των παραμυθιών με την πολιτική του Jean-Jacques Rousseau καθώς επίσης και οι απόψεις του Comenius ο οποίος τόνιζε πως το παραμύθι απομακρύνει τα παιδιά από την πραγματικότητα και για τον λόγο αυτό δεν πρέπει να διδάσκονται στην εκπαίδευση⁵⁰. Οι ίδιες ιδέες και απόψεις υιοθετήθηκαν και στον Ελλαδικό χώρο αφού έγινε λόγος εναντίων της εισαγωγής των παραμυθιών στα σχολεία με επικεφαλής τον παιδαγωγό, Χαρίσιο Παπαμάρκου. Όμως οι απόψεις αυτές μεταβλήθηκαν από τον Tuiskon Ziller, Γερμανό φιλόσοφο και εκπαιδευτικό, που επισήμανε την ηθικοπλαστική δύναμη του παραμυθιού καθώς και την ανάλογη σημασία που πρέπει να δοθεί σε εκείνο. Για τον λόγο αυτό και η χρήση του στα σχολεία άρχισε ολοένα να αυξάνεται. Αρκετό καιρό αργότερα, στην Ελλάδα, επισημάνθηκε η αναγνώριση της σημασίας του παραμυθιού από τους Έλληνες παιδαγωγούς και από την επίσημη εκπαίδευση.

Από τον 21^ο αιώνα το σύγχρονο παραμύθι αποτελεί μέσο διαφυγής από την πραγματικότητα έτσι βοηθά τα παιδιά να διευρύνουν τη φαντασία τους, να κοινωνικοποιηθούν αλλά και να τονώσουν την αυτοπεποίθησή τους. Επίσης

⁴⁸Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.117

⁴⁹Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.118

⁵⁰Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.118-119

αποτελεί το πιο αγαπημένο , ευχάριστο είδος που χωρίς να αποτελεί μάθηση προσφέρει ευχάριστες και δημιουργικές ώρες αλλά ταυτόχρονα και ένα αξιόλογο εργαλείο στα χέρια των παιδαγωγών με ευρείες ικανότητες και προοπτικές. Έτσι λοιπόν με όλα αυτά τα οφέλη του δίνει κίνητρο να γίνει πιο ενεργητικός σε ότι αφορά τη μάθηση αλλά και να υιοθετήσει θετικές στάσεις για ότι νέο και δημιουργικό του παρουσιάζεται. Όταν μάλιστα αυτό γίνεται με παιγνιώδη μορφή και δραστηριότητες τα οφέλη είναι διπλά.

Σημαντικό ρόλο στην ιστορία των παραμυθιών επίσης, αποτελεί κατά τον Επιθεωρητή Δημοτικής Εκπαίδευσης , Δημοσθένη Μ. Ανδρεάδη, το έτος 1912 όταν συντάσσεται το Αναλυτικό Πρόγραμμα των σχολείων. Επίσης ο Δημοσθένης Μ. Ανδρεάδης εξέδωσε το 1914 "Τα παραμύθια της γριάς Στάθυνας", τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για την δημοτική εκπαίδευση κυρίως. Τα παραμύθια αυτά, εξαντλήθηκαν σε πολύ γρήγορους ρυθμούς και έτσι το 1923 προχώρησε στην έκδοση ενός νέου βιβλίου με τίτλο "Οδηγός της διδασκαλίας των παραμυθιών" στο οποίο εκτός από την προσθήκη θεωρητικών απόψεων παρουσιάζει και την παιδευτική αξία των παραμυθιών⁵¹.

Σύμφωνα με το Ανδρεάδη, οι λόγοι για να συμπεριληφθούν τα παραμύθια στα νήπια αλλά και τα δημοτικά σχολεία είναι πέντε⁵²:

1. Τα παραμύθια ανταποκρίνονται στην πνευματική ανάπτυξη τόσο των νηπίων όσο και των οκτάχρονων.
2. Τα δημοτικά παραμύθια δημιουργούν στα παιδιά ευχάριστα συναισθήματα που είναι βασικό μέσο μάθησης.
3. Συμβάλουν στην καλύτερη γλωσσική ανάπτυξη.
4. Συμβάλει στο να εξάπτει το ενδιαφέρον για άλλα μαθήματα.
5. Αποτελεί το καταλληλότερο μέσο ανάπτυξης του ηθικού φρονήματος των παιδιών.

Τελικά, ο πρώτος και κύριος λόγος της διδασκαλίας του παραμυθιού στο σχολείο θεωρήθηκε ο γλωσσικός, λόγος που στην πραγματικότητα είναι λιγότερο απ' όλους ενδεδειγμένος, αν λάβουμε υπ' όψη μας ότι το λαϊκό παραμύθι υπήρξε προϊόν του αγροτικού χώρου. Όμως παρά την παιδαγωγική και εκπαιδευτική ανανέωση το 1974, το παραμύθι δεν αξιοποιήθηκε παιδαγωγικά ούτε μεταβλήθηκε η θέση του στο Αναλυτικό Πρόγραμμα⁵³. Αποτελεί γεγονός λοιπόν, ότι η επίσημη εκπαίδευση παρουσιάζει έλλειψη ενδιαφέροντος για την αξιοποίηση του παραμυθιού στο δημοτικό, παρά τις ουσιαστικές επισημάνσεις των ελλήνων παιδαγωγών, όπως ο Κωνσταντίνος

⁵¹ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.142

⁵² Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.123

⁵³ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.141

Γ. Μαντάς και ο Ευριπίδης Σούρλας. Σύμφωνα με αυτούς, το παραμύθι με το πολλαπλό και πλούσιο περιεχόμενο του, μπορεί να ανοίξει μέσω της ειδικής γλώσσας του (εικόνες, σύμβολα) πολλούς άλλους δρόμους, όχι μόνο της γλωσσικής έκφρασης αλλά και άλλων ικανοτήτων του παιδιού⁵⁴.

Όσον αφορά την ένταξη των παραμυθιών στα νηπιαγωγεία, στα νέα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών της υποχρεωτικής εκπαίδευσης που εκπορεύονται από το «Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών», το παραμύθι εντάσσεται στο «Μέρος Α': πρόγραμμα σχεδιασμού και ανάπτυξης δραστηριοτήτων της γλώσσας» αξιοποιείτε για την κατάκτηση της γλώσσας. Αλλά και στο οδηγό νηπιαγωγού του 2006 υπάρχουν πολλές αναφορές στο παραμύθι και δίνονται αναλυτικές οδηγίες για την αξιοποίηση τους⁵⁵. Αντίθετα, πολλές ήταν οι διακυμάνσεις που παρουσίασε η εισαγωγή του στο Δημοτικό σχολείο και έτσι έμεινε έξω από το χώρο του σχολείου για πολλά χρόνια. Βέβαια και όταν εισήχθη, ταυτίστηκε περισσότερο με την διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος και όχι με τις γενικότερες ψυχικές ανάγκες του παιδιού. Επομένως, θα πρέπει να ενταθεί το παραμύθι ως αυτοτελής θεματική ενότητα σε σχολεία και νηπιαγωγεία για την πολύ σημαντική του παιδαγωγική αξία⁵⁶.

⁵⁴ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.142

⁵⁵ <http://www.pi-schools.gr>

⁵⁶ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.145

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Η ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ

4.1. ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ

Το παιδί, όσο και να το προστατεύουμε, είναι εκτεθειμένο στην κοινωνία που ζει και στις συνθήκες της, επομένως χρειάζεται να είναι καλά προετοιμασμένο για να τις αντιμετωπίσει. Να μάθει δηλαδή τόσο να αντιμετωπίζει αυτό το πολύπλοκο κόσμο μέσα στο οποίο ζει, όσο και να κατανοεί και να εξελίσσει τον εαυτό του. Αυτό μπορούμε να το καταφέρουμε μέσα από την ανάγνωση παραμυθιών στην παιδική του ηλικία. Βέβαια για να πλουτίσει ένα παραμύθι την ζωή του παιδιού, πρέπει να κεντρίζει την φαντασία του, να ψυχαγωγεί, να βοηθά, να αναπτύξει την νόησή του και να ξεκαθαρίσει τα συναισθήματα του, να εναρμονίζεται με τα άγχη και τις προσδοκίες του, ενώ συγχρόνως να υποδεικνύει λύσεις στα προβλήματα του. Σε αυτό το σημείο λοιπόν, τα παραμύθια, χρησιμοποιώντας συμβολισμούς που γίνονται αντιληπτοί μέσα από τις περιπέτειες των ηρώων, μπορούν να του δώσουν ιδέες για το πως να καταφέρει να λύσει τα προβλήματα ή τις ανησυχίες που το συγκλονίζουν, χωρίς να έχουν την φόρτιση των λόγων που έρχονται από τους γονείς και ακούγονται με την μορφή κατήχησης. Ουσιαστικά τα παραμύθια παρέχουν ηθική διαπαιδαγώγηση παρουσιάζοντας έμμεσα τα πλεονεκτήματα της ηθικής συμπεριφοράς.

Αποτελούν επομένως, αντικείμενο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος όχι μόνο των εκπαιδευτικών αλλά και των ψυχολόγων και ψυχαναλυτών. Πολλές απόψεις έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς από αυτούς, για τον ψυχολογικό αλλά και τον θεραπευτικό ρόλο τους. Δεν ψυχαγωγούν δηλαδή απλά τον ακροατή, ούτε του προσφέρουν μόνο αδιέξοδο φυγής από την πραγματικότητα, αλλά πολύ περισσότερο προετοιμάζουν και βοηθούν τα παιδιά να κατανοήσουν όλα τα μεγάλα σημαντικά ζητήματα της ανθρώπινης ζωής, όπως η γέννηση, ο θάνατος, ο γάμος, την σεξουαλικότητα και την κοινωνική του υπόσταση⁵⁷. Πολλά από τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το παιδί στις προσωπικές του σχέσεις με τους γονείς του ή τα αδέρφια του, βρίσκουν λύσεις μέσα στο παραμύθι. Επομένως, όλα σχεδόν τα αξιόλογα παραμύθια περιλαμβάνουν έναν πλούτο ψυχολογικών και παιδαγωγικών παρατηρήσεων που είναι το αποτέλεσμα της καθημερινής εμπειρίας και παρατήρησης του παιδιού.

⁵⁷Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.191

Όλοι οι μεγάλοι ψυχαναλυτές έχουν να πουν ότι τα παραμύθια αλληλεπιδρούν με τον ψυχισμό των παιδιών για να τον τονώσουν, να τον ερεθίσουν, να προσφέρουν υλικό με το οποίο το παιδί θα σχετιστεί με έναν τρόπο ασφαλή⁵⁸. Με τον όρο «ασφαλή» εννοούμε ότι το παιδί στο παραμύθι μπορεί να ταυτιστεί με τον χειρότερο ήρωα, με τον πιο αδικημένο ή τον πιο όμορφο και να φανταστεί ότι θέλει σε σχέση με αυτή την ταύτιση χωρίς να απειλείται από το εξωτερικό περιβάλλον, καθώς μέσω του παραμυθιού δημιουργείται ένα μεταβατικό τοπίο που δεν είναι ακριβώς προϊόν μονάχα της φαντασίας του παιδιού αλλά και ούτε αποκλειστικά προϊόν της πραγματικότητας.

Η ψυχαναλυτική τάση του παραμυθιού ξεκινά από το έργο του Ελβετού γιατρού και ψυχολόγου, Καρλ Γκούσταβ Γιούνγκ, ο οποίος θεώρησε τα παραμύθια και τους μύθους ως το κύριο μέσο για να αποκαλύψει το συλλογικό ασυνείδητο⁵⁹. Ο ίδιος και η σχολή του είδαν στο παραμύθι την αναπαράσταση μιας διαδικασίας ανάπτυξης και συγκεκριμένα τη διαδικασία ενσωμάτωσης στη κοινωνία, μια διαδικασία που πραγματοποιείται στην εφηβική ηλικία⁶⁰.

Επίσης, σύμφωνα με τον Γιούνγκ, το παιδί μέσα από το παραμύθι γνωρίζει αναλυτικότερα και πάλι σε περιβάλλον ασφάλειας τα «αρχέτυπα» σχήματα που κουβαλάει εν αγνοία του στη ψυχή του, όπως η κακιά μάγισσα που ισοδυναμεί με μια ασυνείδητη ίσως μητέρα ή ο γέρο-σοφός που ίσως να είναι το πρότυπο ενός καλού παππού ή τα τρία γουρουνάκια που είναι τα αδέρφια και οι συνάνθρωποί του. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να διασαφηνίσουμε τη λέξη «αρχέτυπο». Θεωρείται κληρονομημένο πρότυπο με το οποίο η ψυχή του κάθε ανθρώπου αντιλαμβάνεται τον κόσμο και κατ' επέκταση ενεργεί μέσα σε αυτόν. Ο Γιούνγκ, θεωρεί ότι το αρχέτυπο δεν επηρεάζει μόνο τη ψυχή αλλά και την αντίληψη και το μυαλό, καθορίζει την πρόσληψη των εικόνων από το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον⁶¹. Οι εικόνες του μέλλοντος αποτελούν, όπως όλοι αντιλαμβανόμαστε, την φαντασία.

Ο Freud από την πλευρά του, υπεραμύνεται της χρησιμότητας των συμβόλων στη ζωή μας και στα παραμύθια. Σύμφωνα με την θεωρία του, τα παραμύθια αντιπροσωπεύουν για τον άνθρωπο αρχέτυπα χαρακτήρων, καταστάσεων, αλλά και συμπεριφορών που απασχολούν την ψυχή από καταβολής κόσμου. Διαχωρίζει δηλαδή το αρχέτυπο από τα σύμβολα. Το σύμβολο θα μπορούσαμε να πούμε συνοπτικά, ότι αποτελεί μια αρχετυπική εικόνα, ενώ έχει τις καταβολές της στο αρχέτυπο, ενσωμάτωσε κατά την δημιουργία της στοιχεία της συνείδησης και έτσι ενώ ήταν αφηρημένη εικόνα, μετατράπηκε σε ξεκάθαρη. Αποτελεί λοιπόν, μια μορφή εκδήλωσης του αρχέτυπου και όχι

⁵⁸Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.191-192

⁵⁹Ευάγγελος Ανδίκος, *Το λαϊκό παραμύθι, Θεωρητικές προσεγγίσεις*, σ.64.

⁶⁰Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.193

⁶¹ <http://christseleptis.blogspot.gr/2013/05/blog-post.html>

ταύτιση με αυτό. Επίσης, οι ψυχαναλυτικοί που ασχολούνται με το λαϊκό παραμύθι, εκλαμβάνουν τα «σύμβολα» του παραμυθιού ως ένα είδος «μεταμφιέσεων» άλλων πραγμάτων⁶².

Απόψεις σχετικά με το παραμύθι εξέφρασε και ο Αυστριακός παιδοψυχολόγος και ψυχαναλυτής Bruno. M. Bettelheim, μελετώντας το σε σχέση με το παιδί από τη οπτική γωνία της επιστήμης, στο βιβλίο του *Η ψυχανάλυση των παραμυθιών*, όπου και υποστηρίζει πως το παραμύθι είναι ένα μέσο που διευκολύνει το παιδί να ταυτιστεί απόλυτα με τον φανταστικό ήρωα⁶³. Σύμφωνα με τον Bettelheim, το παιδί θέλει να βλέπει πως με μεγάλη υπομονή, θάρρος και σκληρή δουλειά τελικά οι στόχοι του θα επιτευχθούν, όπως ακριβώς συμβαίνει και με τον ήρωα του παραμυθιού.

Ο Bettelheim υποστηρίζει πως τα παραμύθια διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό την προσωπικότητα του παιδιού. Το ενθαρρύνουν, το βοηθούν να αντιμετωπίσει τους φόβους του, να παλέψει για να πραγματοποιήσει τα όνειρά του, να κυνηγάει τους στόχους του και να βρίσκει λύση στα διάφορα προβλήματα και ερωτήματα που του παρουσιάζονται. Το καλό και το κακό υπάρχουν στα παραμύθια, όπως και στην πραγματική ζωή, και το άτομο πρέπει να αγωνιστεί σκληρά, προκειμένου να λύσει το δίλημμα που του παρουσιάζεται μέσα από αυτόν τον δυισμό.⁶⁴

Μια ακόμη θέση που υποστηρίζει ο Bettelheim, είναι πως το παραμύθι βοηθά πολύ το παιδί στο να βάλει μια τάξη στη ζωή του. Λόγω των διαφόρων περιστατικών που βιώνει και τα οποία του είναι δύσκολο σε πολλές περιπτώσεις να κατανοήσει, βρίσκεται αρκετά συχνά σε σύγχυση, αδύναμο να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις του⁶⁵. Για να καταφέρει να αντιμετωπίσει αυτή τη σύγχυση πρέπει αρχικά να βάλει σε μια τάξη τον εσωτερικό του κόσμο και κατ' επέκταση τη ζωή του γενικότερα. Το παραμύθι είναι το μέσο που του παρέχει αυτή την ικανότητα, βοηθώντας το να κατανοήσει πως μέσω της ηθικής συμπεριφοράς, μπορεί να βάλει μια τάξη στη ζωή του και στα συναισθήματά του.

Με το παραμύθι το παιδί μπαίνει στη διαδικασία να σκεφτεί τρόπους με τους οποίους θα μπορέσει να βάλει μια τάξη στη ζωή του και θα λύσει τα προβλήματά του. Μέσα στο παραμύθι όλες οι εμπειρίες του παιδιού παρουσιάζονται με διαφορετικό τρόπο, σαν να μην τις έχει ζήσει το ίδιο το παιδί. Έτσι προβάλλει τις εμπειρίες του σε άλλα άτομα (ήρωας του παραμυθιού) και είναι σε θέση πιο εύκολα να βρει λύση. Για παράδειγμα, αν ο ήρωας του παραμυθιού είναι "αγαθός" ή το μικρότερο παιδί της οικογένειάς του, εκφράζεται η κατάσταση στην οποία βρισκόταν αρχικά το Εγώ του

⁶²Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.173

⁶³ Bruno M. Bettelheim, *Η γοητεία των παραμυθιών, Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*.

⁶⁴ Κούλα Κουλουμπή - Παπαπετροπούλου, *Ο Bruno Bettelheim για τα παραδοσιακά παραμύθια*, σ.17.

⁶⁵ Bruno M. Bettelheim, *Η γοητεία των παραμυθιών, Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, σ.11

παιδιού, όταν ξεκίνησε το παιδί να αντιμετωπίζει τις εσωτερικές του συγκρούσεις και τα εξωτερικά του διλήμματα⁶⁶.

4.2. Η «ΜΑΓΙΚΗ ΣΤΑΣΗ» ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Η περίοδος που το παιδί πιστεύει στα παραμύθια είναι ταυτόχρονα και η περίοδος της λεγόμενης «μαγικής στάσης» που διαρκεί από το 4ο έως και το 7ο έτος της ηλικίας του. Η περίοδος της αυτεπίγνωσης του παιδιού. Τότε δηλαδή που το παιδί αντιλαμβάνεται τον εαυτό του σαν μια ξεχωριστή οντότητα με νόηση και συναισθήματα, τότε που το «Εγώ» χωρίζεται από το «Εκείνο» και το «Υπερεγώ»⁶⁷.

Μέχρι αυτή την περίοδο ο κόσμος και το παιδί ήταν στενά συνδεδεμένα για το ίδιο. Εγώ και ο κόσμος, υποκείμενο και αντικείμενο, δεν μπορούσαν να διαχωριστούν από το παιδί που θεωρούσε πως όλα τα πλάσματα γύρω του είχαν νόηση, συναισθήματα, ζωντάνια και έκφραση, όπως και το ίδιο. Σταδιακά όμως ο κόσμος του παιδιού αρχίζει να διαχωρίζεται από το Εγώ, γίνεται ένα "αντικείμενο". Αυτός ο καινούριος κόσμος όμως είναι γεμάτος μυστήριο για το παιδί, καθώς πιστεύει πως τα πράγματα και τα πρόσωπα που υπάρχουν σε αυτόν έχουν περίεργες δυνάμεις που το φοβίζουν. Για να καταφέρει να αντιμετωπίσει αυτές τις μυστηριές και αόρατες, όπως θεωρεί, δυνάμεις και τους φόβους του, το παιδί επινοεί διάφορα τεχνάσματα, πράγμα χαρακτηριστικό της ηλικίας του.⁶⁸

Ο τρόπος με τον οποίο βλέπει τον κόσμο το παραμύθι αλλά και το παιδί είναι σχεδόν ίδιος. Αυτός εξάλλου είναι και ο λόγος που το παιδί εμπιστεύεται απόλυτα το παραμύθι. Θεωρεί πως μέσω αυτού μπορεί να βρει λύση και απαντήσεις στα διάφορα προβλήματα, ερωτήματα και συναισθήματα που γεννώνται και το απασχολούν. Μολονότι, οι ενήλικες προσπαθούν με ποικίλους τρόπους να το καθησυχάσουν με βάση τη λογική και τις απόψεις του, το παραμύθι επιτυγχάνει αυτό το στόχο με μεγαλύτερη ευκολία. Θα μπορούσαμε να πούμε λοιπόν πως τα παραμύθια λειτουργούν ως «ψυχαναλυτικές κατασκευές».⁶⁹

Το μικρό παιδί πιστεύει πως οι σχέσεις που υφίστανται στον έμψυχο κόσμο των ανθρώπων, υπάρχουν αντίστοιχα και στον άψυχο κόσμο των πραγμάτων. Έτσι λοιπόν, χαϊδεύει το αρκουδάκι του όπως θα χαϊδευε τη μητέρα του ή κάποιο άλλο συγγενικό του πρόσωπο, του μιλάει όπως θα

⁶⁶ Bruno M. Bettelheim, *Η γοητεία των παραμυθιών, Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, σ.79-80

⁶⁷ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.176

⁶⁸ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.177.

⁶⁹ Σωτήρης Μανωλόπουλος, *Το παραμύθι, μια κατασκευή*, σ.242-249.

μιλούσε σε κάποιο φίλο του ή χτυπά την πόρτα που το χτύπησε και το έκανε να πονέσει.⁷⁰

Σύμφωνα με τον Jean Piaget αυτός ο ψυχοκρατικός τρόπος σκέψης ακολουθεί το παιδί έως την εφηβεία του. Ένα παιδί 8 ετών πιστεύει πως ο ήλιος είναι ζωντανός επειδή ζεσταίνει και φωτίζει, απλά και μόνο επειδή το θέλει. Αντίστοιχα, η πέτρα είναι ζωντανή γιατί κυλάει από την πλαγιά του βουνού και κινείται. Κι ένα παιδί 12,5 χρονών όμως, πιστεύει πως ένα ποτάμι μπορεί να είναι ζωντανό και να έχει δική του θέληση, αφού το νερό του κυλάει⁷¹.

Είναι ιδιαιτέρως δύσκολο για το παιδί να κάνει μια σαφή διάκριση ανάμεσα στα έμψυχα και τα άψυχα όντα του κόσμου που το περιβάλλει, γι' αυτό θεωρεί πως οτιδήποτε ζωντανό έχει ζωή όπως και ο άνθρωπος. Λόγω του εγωκεντρισμού του το παιδί πιστεύει πως είναι απόλυτα φυσιολογικό τα ζώα να του μιλούν για διάφορα πράγματα, όπως συμβαίνει και στα παραμύθια. Θεωρεί επίσης φυσιολογικό πως όπως τα ζώα ζουν ελεύθερα στη φύση, έτσι μπορούν και στα παραμύθια να καθοδηγούν τον ήρωα στις αναζητήσεις του και να τον βοηθούν στη λύση του προβλήματός του. Το ίδιο ισχύει και για τα φυσικά φαινόμενα. Αφού ο άνεμος κινείται, σημαίνει για το παιδί πως έχει ζωή, οπότε είναι φυσικό να μιλά και να μεταφέρει τον ήρωα στον προορισμό του στα παραμύθια.⁷²

Με βάση τον ψυχοκρατικό τρόπο σκέψης που έχει σε αυτή την περίοδο της ζωής του το παιδί όλα τα ζώα, ακόμη και τα αντικείμενα, είναι ζωντανά. Έτσι λοιπόν, πράγματα που αρχικά ήταν σιωπηλά και ακίνητα, αποκτούν ξαφνικά ζωή και κίνηση με στόχο να μιλήσουν, να συμβουλευθούν και να καθοδηγήσουν τον ήρωα. Με την ίδια λογική, και ο άνθρωπος στη σκέψη του παιδιού μπορεί να μεταμορφωθεί πολύ εύκολα σε ζώο ή το αντίθετο, όπως στα παραμύθια : «Η Πεντάμορφη και το Τέρας», «Ο Βάτραχος-Βασιλιάς». Ακόμη, εφόσον δεν μπορεί να κατανοήσει ποια αντικείμενα είναι ζωντανά και ποια νεκρά, θεωρεί πως και τα νεκρά μπορούν με ευκολία να ζωντανέψουν.⁷³

⁷⁰Bruno M. Bettelheim, *Η γοητεία των παραμυθιών, Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, σ.69-70.

⁷¹Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.178

⁷²Bruno M. Bettelheim, *Η γοητεία των παραμυθιών, Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, σ. 69-70.

⁷³Bruno M. Bettelheim, *Η γοητεία των παραμυθιών, Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, σ. 70.

4.3. Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ ΣΤΙΣ ΨΥΧΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

α. Φυγή από την πραγματικότητα

Ο πιο συνηθισμένος λόγος ανάγνωσης ενός παραμυθιού από τα παιδιά είναι για να ξεφύγουν από την καθημερινότητά τους. Το παραμύθι για το παιδί αποτελεί μια εναλλακτική πρόταση στο αυστηρά δομημένο πρόγραμμα του. Τους παρέχει το μέσο να ξεφύγουν από τις λογοκρατούμενες διαδικασίες και να δραπετεύσουν από τον πραγματικό χρόνο και τις υποχρεώσεις τους για λίγο. Αυτή η διαφυγή τους ηρεμεί με αποτέλεσμα να μπορούν να αυξήσουν τον αυτοέλεγχο τους⁷⁴.

Το παραμύθι δεν είναι απλά ένας τρόπος φυγής από την αληθινή ζωή, αλλά η δημιουργία ενός χωριστού – φανταστικού κόσμου, όπου εκεί ικανοποιούνται πάρα πολλές από τις ψυχικές ανάγκες του παιδιού.

β. Εξάπτουν την φαντασία των παιδιών

Αρχικά, το παραμύθι είναι γέννημα της φαντασίας και μοιάζει πολύ με την ονειροπόληση και το όνειρο. Σε δύο σύντομα κείμενα του, που δημοσιεύτηκαν το 1913, ο Φρόιντ σύνδεσε τα όνειρα με τα παραμύθια και αργότερα στην ανάλυση μιας παιδικής νεύρωσης, έκανε πάλι λόγο για την σύνδεση παραμυθιού – ονείρου. Υποστήριξε ότι τα παραμύθια κατέχουν σημαντική θέση στην ψυχική ζωή των παιδιών καθώς, τα παραμύθια και τα όνειρα, χρησιμοποιούν το ίδιο συμβολικό υλικό⁷⁵. Παρόλα αυτά δεν είναι το ίδιο πράγμα αλλά διαφέρει, αρχικά επειδή το παραμύθι έχει συνοχή και δομή και διότι στο όνειρο η πραγματοποίηση μιας επιθυμίας είναι μεταμφιεσμένη, ενώ στο παραμύθι εκφράζεται σχεδόν ξεκάθαρα. Επίσης το όνειρο απορρέει από τις εσωτερικές συγκρούσεις του ατόμου που δεν μπορεί να βρει διέξοδο, αντίθετα το παραμύθι, ανεξάρτητα από το περιεχόμενο του, το τέλος είναι πάντα αισιόδοξο και πάντα βρίσκει λύσεις στα προβλήματα που προκύπτουν. Τέλος, το όνειρο ελέγχεται από το ασυνείδητο ενός ατόμου, ενώ στο παραμύθι από την συνειδητή νόηση μιας κοινωνίας με βάση τις πολιτισμικές αξίες της⁷⁶. Πολλοί μελετητές ωστόσο, διατυπώνουν την άποψη ότι τα παραμύθια προέρχονται από τα όνειρα, όπως ο Lydwig Laistner τον 19^ο αιώνα, υποστηρίζοντας ότι «τα όνειρα και η σημασία τους ήταν το νήμα για την κατανόηση των παραμυθιών, των θρύλων και των παραδόσεων»⁷⁷. Παρά την συγγένεια όμως του παραμυθιού με την ονειροπόληση και το

⁷⁴Ντούλια Αθηνά, διδάσκοντας μέσα από τα παραμύθια: Δυνατότητες – Όρια - Προοπτικές, 2010

⁷⁵Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση, σ.196

⁷⁶Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση, σ.173

⁷⁷Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση, σ.174

όνειρο, και τον παρεμφερή τρόπο δημιουργίας τους, δεν είναι όνειρο, είναι απλά «παιχνίδι φαντασίας» που προκαλεί ευχαρίστηση στο άτομο.

Τα παραμύθια εμπεριέχου ως επί το πλείστον συγκινησιακά στοιχεία, κινείται φυσικά στο χώρο της φαντασίας και χρησιμοποιεί τη μαγεία χωρίς διαχωρισμό ανάμεσα στο υπερφυσικό και την πραγματικότητα. Οι ιστορίες εμπνέουν κατά βάση ένα πνεύμα αισιοδοξίας καθώς η έκβαση τους είναι πάντα θετική αφού μεταφέρουν ένα μήνυμα επιτυχίας, καθώς ο ήρωας καταφέρνει πάντα να νικήσει τις δυσκολίες του. Με την θετική έκβαση των ιστοριών τους, καταφέρνουν σύμφωνα με τον Bruno Bettelheim, να κατευνάζουν τους φόβους των παιδιών που βιώνονται σε διάφορα αναπτυξιακά στάδια⁷⁸. Ουσιαστικά, εκπροσωπούν μια ιδέα για τον κόσμο, έναν κόσμο φανταστικό, ιδανικό, όπως θα θέλαμε να είναι. Οτιδήποτε μοιάζει αδύνατο στον πραγματικό κόσμο, είναι δυνατό στον κόσμο του παραμυθιού γιατί έχει τη δύναμη να παρουσιάζει ως υπαρκτά διάφορα αντικείμενα, δρώντα πρόσωπα, σχέσεις και γεγονότα, που δεν υπάρχουν στον πραγματικό κόσμο. Ενώνει αντιφατικά στοιχεία, δέχεται το αδύνατο ως δυνατό⁷⁹. Αναπαριστά λοιπόν ένα χώρο/κόσμο που δεν υπάρχει στην πραγματικότητα, ωστόσο οι λεπτομερείς περιγραφές του δίνουν την αίσθηση του πραγματικού. Έτσι, μέσα σε αυτόν τον ευέλικτο και εύπλαστο κόσμο του παραμυθιού, το παιδί πιστεύει ότι μπορεί να επέμβει και να τον διαμορφώσει όπως επιθυμεί⁸⁰.

Όπως έχουν αποδείξει και πρόσφατες αλλά και παλαιότερες μελέτες, η ανάπτυξη της φαντασίας των παιδιών εξαρτάται άμεσα από τα παραμύθια και τις ιστορίες. Μέσα από αυτά, μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις δημιουργικές τους νοερές ικανότητες για να μάθουν κάτι το οποίο δεν έχουν βιώσει άμεσα. Σύμφωνα με τον ιταλό παιδαγωγό Gianni Rodari, ο οποίος τονίζει την συμβολή του παραμυθιού στην καλλιέργεια και στην ανάπτυξη της δημιουργικής φαντασίας των παιδιών, αναφέρει ότι: «Έχει κανείς την αίσθηση ότι το παιδί εξετάζοντας τις δομές του παραμυθιού, εξετάζει τις δομές της ίδιας της φαντασίας και συγχρόνως κατασκευάζει καινούργιες, δημιουργώντας ένα απαραίτητο εργαλείο για τη γνώση και την κατάκτηση του πραγματικού»⁸¹. Επίσης, με το άκουσμα μιας ιστορίας ή η με την ανάγνωση ενός παραμυθιού, προσφέρονται εικόνες στο παιδί, που μπορεί τόσο να τις ενσωμάτωση στα όνειρά του, όσο και να δημιουργήσει αργότερα, δίκες του ιστορίες⁸².

⁷⁸Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.199

⁷⁹Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.183

⁸⁰Bruno M. Bettelheim, *Η γοητεία των παραμυθιών, Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, σ.70.

⁸¹Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι και η δημιουργικότητα των παιδιών*, σ.11

⁸²Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.182

Γιαυτό και στην προσχολική ηλικία τα παραμύθια θα πρέπει να είναι εικονογραφημένα ώστε να κρατούν το ενδιαφέρον του παιδιού και να εξάπτουν την φαντασία του. Οι εικόνες στα παραμύθια, διαδραματίζουν έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στα παραμύθια, καθώς αποτελούν τα έξω-λεκτικά στοιχεία του παραμυθιού. Έχουν πολύ μεγάλο αντίκτυπο στην παιδική ψυχή καθώς εγείρουν όχι μόνο την φαντασία αλλά και τα συναισθήματα του παιδιού ενώ ταυτόχρονα συμβάλλουν στην κατανόηση του παραμυθιού από το παιδί κάνοντας τον πιο ενδιαφέρον.

Όλα τα στοιχεία του παραμυθιού λοιπόν είναι ικανά να αναπτύξουν την παιδική φαντασία. Η πλοκή, οι χαρακτήρες, οι εικόνες και η έκβαση του, προσφέρουν όλο το υλικό και ψυχικό πλούτο για το συναισθηματικό κόσμο του παιδιού.

γ. Τα παραμύθια αποτελούν πρότυπα ταύτισης για τα παιδιά

Τα παραμύθια παίζουν εξίσου σημαντικό ρόλο στον ψυχισμό των παιδιών και στην καλλιέργειά τους, γιατί εμπεριέχει στοιχεία και χαρακτηριστικά με τα οποία το παιδί ταυτίζεται κατά την διάρκεια της διήγησης του με τον κεντρικό ήρωα ή την ηρωίδα του και τις αξίες που αντιπροσωπεύουν, και μέσα από αυτά εκφράζει και διαχειρίζεται ασυνείδητα κομμάτια του ψυχισμού του. Έτσι, από πολύ νωρίς, οι πολιτιστικές αξίες που παραδίδονται τόσο απλά μέσω του παραμυθιού στις παιδικές ψυχές καθορίζουν τη μετέπειτα συμπεριφορά των παιδιών, όπως αυτή είναι αποδεκτή μέσα στην κοινωνία στην οποία ζουν⁸³.

Το παραμύθι, επειδή είναι ένας φανταστικός κόσμος, δημιουργεί το περιθώριο στα παιδιά να αφεθούν σε κομμάτια του ψυχισμού τους που έξω από τα παραμύθια μπορούν να φαντάζουν απειλητικά ή και απίθανα⁸⁴. Για παράδειγμα, το «τέρας» του κάθε παραμυθιού μπορεί να είναι ένας χαρακτήρας με το οποίο ένα θυμωμένο παιδί να ταυτιστεί για να εκτονώσει το θυμό του. Μέσα λοιπόν από το παραμύθι δίνεται η δυνατότητα στο παιδί να παλέψει με το «τέρας» και να το νικήσει, κάτι που ίσως να μην μπορεί να το κάνει στην πραγματικότητα. Δεν είναι τυχαίο που στην φαντασία καταφεύγουν εντονότερα παιδιά με δυσκολίες να βάλουν τα συναισθήματα τους ξεκάθαρα σε λέξεις, είτε λόγο λεκτικών δυσκολιών, είτε γιατί τους είναι δύσκολο να μιλήσουν για το πως πραγματικά νιώθουν. Συνεπώς τα παραμύθια, λειτουργούν βάσει των προβολικών μηχανισμών του ανθρώπινου ψυχισμού, δηλαδή μέσα από τις ιστορίες προβάλλει στοιχεία από την δική του ζωή.

Για το παιδί το παραμύθι δεν είναι παρά η μεταφορά σε έναν ξεχωριστό, άγνωστο και μαγευτικό κόσμο. Απολαμβάνει την ιστορία αλλά ασυνείδητα εσωτερικεύει και διατηρεί πληροφορίες. Το κάθε παιδί κρατάει από το

⁸³Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.185

⁸⁴Δουλάμη Σταυρούλα, Αλέξανδρος –Σταμάτιος Αντωνίου, *Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση τους στο χώρο της ειδικής αγωγής*, σ.32-33

παραμύθι μόνο αυτό που έχει ανάγκη, ανάγοντας την σχέση του με αυτό. Όλα λοιπόν αυτά τα μηνύματα περνάνε στο υποσυνείδητο των παιδιών από μικρή ηλικία και παραμένουν εκεί για όλη τους την ζωή. Στην πορεία της ωρίμανσης συνοδεύεται και βοηθιέται από το αρχέτυπο που του προμήθευσαν τα παραμύθια. Επομένως, οι δράσεις των ηρώων στα παραμύθια αποτελούν τους τρόπους/πρότυπα αντιμετώπισης κάποιων καταστάσεων στη ζωή των παιδιών. Οι ήρωες των μαγικών παραμυθιών λοιπόν, δίνουν πολύτιμες στάσεις ζωής διότι δεν δειλιάζουν ποτέ και δεν κάνουν πίσω σε ότι τους στέκεται εμπόδιο. Τους βοηθούν επίσης να αποκτήσουν εμπειρίες, κεντρίζει το ενδιαφέρον τους, αναπτύσσει την σκέψη τους, τα διαπαιδαγωγεί ηθικά και θέτει τις βάσεις για την ανάπτυξη της προσωπικότητά τους⁸⁵.

Παρόμοια αντίληψη έχει και ο Bettelheim, ο οποίος μελετώντας τα παραμύθια σε σχέση με τα μικρά παιδιά, υποστηρίζει πως διευκολύνει την διαδικασία ταύτισης του παιδιού με τον ήρωα του παραμυθιού, διότι είναι ένα απλό λογοτεχνικό είδος. Σύμφωνα με την οπτική της δικής του επιστήμης, ως παιδοψυχολόγος και ψυχαναλυτής, θεωρεί πως το παιδί έχει ανάγκη να βλέπει να ενισχύεται η πίστη του ότι με σκληρή δουλειά και μεγαλύτερη ωριμότητα μπορεί να υπερνικήσει τις δυσκολίες της ζωής, όπως συμβαίνει και με τον παραμυθιακό ήρωα⁸⁶.

Βέβαια, σύμφωνα με έρευνες Αμερικάνων κοινωνιολόγων, καταστροφικά και επικίνδυνα πρότυπα φαίνεται να περνούν τα παραμύθια όπως η Χιονάτη και η Σταχτοπούτα, διότι περνάνε το μήνυμα ότι η ομορφιά ανταμείβεται. Στην συγκεκριμένη περίπτωση χρειάζεται ο διάλογος με το παιδί και κυρίως το κορίτσι ώστε να κατανοήσει ότι δεν πρέπει να επιδιώκει την ομορφιά έναντι οποιουδήποτε τιμήματος και σε βάρος της εκπαίδευσης τους και της σταδιοδρομίας τους. Σωστό παράδειγμα ως πρότυπο παραμυθιού – ταινίας για το συγκεκριμένο θέμα θεωρούν πως είναι «Ο Σρέκ», όπου μια πανέμορφη πριγκίπισσα ζει χαρούμενη ακόμα και όταν την μεταμορφώνουν σε τέρας. Παρόμοια άποψη έχει και ο Bettelheim, υποστηρίζει ότι ορισμένα παραμύθια είναι επικίνδυνα για την ψυχολογία του παιδιού γιατί επιδρούν ως παραμορφωτικά πρότυπα στην ψυχική του υπόσταση. Μάλιστα, απορρίπτει το «Άσχημόπαπο», γιατί έχει την άποψη ότι μπορεί το παιδί να επηρεαστεί και να πιστέψει ότι ανήκει σε ένα διαφορετικό είδος. Ωστόσο, το συγκεκριμένο παραμύθι συμβολίζει την βελτίωση των ικανοτήτων του, ότι πέτυχε δηλαδή στη ζωή του περισσότερο από ότι οι άλλοι περίμενα από αυτό, και όχι την μετάβαση από το ένα είδος στο άλλο, όπως το άσχημο παπί που γίνετε κύκνος⁸⁷. Σε οποιαδήποτε περίπτωση καλό είναι οι γονείς ή οι εκπαιδευτικοί,

⁸⁵Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.205-208

⁸⁶Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.199

⁸⁷Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.230

να συζητάνε με το παιδί ώστε να μην δημιουργηθούν λάθος εντυπώσεις ,και κατ' επέκταση λάθος πρότυπα.

Όμως, τα παραμύθια παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο και στην συναισθηματική ωρίμανση του παιδιού, αφού μέσω της ταύτισης με τον ήρωα, επιτυγχάνεται τόσο η επιβεβαίωση (ο Τζακ που καταφέρνει και ανεβαίνει την φασολιά), όσο και η επίδραση της εξέλιξης στην ανάπτυξη του παιδιού. Για παράδειγμα, «Τα τρία γουρουνάκια», παραμύθι που δείχνει με απλό τρόπο την εξέλιξη που μπορεί να έχει ένα παιδί, όπως στο παραμύθι η εξέλιξη από το αχυρένιο σπιτάκι, στο ξύλινο, και μετέπειτα στο πέτρινο. Επίσης στο ίδιο παραμύθι δίνεται η ευκαιρία στο παιδί να αναγνωρίσει την σκληρή δουλειά που έκανε το τρίτο γουρουνάκι, χτίζοντας ένα πέτρινο σπίτι και όχι αχυρένιο όπως το πρώτο επειδή ήταν τεμπέλης. Περνάει το μήνυμα λοιπόν, ότι η σκληρή και σωστή δουλειά θα ανταμειφτεί κάποια στιγμή.

Ακόμα, μια σημαντική ανάγκη που πρέπει να θεραπευτεί, και συχνά το παραμύθι μπορεί να βοηθήσει, είναι το αίσθημα της κατωτερότητας που επαληθεύεται διαρκώς από την πραγματικότητα⁸⁸. Η συνεχής αντιπαραβολή που κάνει το παιδί καθώς γνωρίζει τον κόσμο που το περιβάλλει, του δείχνει πόσο μικρό και αδύναμο είναι. Όση εξυπνάδα και να διαθέτει, νιώθει ανίκανο όταν έρχεται αντιμέτωπο με το πολύπλοκο περιβάλλον του. Πολλά από τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ένα παιδί στις προσωπικές του σχέσεις με τους γονείς ή γενικά με τους μεγαλύτερους, τους οποίους βλέπει ως γίγαντες και τους φοβάται όταν του φωνάζουν ή του επιβάλλουν την θέληση τους, βρίσκουν λύσεις στα παραμύθια. Γιαυτό και σε πολλά παραμύθια προτιμάται ως ήρωας ένα μικρό παιδί και συνήθως να υποτιμάται ή γενικότερα να θεωρείται ανίκανος, στην αρχή του παραμυθιού τουλάχιστον, διότι αυτό είναι το αίσθημα του παιδιού για τον εαυτό του⁸⁹. Επομένως, καθώς ταυτίζεται με τον υποτιμημένο ήρωα του παραμυθιού, που ξέρει ότι στο τέλος θα φανεί η υπεροχή του, το ίδιο το παιδί αρχίζει να αναγνωρίζει τις δυνατότητές του. Συνεπώς, ταυτίζεται με τον ήρωα όχι μόνο ψυχικά, αλλά και σωματικά. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε που όλοι οι αγαπημένοι παραμυθιακοί ήρωες είναι μικροκαμωμένοι, όπως ο «Κοντορεβιθούλης» και ο «Δακτυλάκης», καθώς η ταύτιση αυτή οδηγεί το παιδί στην ακόλουθη σκέψη «Αφού ένας τόσο μικρός καταφέρνει να νικήσει με την εξυπνάδα του τους δράκους, τους γίγαντες και όλους τους μεγαλύτερους σωματικά γιατί να μην μπορώ και εγώ να καταφέρω το ίδιο»⁹⁰. Άλλωστε, και η παιδαγωγική αρχή υποστηρίζει ότι «ποτέ μην φερόμαστε σε ένα παιδί σαν να είναι μικρό». Το παραμύθι λοιπόν, έχει την δυνατότητα να ικανοποιεί ψυχικές ανάγκες, όπως αυτή, στο παιδί.

⁸⁸ Bruno M. Bettelheim, *Η γοητεία των παραμυθιών, Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, σ.150-160

⁸⁹ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.205

⁹⁰ Ανδρέας Μιχαηλίδης - Νουάρος, *Η παιδική ψυχή και το παραμύθι*, σ.48-50.

δ. Κοινωνική συμπεριφορά και το παραμύθι

Όσον αφορά την κοινωνική συμπεριφορά, υπάρχει μεγάλη επίδραση. Καθοδηγεί το παιδί στο δρόμο της αρετής και της σωστής συμπεριφοράς. Καλλιεργεί στάσεις και συνήθειες, έτσι ώστε το παιδί δεν γίνεται τεμπέλης, ζηλιάρης και γενικά απάνθρωπος και μοχθηρός. Επίσης, η αγάπη, η αλληλεγγύη και η αλληλοβοήθεια στην οικογένεια, αποκτιούνται από νωρίς μέσα από το παραμύθι που δείχνει αυτή τη δύναμη⁹¹. Για παράδειγμα, «ο λύκος και τα επτά κατσικάκια», που τα κατσικάκια προσπαθούν να ακολουθήσουν τις συμβουλές της μαμάς τους, ή η «Κοκκινোসκουφίτσα» που φροντίζει την γιαγιά της. Στη συνέχεια κατανοούνται οι ιδιαιτερότητες των ανθρώπων πιο εύκολα και αναπτύσσεται ο σεβασμός προς τους γονείς γιατί τα παραμύθια προβάλλουν τις αρετές τους, π.χ. ο πατέρας συνδέεται με τον προστάτη της οικογένειας.

ε. Το καλό και κακό στο παραμύθι

Πρακτικά σε όλα τα παραμύθια το καλό και το κακό συνυπάρχουν και παίρνουν τη μορφή κάποιων προσώπων και των πράξεων τους, δηλαδή όπως ακριβώς συμβαίνει στη ζωή όπου το καλό και το κακό είναι πανταχού παρόντα και η ροπή προς αυτά υπάρχει στο κάθε άνθρωπο⁹².

Όμως, στα παραμύθια το καλό και το κακό είναι δύο έννοιες που το παιδί ποτέ δεν θα τις εντοπίσει να ενυπάρχουν στον ίδιο ήρωα, αλλά θα μοιράζεται στους πρωταγωνιστές του παραμυθιού. Αυτό συμβαίνει διότι η πόλωση διαρκεί στο μυαλό του παιδιού μέχρι κάποια ηλικία, άρα επικρατεί και στο παραμύθι⁹³. Δεν θα ήταν δυνατόν λοιπόν να αναγνωρίσει τον πραγματικά καλό ήρωα, αν αυτός συγκέντρωνε και θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά, όπως συμβαίνει με όλους μας στην πραγματική ζωή⁹⁴. Για παράδειγμα, ο ένας αδερφός θα είναι εργατικός και ο άλλος τεμπέλης όπως και στο παραμύθι «Τα τρία γουρουνάκια».

Επομένως, η παρουσία άκρως αντίθετων προσώπων μέσα στο παραμύθι διευκολύνει το παιδί στην κατανόηση του σωστού και του λάθους, του καλού και του κακού. Άλλωστε η ταύτιση με τον εκάστοτε ήρωα προκύπτει από το πόσο ελκυστικός ή πόσο αντιπαθητικός είναι αυτός. Ταυτίζεται λοιπόν με το ήρωα όχι εξαιτίας της καλοσύνης του αλλά επειδή η συμπεριφορά του συγκεκριμένου προσώπου ασκεί επάνω του θετική έλξη⁹⁵.

⁹¹ <http://tvxs.gr/news/paideia/paidi-kai-paramythi-mono-me-paramythia-kataktontai-oi-anthropoi>

⁹² Κούλα Κουλουμπή – Παπαπετροπούλου, Ο Bruno Bettelheim για τα παραδοσιακά παραμύθια, σ.17

⁹³ Δουλάμη Σταυρούλα, Αλέξανδρος -Σταμάτιος Αντωνίου, Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση τους στο χώρο της ειδικής αγωγής, σ.33

⁹⁴ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση, σ.199-200

⁹⁵ Δουλάμη Σταυρούλα, Αλέξανδρος -Σταμάτιος Αντωνίου, Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση τους στο χώρο της ειδικής αγωγής, σ.34

στ. Οιδιπόδειες συγκρούσεις και λύσεις στο παραμύθι

Κατά τη διαδικασία των οιδιπόδειων συγκρούσεων το μικρό αγόρι νιώθει να απειλείται από τον πατέρα του. Θέλει αυτό και μόνο να έχει την αποκλειστική προσοχή της μητέρας του και αυτή να το θαυμάζει πιο πολύ από κάθε άλλον ήρωα. Θέλει με κάποιο τρόπο να παραμερίσει τον πατέρα του, για να τυγχάνει αυτό της απόλυτης προσοχής της μητέρας του. Ταυτόχρονα όμως αυτή η ιδέα του δημιουργεί άγχος, για το τι θα συμβεί στην οικογένεια αν ο πατέρας πάψει να τους προστατεύει και να τους φροντίζει, καθώς και φόβο μήπως ο πατέρας αποφασίσει να εκδικηθεί, αν αντιληφθεί τι πραγματικά θέλει το παιδί⁹⁶.

Οι οιδιπόδειες συγκρούσεις με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπο το μικρό κορίτσι διαφέρουν αρκετά από αυτές του αγοριού και γι' αυτό το λόγο είναι άλλα τα παραμύθια που του προσφέρουν λύσεις. Η ευτυχισμένη ζωή που επιθυμεί να ζήσει το κορίτσι με τον πατέρα του παρεμποδίζεται από μια κακοπροαίρετη γυναίκα, δηλαδή τη μητέρα. Ωστόσο, το κορίτσι δεν θέλει να χάσει και την αγάπη και τη φροντίδα της μητέρας. Γι' αυτό η πραγματική μητέρα παρουσιάζεται σαν μια παρουσία του παρελθόντος, χωρίς ενεργό ρόλο, που η ευτυχισμένη ανάμνησή της διατηρείται ανέπαφη⁹⁷. Το κορίτσι βλέπει τον εαυτό της σαν μια φυλακισμένη βασιλοπούλα, που η κακιά μητριά δεν της επιτρέπει να σμίξει με τον καλό της. Ο πραγματικός πατέρας είναι κι αυτός δέσμιος της κακιάς γυναίκας, ενώ παρουσιάζεται πάντα καλόπιστος αλλά ανίσχυρος να σώσει τη φυλακισμένη κόρη του. Στο παραμύθι της «Ραπουνζέλ» τον εμποδίζει μια ευχή, ενώ στα παραμύθια της «Σταχτοπούτας» και της «Χιονάτης» είναι αδύνατον να αντισταθεί στην κακιά μητριά.⁹⁸

Η κατάσταση που επικρατεί στην περίπτωση των κοριτσιών για κατανόηση και ικανοποίηση των συναισθημάτων τους, μέσω της ταύτισης και της υποκατάστασης, είναι πολύ διαφορετική. Για το κορίτσι η ζήλια της κακιάς μητριάς, είναι αυτή που εμποδίζει τον νεαρό από το να ενωθεί μαζί της. Αυτή είναι και η απτή απόδειξη πως η κακιά μητριά αναγνωρίζει το γεγονός, ότι το κορίτσι αξίζει πολύ περισσότερο από αυτή την αγάπη του παλικάριού.⁹⁹ Σε αντίθεση με τη μητέρα στην περίπτωση του κοριτσιού, ο πατέρας στην περίπτωση του αγοριού, ούτε διχοτομείται σε δύο πρόσωπα, ένα καλό κι ένα κακό, ούτε παρουσιάζεται σαν ένα κακό πρόσωπο. Αντιθέτως, το αγόρι προβάλλει τον πατέρα σαν ένα δράκο, γίγαντα ή τέρας. Βέβαια, μέσα από τα παραμύθια, οι φαντασιώσεις των παιδιών και των δύο φύλων ικανοποιούνται,

⁹⁶ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.208

⁹⁷ Bruno M. Bettelheim, *Η γοητεία των παραμυθιών, Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, σ. 163

⁹⁸ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.209

⁹⁹ Bruno M. Bettelheim, *Η γοητεία των παραμυθιών, Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, σ. 163-164.

χωρίς ωστόσο να επηρεάζονται αρνητικά οι σχέσεις τους και με τους δύο γονείς τους.¹⁰⁰

Εφόσον όλα είναι δυνατά στην παραμυθιακή χώρα τα παιδιά δεν χρειάζεται να αισθάνονται ενοχές. Το αγόρι δεν χρειάζεται να αισθάνεται άσχημα, που τοποθετεί τον πατέρα του στη θέση του δράκου ή του τέρατος και το κορίτσι τη μητέρα του στη θέση της κακιάς μητριάς ή μάγισσας. Το αγόρι ίσως να καταφέρει να αγαπήσει περισσότερο τον πατέρα του, όταν κατορθώσει να εκτονώσει τον θυμό του και τη δυσαρέσκειά του σκοτώνοντας το δράκο ή τον κακό γίγαντα¹⁰¹. Με τον ίδιο τρόπο και το κορίτσι μπορεί, πρώτον, να συνεχίσει να αγαπά τον πραγματικό του πατέρα, αφού για το γεγονός πως δεν μπορεί να προτιμήσει την κόρη του, δεν ευθύνεται ο ίδιος αλλά ανώτερες δυνάμεις που τον κρατούν δέσμιο της κακιάς μητριάς και δεύτερον, γνωρίζει πλέον πως κάποια στιγμή στο μέλλον θα συναντήσει το βασιλόπουλο του. Το κορίτσι μπορεί ακόμη να αγαπήσει περισσότερο και τη μητέρα του κι αυτό γιατί θα έχει εκτονώσει (όπως και το αγόρι) το θυμό του στην κακιά μητριά, η οποία στο τέλος θα τιμωρηθεί όπως της αξίζει, ακριβώς όπως συνέβη και με τη μητριά της Χιονάτης¹⁰². Το κορίτσι λοιπόν, δεν αισθάνεται ενοχές για την αληθινή του μητέρα, γιατί ποτέ δεν έπαψε να την αγαπά, καθώς αυτή υπήρξε πριν τη μητριά. Αυτές οι φαντασιώσεις επομένως, που θα ήταν δύσκολο να δημιουργήσουν μόνα τους τα παιδιά χωρίς τη βοήθεια των παραμυθιών, μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην επίλυση του οιδιπόδειου άγχους¹⁰³.

ζ. Το τέλος στα παραμύθια

Ιδιαίτερη έμφαση δίνουν πολλοί μελετητές στο επαναλαμβανόμενο μοτίβου της αρχής και του τέλους των παραμυθιών. Όπως είναι γνωστό, τα περισσότερα παραμύθια αν όχι όλα, αρχίζουν με την φράση «Μια φορά και έναν καιρό..» και τελειώνουν με το «και έζησαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα..» , οι δύο αυτές φράσεις έχουν ιδιαίτερο αντίκτυπο στην παιδική ψυχή, καθώς εξασφαλίζουν ένα ιδανικό πλαίσιο για το παιδί, ενώ παράλληλα το μεταφέρουν ήρεμα σε έναν εξωπραγματικό κόσμο. Ακριβώς επειδή ενσαρκώνουν την ιδανική κατάσταση ζωής, χρησιμοποιούνται και θεραπευτικά, όχι μόνο σε παιδιά αλλά και σε ενήλικες¹⁰⁴.

Ένα από τα χαρακτηριστικά του παραμυθιού όπως έχουμε προαναφέρει αποτελεί το ευτυχές τέλος και γιαυτό εξασφαλίζει για τον μικρό αναγνώστη την

¹⁰⁰ Bruno M. Bettelheim, *Η γοητεία των παραμυθιών, Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, σ. 165-166.

¹⁰¹ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.212

¹⁰² Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.212-213

¹⁰³ Bruno M. Bettelheim, *Η γοητεία των παραμυθιών, Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, σ. 165-166

¹⁰⁴ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.188-189

αίσια έκβαση των προσπαθειών του ήρωα με τον οποίο έχει ήδη ταυτιστεί, επομένως είναι σαν να πετυχαίνει ο ίδιος. Αυτό το «χαρούμενο τέλος» δεν αποτελεί ένα επαναλαμβανόμενο ψέμα, αλλά τονίζει την αξία της ανθρώπινης προσπάθειας. Υπάρχει δηλαδή διαφορά μεταξύ ψέματος και παραμυθιού¹⁰⁵. Το ψέμα αποτελεί υπεκφυγή και εμμέσως καταδεικνύει έναν φυγόπονο άνθρωπο, ενώ αντίθετα στο παραμύθι ο ήρωας κάνει τα πάντα για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα του με τον καλύτερο τρόπο. Εκπέμπει ένα μήνυμα αισιοδοξίας και ελπίδας θέλοντας να υποδείξει ότι οι δυσάρεστες καταστάσεις θα πρέπει να βιώνονται ως πρόσκαιρες και όχι να καταβάλλουν το άτομο. Η φράση, « έζησαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα..» δεν αποτελεί μονοτονία αλλά ανατροπή για την έκβαση του παραμυθιού που κυριαρχεί το «κακό».

Αν το τέλος ήταν άσχημο, το παιδί θα απογοητευόταν και θα ένιωθε ότι οι προσπάθειες που κατέβαλλε ο ήρωας με τον οποίο έχει ταύτιση είναι μάταιες, άρα η αξία της προσπάθειας θα εκμηδενιστεί, με αποτέλεσμα αυτός να δυστυχήσει στην μετέπειτα ζωή του, αφού όπως είναι γνωστό, τίποτα δεν επιτυγχάνεται χωρίς να καταβληθεί η παραμικρή προσπάθεια εκ μέρους του ενδιαφερομένου. Επομένως, η αίσια έκβαση του παραμυθιού φανερώνει την ελπίδα που έχει ο άνθρωπος για την εξίσου θετική έκβαση των εσωτερικών αλλά και των εξωτερικών συγκρούσεων στη ζωή του.

η. Η μετάβαση στην παιδική ηλικία με την βοήθεια του παραμυθιού

Ένα από τα σημαντικά επιτεύγματα του παιδιού κατά την αναπτυξιακή του πορεία είναι η ικανότητα του να φαντασιώνεται πέρα από το παρόν στο οποίο ζει. Αυτό συμβαίνει γιατί προσπαθεί να ξεφύγει από την άσχημη πραγματικότητα που πιθανότητα βιώνει και να μεταβεί σε μια πραγματικότητα όπου και το ίδιο αισθάνεται χρήσιμο και σημαντικό¹⁰⁶. Αν καταφέρουμε να συνειδητοποιήσουμε πόσο άσχημα αισθάνεται ένα παιδί που απορρίπτεται από τους φίλους του, τα αδέρφια του ή ακόμη και τους ίδιους του τους γονείς για κάποιες πράξεις του, μπορούμε το ίδιο εύκολα να κατανοήσουμε γιατί το παιδί αυτό ταυτίζεται με τον «αγαθούλη» ήρωα του παραμυθιού. Μέσα από το παραμύθι και την ελπίδα που του προσφέρει αυτός ο ήρωας, μπορεί και το παιδί να αντιμετωπίσει τις συνθήκες τις οποίες βιώνει και να μάθει να ζει και να αγωνίζεται χωρίς να χάνει το κουράγιο του.

Υπάρχουν ωστόσο και περιπτώσεις όπου το παιδί δεν μπορεί να αναπτύξει αυτές τις φαντασιώσεις, δεν μπορεί δηλαδή να φανταστεί πως θα μπορούσε να καλυτερέψει η ζωή του στο μέλλον και να το ατενίσει με αισιοδοξία. Αυτή ακριβώς τη στιγμή παύει ολοκληρωτικά η διαδικασία ανάπτυξής του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας κατάστασης αποτελούν τα παιδιά που

¹⁰⁵ Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα*, σ.47

¹⁰⁶ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.224

πάσχουν από νηπιακό αυτισμό. Είναι γεγονός πως κανένας γονέας δεν υπόσχεται στο παιδί του πως κάποια στιγμή στο μέλλον θα μπορέσει να βρει την απόλυτη ευτυχία. Μέσα όμως από τα παραμύθια που του διηγείται το βοηθά να αποκτήσει θάρρος και τόλμη, ώστε να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις όποιες καταστάσεις του παρουσιαστούν στην πορεία της ζωής του, καθώς και να στοχεύει στην ευτυχία του χωρίς όμως να συγχέει τους δύο κόσμους - αυτόν της πραγματικής ζωής και αυτόν της φαντασίας- μεταξύ τους¹⁰⁷. Κάθε παιδί που νιώθει πως υποτάσσεται στους ενηλίκους και βιώνει μεγάλες απογοητεύσεις έχει έναν και μοναδικό στόχο, να γίνει βασιλιάς στο δικό του βασίλειο.

Είναι πάντως γεγονός πως κανένα παραμύθι δεν αναφέρεται στο τι γίνεται ο ήρωας ή η ηρωίδα μετά την ολοκλήρωση της περιπέτειάς τους. Ποτέ δεν μαθαίνουμε αν κέρδισαν κάποιο βασίλειο ή αν ζουν ευτυχισμένοι τελικά. Αυτό πιθανότατα συμβαίνει γιατί σε αυτή τη φάση της ζωής τους οι ήρωες αισθάνονται απόλυτη ασφάλεια και πραγματική ανεξαρτησία, όπως το μικρό παιδί όταν βρίσκεται στην αγκαλιά των γονιών του¹⁰⁸.

Όλα τα παραμύθια ξεκινούν έχοντας σαν κοινό παρανομαστή έναν ήρωα που κάποιοι του συμπεριφέρονται άσχημα και τον υποτιμούν (Σταχτοπούτα) ή που απειλούν τη ζωή του (Χιονάτη). Στο τέλος όμως, ο ήρωας πάντα τα καταφέρνει, ξεπερνά όλες τις δοκιμασίες που του έχουν επιβληθεί και γυρνά πίσω ως ένα αυτόνομο, ανεξάρτητο άτομο. Το μόνο στοιχείο που προσφέρουν τα παραμύθια για τους βασιλιάδες και τις βασίλισσες είναι πως κυβέρνησαν τον τόπο τους ειρηνικά και πως έζησαν ευτυχισμένοι¹⁰⁹. Σε αυτό το σημείο γίνεται και μια νύξη στην ωριμότητα του κάθε ατόμου, ότι δηλαδή μέσα από την ωριμότητα και τη σοφία καταφέρνει κανείς να ζήσει ευτυχισμένος στη ζωή του.

Όλα τα παιδιά πιστεύουν πως κάποια στιγμή θα γίνουν βασιλιάδες, όχι όμως σε κάποιο άλλο βασίλειο, αλλά στο δικό τους. Το παραμύθι πάντα διαβεβαιώνει το παιδί πως αυτό αργά ή γρήγορα θα συμβεί, μετά όμως από πολύ κόπο και θυσίες. Ανάλογα με την ηλικία του και το επίπεδο ανάπτυξής του το κάθε παιδί φαντάζεται το βασίλειο του με διαφορετικό τρόπο. Ξέρει ωστόσο πως δεν υπάρχει στην πραγματικότητα. Για ένα μικρό παιδί μπορεί να συμβολίζει την εποχή που δεν θα δέχεται διαταγές από τους μεγαλύτερους του και οι επιθυμίες του θα πραγματοποιούνται. Για ένα μεγαλύτερο παιδί μπορεί να συμβολίζει την εποχή που θα πράττει σοφά για λογαριασμό του. Για κάθε παιδί όμως το να αποκτήσει το δικό του "βασίλειο" συμβολίζει την εποχή της πλήρους ενηλικίωσης του. Η απόκτηση του βασιλείου γίνεται πάντα

¹⁰⁷Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.225

¹⁰⁸Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.225-226

¹⁰⁹Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.226

μετά από κόπους και σκληρές δοκιμασίες. Ποτέ κανένας γιος δεν αρπάζει το βασίλειο από τον πατέρα του, αντίθετα όταν ο πατέρας παραιτείται είναι συνήθως λόγω μεγάλης ηλικίας. Κάποιες φορές ο πατέρας παντρεύει την κόρη του με τον νεαρό ήρωα και μοιράζεται μαζί του το βασίλειό του ή τον ορίζει διάδοχό του. Αυτή η έκβαση με την πλήρη έγκριση των γονέων τονίζει την επίλυση όλων των οιδιπόδειων συγκρούσεων και την επίτευξη της αληθινής ανεξαρτησίας και της ολοκληρωμένης προσωπικότητας¹¹⁰.

Μέσα από το παραμύθι το παιδί πιστεύει πως το βασίλειο κάποια στιγμή θα γίνει δικό του¹¹¹. Ξέρει όμως πως αυτό δεν μπορεί να γίνει αν και το ίδιο δεν προσπαθήσει. Το παραμύθι αναφέρει πως μαγικές δυνάμεις θα βοηθήσουν το παιδί να πετύχει το στόχο του και ουσιαστικά αναπτρώνει τις ελπίδες του παιδιού. Βοηθά λοιπόν με αυτό τον τρόπο το παιδί να πιστέψει και όλα τα άλλα που του διδάσκει, πως δηλαδή πρέπει να φύγει από το σπίτι του για να μπορέσει να αποκτήσει το βασίλειό του, πως δεν είναι δυνατόν να το κερδίσει αμέσως, αλλά πως θα πρέπει να περάσει από πολλές και δύσκολες δοκιμασίες και πως δεν μπορεί να το κερδίσει μόνο του, αλλά πως θα χρειαστεί και βοηθούς που θα πρέπει πρώτα να ικανοποιήσει κάποιες επιθυμίες τους, προκειμένου να κερδίσει τη βοήθειά τους. Ακριβώς επειδή η τελική υπόσχεση απόκτησης του βασιλείου βρίσκεται σε πλήρη συμφωνία με τις επιθυμίες του παιδιού για ζωή γεμάτη δόξα και φήμη, το παραμύθι εμπλουτίζει περισσότερο από κάθε άλλο λογοτεχνικό είδος τη φαντασίωση του παιδιού.¹¹²

Συνοψίζοντας τα προαναφερθέντα, το παραμύθι συμβάλλει στην καλλιέργεια στάσεων και δεξιοτήτων, και καθοδηγεί το παιδί να ανακαλύψει τις κλίσεις του και του υποδεικνύει τι εμπειρίες χρειάζεται για να αναπτυχθεί περισσότερο ο χαρακτήρας του. Έχουν σημαντικό ψυχολογικό νόημα για παιδιά όλων των ηλικιών, είτε αγόρια είτε κορίτσια και ανεξάρτητα από το φύλο των ηρώων της ιστορίας, και αυτό διότι το παιδί αποκτά ψυχική δύναμη γιατί ταυτίζεται με τους ήρωες. Κακές συνήθειες περιορίζονται, και οι ιστορίες των παραμυθιών ενδυναμώνουν την πίστη των παιδιών στις ικανότητες τους, παρά τις εξωτερικές αντιξοότητες, τις εσωτερικές συγκρούσεις ή τα αδιέξοδα που βιώνει¹¹³.

Αυτό όμως που βρίσκει κανείς ως κυρίαρχο στοιχείο στο παραμύθι, είναι η ενεργητική στάση απέναντι στη ζωή. Ο ήρωας του παραμυθιού, όσα και αν πέρασε, ότι και αν έγινε κατά την διάρκεια της περιπέτειας του, στο τέλος πάντα όλα φτιάχνουν και καταλήγει ευτυχισμένο. Ακόμα όμως και να έχει

¹¹⁰ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.226-227

¹¹¹ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.228

¹¹² Bruno M. Bettelheim, *Η γοητεία των παραμυθιών, Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, σ.180-192.

¹¹³ Δουλάμη Σταυρούλα, Αλέξανδρος Σταμάτιος Αντωνίου, *Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση τους στο χώρο της ειδικής αγωγής*, σ.33

άσχημο τέλος, το παραμύθι τελειώνει με την φράση «και έζησαν αυτοί καλά και εμείς καλύτερα...», περνώντας το μήνυμα ότι η ζωή είναι πεπερασμένη και πως όλα περνάνε όταν έχεις δίπλα σου αγαπημένα πρόσωπα.

Καθώς το παραμύθι αποτελεί μια προεικόνιση της πραγματικότητας, το παιδί έχει τη δυνατότητα χωρίς να το αντιλαμβάνεται, να αφομοιώνει δύσκολες έννοιες όπως ο θάνατος, το πένθος, οι κοινωνικές διαφορές αλλά και οι ηθικές αξίες. Προετοιμάζει ουσιαστικά το παιδί για την αληθινή ζωή, αφού έχει μέσα ψήγματα της πραγματικής ζωής. Άλλωστε και ο Bettelheim, αναλύοντας αρκετά παραμύθια, υποστηρίζει ότι αυτά βοηθούν σημαντικά στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του παιδιού¹¹⁴, διότι κάποιες από τις βασικές επιθυμίες, συναισθήματα και ανάγκες του παιδιού, που συχνά εμποδίζονται να εκφραστούν στον καθημερινό κόσμο, μπορούν να εκφραστούν στον ασφαλή κόσμο του παραμυθιού¹¹⁵.

4.4. Η ΠΡΟΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Το μικρό παιδί αρκετά συχνά έρχεται αντιμέτωπο με το περιβάλλον γύρω του και πολλές φορές συνειδητοποιεί πως είναι ανίκανο να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις αυτού του περιβάλλοντός. Αντιλαμβάνεται πως οι άλλοι γύρω του γνωρίζουν πολύ περισσότερα από αυτό, πράγμα που το κάνει να αισθάνεται μειονεκτικά. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο ταυτίζεται με τον ήρωα των παραμυθιών, που κι αυτός πολλές φορές τείνει να εκπέμπει μια αθωότητα και να υποτιμάται.

Το παιδί δεν ταυτίζεται με τον "αγαθούλη" ήρωα από την πρώτη στιγμή. Ακόμη κι αν αισθάνεται πως έχουν πολλά κοινά σημεία, θα πρέπει πρώτα να σιγουρευτεί πως ο ήρωας του παραμυθιού θα καταφέρει στο τέλος να υπερνικήσει όλα τα εμπόδια και τις δυσκολίες που θα βρεθούν στο δρόμο του. Τότε και μόνο τότε, αφού δηλαδή το παιδί ακούσει το παραμύθι πολλές φορές, θα μπορέσει να ταυτιστεί από την πρώτη στιγμή με τον ήρωα του. Μέσω αυτής της ταύτισης, θα μπορέσει στη συνέχεια να αποκτήσει αυτοπεποίθηση και να μάθει πως είναι λάθος να υποτιμά τον εαυτό του. Πριν από την ταύτιση, η ιστορία εξακολουθεί να είναι απλά μια ιστορία για το παιδί, καθώς όμως συνειδητοποιεί τα κοινά χαρακτηριστικά που μοιράζεται με τον ήρωα, καταλαβαίνει πως μπορεί να μοιάζουν και σε άλλα πράγματα, έτσι απελευθερώνεται και αναγνωρίζει πλέον τις δυνατότητές του¹¹⁶.

¹¹⁴Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.199

¹¹⁵Δουλιάμη Σταυρούλα, *Αλέξανδρος –Σταμάτιος Αντωνίου, Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση τους στο χώρο της ειδικής αγωγής*, σ.34

¹¹⁶Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.205-206

Στα περισσότερα παραμύθια ο ήρωας είναι σχεδόν πάντα το μικρότερο από τρία αδέρφια ή το λιγότερο ικανό ή εκείνο που το μεταχειρίζονται πιο άσχημα. Ο αριθμός τρία στα παραμύθια που διαπραγματεύονται το θέμα ενός «αγαθού» ήρωα, όπως «Οι τρεις γλώσσες» και «Τα τρία φτερά» των αδερφών Grimm, μοιάζει να αναφέρεται στα τρία επίπεδα της προσωπικότητας με βάση την Ψυχανάλυση, το Εκείνο, το Εγώ και το Υπερεγώ. Ο αριθμός «ένα» είναι αυτός που συνήθως ταυτίζεται με τον εαυτό μας ή στις περιπτώσεις των παιδιών με τον πιο "ισχυρό" γονέα, στο επίπεδο του ασυνείδητου. Το «δύο» αντιπροσωπεύει στη σκέψη του παιδιού τους δύο γονείς του και το «τρία» τον εαυτό του σε σχέση με τους γονείς του. Ανεξάρτητα λοιπόν, από τη θέση που έχει το παιδί στη σειρά γέννησης, ο αριθμός «τρία» αναφέρεται πάντα σε αυτό. Όταν επομένως, ο ήρωας στο παραμύθι είναι γεννημένος τρίτος στη σειρά, είναι δηλαδή ο μικρότερος της οικογένειας, το παιδί-ακροατής εύκολα ταυτίζεται μαζί του, αφού και το ίδιο θεωρεί πως πάντα θα είναι το πιο μικρό, αδύναμο και παραμελημένο, ανεξάρτητα από τη σειρά που έχει γεννηθεί ανάμεσα στα αδέρφια του¹¹⁷.

Σταδιακά, το παιδί φτάνει στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας, όταν αρχίζει να παλεύει με τις οιδιπόδειες συγκρούσεις του. Τα παραμύθια το βοηθούν να τις αντιληφθεί καλύτερα, του εμπνέουν θάρρος να παλέψει με αυτές και το κάνουν πιο αισιόδοξο, ότι αργά ή γρήγορα θα φτάσει στη λύση των προβλημάτων του.¹¹⁸

Εν κατακλείδι, το παραμύθι στρέφεται προς το μέλλον και καθοδηγεί το παιδί να επιτύχει την ανεξαρτητοποίηση του με όρους που είναι σε θέση να κατανοήσει σε συνειδητό και ασυνείδητο επίπεδο¹¹⁹. Τα παιδιά της σύγχρονης εποχής μεγαλώνουν μέσα σε οικογένειες και κοινωνίες όπου τα μέλη τους δεν συνδέονται με κοινούς δεσμούς, όπως συνέβαινε παλαιότερα. Άρα σήμερα περισσότερο από ποτέ, καθίσταται επιτακτική η ανάγκη να δώσουμε στο σύγχρονο παιδί εικόνες ηρώων, οι οποίοι υποχρεώνονται να βγουν ολομόναχοι στον κόσμο.

¹¹⁷ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.206-207

¹¹⁸ Bruno M. Bettelheim, *Η γοητεία των παραμυθιών, Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση*, σ.161.

¹¹⁹ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.238

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ

5.1. Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ

Η λέξη “παιδαγωγική” παράγεται από τη λέξη “παιδαγωγός” που είναι αυτός ο οποίος “άγει” δηλαδή εποπτεύει το παιδί και επιδιώκει την επιτυχία ενός συγκεκριμένου σκοπού. Ο όρος “παιδαγωγική” είναι διεθνής και χρησιμοποιείται για να δηλώσει το έργο του παιδαγωγού και κατ’ επέκταση της επιστήμης, η οποία πραγματεύεται το σκοπό, τις αρχές και τις μεθόδους της ορθής αγωγής του παιδιού. Η παιδαγωγική επιστήμη χρησιμοποιεί ως βασικό μέσο αγωγής και μάθησης του παιδιού, τη διδασκαλία η οποία είναι μια ιδιαίτερη παιδευτική ενέργεια του δασκάλου για τη μετάδοση των γνώσεων αλλά και από μέρους του μαθητή για την εκμάθηση και παραγωγή γνώσεων¹²⁰. Έτσι, το παραμύθι είναι ένα από τα μέσα που χρησιμοποιεί πλέον η επιστήμη της παιδαγωγικής προκειμένου να πραγματοποιήσει τους παιδαγωγικούς της στόχους, διότι παρουσιάζει εναλλακτικούς τρόπους διδασκαλίας προκειμένου να βοηθήσει το παιδί να μαθαίνει ευχάριστα και εποικοδομητικά¹²¹.

Από την αρχαιότητα ως και σήμερα έχουν διατυπωθεί διάφορες απόψεις σχετικά με το αν είναι σωστό να χρησιμοποιείται το παραμύθι στην αγωγή του παιδιού ή όχι. Από τον Όμηρο και τον Πλάτων μέχρι τους σύγχρονους δημιουργούς παραμυθιών όπως είναι ο Άντερσεν το παραμύθι χρησιμοποιήθηκε για να διδάξει και να φρονηματίσει τους ανθρώπους. Ο Πλάτων κάνει λόγο για τα διηγήματα που πρέπει να ακούει το παιδί καθώς όπως υποστηρίζει μέσα από αυτά προετοιμάζεται ο δρόμος του για τις μελλοντικές του ενασχολήσεις, αλλά και στα χρόνια μας πλήθος μελετών και ερευνών έχουν αποδείξει την ανάγκη διδασκαλίας των παραμυθιών στην προσχολική και πρώτο-σχολική εκπαίδευση¹²².

Με το πέρασμα του χρόνου γίνετε όλο και πιο κατανοητό ότι το παραμύθι αποτελεί σημαντικό μέσο αγωγής του παιδιού. Η εισαγωγή του στα σχολικά Προγράμματα της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και κυρίως στο Νηπιαγωγείο, όπου το νήπιο αντιλαμβάνεται και ερμηνεύει «μαγικά» τον κόσμο, στηρίχθηκε στο γεγονός ότι μέσα από το παραμύθι μπορεί να ερμηνευτεί σ’ ένα πρώτο

¹²⁰ <https://el.wikipedia.org/wiki/Παιδαγωγική>

¹²¹ Ντούλια Αθηνά, διδάσκοντας μέσα από τα παραμύθια: Δυνατότητες – Όρια – Προοπτικές, σ.1

¹²² Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, Το παραμύθι και η δημιουργικότητα των παιδιών, σ.1

επίπεδο κατανόησης το κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον του παιδιού¹²³. Αποτελεί ουσιαστικά μια σύνθετη πνευματική τροφή για το παιδί στα πρώτα στάδια της ζωής του. Ο Gianni Rodari, γνωστός ιταλός παιδαγωγός, υποστηρίζει πως τα παραμύθια συμβάλουν στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας, προσφέροντας ένα πλήθος δημιουργικών ερεθισμάτων και κινήτρων στο σπίτι ή στο σχολείο¹²⁴. Το παραμύθι λοιπόν, παρέχει σημαντικά οφέλη στο παιδί καθώς ικανοποιεί την περιέργεια του, ενισχύει την συγκέντρωση της προσοχής του και συντελεί στη νοητική και γλωσσική του ανάπτυξη. Όπως επισημαίνει και ο Rodari, το παιδί μαθαίνει μέσα από το παραμύθι «την ουσία της έκφρασης», μαθαίνει την γλώσσα του¹²⁵.

Με τρόπο ευχάριστο και ελκυστικό, ο προφορικός και γραπτός λόγος κατακτά τον μικρό ακροατή μεταφέροντας το σε έναν μαγικό κόσμο ο οποίος το διδάσκει, το διασκεδάζει ενώ συγχρόνως αναπτύσσει την μνήμη του, την προσοχή του και την συναισθηματικότητα του. Το παραμύθι ανοίγει νέους δρόμους στη σκέψη των παιδιών και τα διδάσκει χωρίς διδακτισμό με αποτέλεσμα να αποτελεί ένα από τα καλύτερα μέσα κοινωνικής μάθησης.

Ως προϊόν της προφορικής λαϊκής παράδοσης το παραμύθι, διαθέτει πλήθος ιδιωματισμών στο επίπεδο της φωνητικής, της μορφολογίας, του λεξιλογίου και της σύνταξης. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να αξιοποιήσει το γεγονός αυτό φέρνοντας σε επαφή τα παιδιά με ποικίλα διαλεκτικά και ιδιωματικά στοιχεία έτσι ώστε να γνωρίσουν κι άλλες γλωσσικές ποικιλίες πέρα από την κοινή. Επιπλέον, οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να εξοικειωθούν με το ιδιαίτερο αφηγηματικό είδος του παραμυθιού που έχει ξεχωριστή μορφολογική δομή και συγκεκριμένα μοτίβα.¹²⁶

Η εισαγωγή του παραμυθιού στα Σχολικά Προγράμματα της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και κυρίως στον Παιδικό Σταθμό αποτελεί σημαντικό μέσο αγωγής για το παιδί, αφού, όπως είδαμε και στο παραπάνω κεφάλαιο, συμβάλλει στην καλύτερη γνώση του εαυτού του και των άλλων, στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του, της συναισθηματικής του νοημοσύνης, των δεξιοτήτων του, στην αίσθηση της ταυτότητας του και στην ανάπτυξη μιας ανθρώπινης ηθικής. Μέσα από την ταύτιση με τον ήρωα ή την ηρωίδα του παραμυθιού το παιδί παίρνει ένα συγκεκριμένο ρόλο μέσα από τον οποίο συλλέγει πληροφορίες για να καταλάβει τον εαυτό του και τον κόσμο γύρω του. Έτσι λοιπόν, το παραμύθι δεν θα μπορούσε να έχει ψυχολογική

¹²³Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.240

¹²⁴Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.242

¹²⁵Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.246

¹²⁶Βερβίτης Νικόλαος, *Το παραμύθι ως μέσο διαπολιτισμικής γλωσσικής εκπαίδευσης*, Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου με θέμα «Διαπολιτισμική εκπαίδευση - Ελληνικά ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα».

επίδραση στο παιδί αν δεν ήταν πρώτα από όλα έργο τέχνης. Ως έργο τέχνης γίνεται πλήρως κατανοητό όπως καμία άλλη μορφή τέχνης.¹²⁷

Παιδαγωγοί, ψυχολόγοι και μελετητές υποστηρίζουν πως η παιδική λογοτεχνία αναπτύσσει αισθητικά το παιδί, απελευθερώνει και καλλιεργεί τη φαντασία του. Του μεταδίδει αξίες πανανθρώπινες, τον βοηθάει στην επικοινωνία του με τους άλλους. Επίσης, το εισάγει στα γεγονότα της ζωής, στον κοινωνικό και φυσικό κόσμο, με τρόπο αβίαστο. Για να πλησιάσει το παιδί το παραμύθι κινητοποιεί όλες τις πνευματικές του δυνάμεις, δηλαδή το συναίσθημα, τη φαντασία, τη σκέψη, επιτυγχάνοντας έτσι μία ισορροπημένη καλλιέργεια των ψυχικών του δυνάμεων, όπως θα διαπιστώσουμε από την ανάλυση που ακολουθεί για κάθε τομέα χωριστά.

α. Αισθητική ανάπτυξη

Μέσα από τα παραμύθια τα παιδιά βελτιώνουν το αισθητικό τους κριτήριο. Έρχονται σε επαφή με το ωραίο και μαθαίνουν να το αναγνωρίζουν σε οποιαδήποτε μορφή τέχνης¹²⁸. Συμφιλιώνονται μαζί του και με τον τρόπο αυτό αποφεύγουν οτιδήποτε μη ποιοτικό και καλαίσθητο στη ζωή και διαμορφώνουν τον κόσμο τους ομορφότερο. Η αίσθηση του ωραίου, η ευαισθησία απέναντι στην τέχνη, η εσωτερική στάση στη καλαισθησία οδηγεί σε μία απελευθέρωση από τα αδιέξοδα, το στρες, την έντονη καθημερινότητα της ζωής και της εποχής μας. Είναι το μέσο το οποίο ταξιδεύει τα παιδιά σε χώρες όπου η ζωή έχει μία διαφορετική αξία και ένα ιδιαίτερο νόημα.

Το παιδικό βιβλίο χάρη στα μορφικά χαρακτηριστικά του, στην τυπογραφική του εμφάνιση και στην εικονογράφηση που περιέχει μπορεί να εκλαμβάνεται ως καλλιτεχνική δημιουργία, να λειτουργεί δηλαδή ως καλλιτεχνική παιδεία και προσφέρει αισθητική απόλαυση και καλλιέργεια. Βοηθά το παιδί να αναπτύξει αισθητικά κριτήρια, μαθαίνοντάς το να αναγνωρίζει το ωραίο σε όποια μορφή τέχνης και αν το συναντά και να συμφιλιώνεται μαζί του¹²⁹. Κατ' αυτόν τον τρόπο το παιδί αποκτά μια θετική στάση απέναντι στο ωραίο και είναι σε θέση αργότερα στις δύσκολες ώρες της ενήλικης ζωής του να βρίσκει λύσεις σε προσωπικά προβλήματα και αδιέξοδα.

Κατά την άποψη της παιδαγωγού Helga Zitzlsperger, τα παραμύθια εντυπωσιάζουν γιατί επηρεάζουν σε συναισθηματικό αλλά και γνωστικό επίπεδο τα παιδιά. Μπορεί να είναι δημιουργήματα του λαϊκού πολιτισμού αλλά ακόμα και στη σύγχρονη εποχή, έχουν την δυνατότητα όχι μόνο να

¹²⁷ Μαρία Καϊλα –Γιώτα Ξανθάκου, *Παραμύθι, διδασκαλία παραμυθιού*, σ.37-36

¹²⁸ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.280

¹²⁹ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.280

διασκεδάζουν αλλά και να επιδρούν στην κοινωνικοποίηση παιδιών και εφήβων¹³⁰.

β. Γνωστική Ανάπτυξη

Το παραμύθι αποτελεί ένα ισχυρό όπλο για την κατάκτηση της γνώσης διότι διευρύνει τον κύκλο των ιδεών των παιδιών και τα βοηθά να σχηματίσουν μια άποψη για τον κόσμο που τα περιβάλλει.

Τα παιδιά μέσω της ανάγνωσης των παραμυθιών θα αναπτύξουν την ικανότητα της αντίληψης τους, όπως την συλλογιστική κριτική σκέψη και την επίλυση προβλημάτων. Ακόμα, το παραμύθι, θρέφει την μνήμη, διεγείρει την φαντασία, γυμνάζει την κρίση και καλλιεργεί το συναίσθημα¹³¹. Οξύνει με άλλα λόγια την αντιληπτική ικανότητα και τη σκέψη των παιδιών, βοηθώντας τα έτσι να προχωρούν σε μια διαδικασία αποκωδικοποίησης γλωσσικών συμβόλων, δηλαδή να προχωρούν από το συγκεκριμένο στο αφηρημένο, από το ειδικό στο γενικό και καθολικό, από την εποπτεία στην καθαρή σκέψη¹³².

Η οργάνωση της σκέψης αποτελεί μια ακόμα δυνατότητα της γνωστικής ανάπτυξης. Τα μικρά παιδιά μπορούν, με τη συμβολή των κειμένων των παραμυθιών, να ασκηθούν σε αυτή με διάφορους τρόπους, όπως για παράδειγμα, βάζοντας σε μια σειρά τα γεγονότα που παρουσιάζονται σε αυτά τα κείμενα. Η ανασύνθεση μιας ιστορίας με βάση τα γεγονότα μπορεί να είναι χρονολογική ή και όχι. Επιπλέον, όλες οι ιστορίες προσφέρονται ως ένα βαθμό για άσκηση στους τομείς της περίληψης ή της σύνοψης. Μια τέτοια επιλογή επιτρέπει στο παιδί να ξεχωρίσει το σημαντικό από το ασήμαντο, την συνολική εικόνα από τη λεπτομέρεια, το ουσιώδες από το επουσιώδες.

Αποτελεί επομένως, ένα σημαντικό εργαλείο στα χέρια του εκπαιδευτικού, γιατί είναι το μέσο που κάνει τη μάθηση πιο ενδιαφέρουσα και βοηθά τα παιδιά να προσεγγίσουν την γνώση αβίαστα και ευχάριστα¹³³. Αυτός είναι άλλωστε και ο σκοπός, να κάνουμε την γνώση ευχάριστη και δημιουργική για τα παιδιά λαμβάνοντας υπόψη μας τα ενδιαφέροντα και τις προτιμήσεις τους, και στοχεύοντας στην σφαιρική γνώση.

¹³⁰ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.233

¹³¹ Ντούλια Αθηνά, *Διδάσκοντας μέσα από τα παραμύθια: Δυνατότητες – Όρια - Προοπτικές*, σ.3

¹³² Δουλάμη Σταυρούλα, *Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση στο χώρο της ειδικής αγωγής*, σ.32

¹³³ Ντούλια Αθηνά, *Διδάσκοντας μέσα από τα παραμύθια: Δυνατότητες – Όρια - Προοπτικές*, σ.3-4

γ. Γλωσσική Ανάπτυξη

Είναι ευρέως αποδεκτό ότι η ανάγνωση παραμυθιών σε μικρά παιδιά συμβάλλει σημαντικά στην καλλιέργεια του προφορικού λόγου¹³⁴. Τα νέα ερευνητικά δεδομένα τονίζουν την ανάγκη εξοικείωσης των παιδιών με το γραπτό λόγο ήδη από το νηπιαγωγείο και το παραμύθι προσφέρει στη διδακτική πράξη τόσο για το περιεχόμενο, όσο και για την γλώσσα του¹³⁵.

Συνεπώς το παραμύθι μπορεί να προσφέρει ξεχωριστή αναγνωστική τέρψη. Η γλωσσική δομή του, προσφέρεται και είναι κατανοητή και εύκολη στη μεταχείριση της από τα μικρά παιδιά. Η γλώσσα του είναι απλή και κατανοητή, χωρίς πολλούς συνδέσμους και σύνθετες συντάξεις. Ανήκοντας το παραμύθι στα λεγόμενα πολυσημικά κείμενα σχολικής χρήσεως, διακατέχεται από ακρίβεια, πληρότητα και συνοχή. Η κάθε παραμυθιακή ιστορία έχει αρχή, μέση και τέλος. Η γνώση επομένως των δομικών στοιχείων και των αφηγηματικών μονάδων που το απαρτίζουν, κρίνεται απαραίτητη και χρήσιμη για την διαδικασία σύνθεσης της δομής και την αξιοποίησή της στην διδακτική πράξη¹³⁶.

Και ως κείμενο βέβαια, το παραμύθι συντελεί στην ανάπτυξη του γραπτού λόγου των παιδιών. Άρα, η ανάγνωση παραμυθιών εξελίσσει το γλωσσικό αισθητήριο του παιδιού, βελτιώνει την προφορική και γραπτή του έκφραση, το τροφοδοτεί με νέο λεξιλόγιο και αναπτύσσει την επικοινωνιακή του ικανότητα¹³⁷. Μαθαίνει στο παιδί τη δύναμη των λέξεων και της έκφρασης ως επικοινωνία με τον εαυτό του και τους άλλους. Αναπτύσσει τη γλώσσα του, επειδή τα παιδιά δομούν τη γραμματική της γλώσσας που ακούνε. Κατ' αυτό τον τρόπο, το παραμύθι εφοδιάζει με πλούσια, ποικίλη και άφθονη προφορική και γραπτή γλώσσα και δίνει ευκαιρίες στα παιδιά να χρησιμοποιούν τη γλώσσα τους.

Σημαντική θεωρείται και η αξιοποίηση της εικονογράφησης ενός παραμυθιού, για το οποίο θα μιλήσουμε και παρακάτω. Ο εικονικός τρόπος επικοινωνίας προσφέρεται στις μικρές ηλικίες (προσχολική και πρώτο-σχολική), επειδή τα παιδιά δεν έχουν κατακτήσει ακόμη τη δεξιότητα της ανάγνωσης. Έτσι, η εικόνα στις μικρές αυτές ηλικίες αποτελεί προσφιλές και πολύ αγαπητό γνώρισμα και προσφέρεται για ανάπτυξη και παραγωγή προφορικού λόγου καθώς, ως γνωστό, η εικόνα διαθέτει μια δυναμική, είναι φορέας και κώδικας πολλαπλών μηνυμάτων, προσφέρει πολλές προσεγγίσεις και πολλές φορές έχει ισχυρότερη θέση από αυτή του κειμένου¹³⁸.

¹³⁴ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.281

¹³⁵ Ντούλια Αθηνά, *Διδάσκοντας μέσα από τα παραμύθια: Δυνατότητες – Όρια - Προοπτικές*, σ.5

¹³⁶ Ντούλια Αθηνά, *Διδάσκοντας μέσα από τα παραμύθια: Δυνατότητες – Όρια - Προοπτικές*, σ.5

¹³⁷ Ντούλια Αθηνά, *Διδάσκοντας μέσα από τα παραμύθια: Δυνατότητες – Όρια - Προοπτικές*, σ.5-7

¹³⁸ Ντούλια Αθηνά, *Διδάσκοντας μέσα από τα παραμύθια: Δυνατότητες – Όρια - Προοπτικές*, σ.6-7

δ. Κοινωνική Ανάπτυξη

Η ικανότητα ενός παιδιού, να αναπτύσσει κοινωνικές σχέσεις και να σχετίζεται με άλλους ανθρώπους, οφείλεται στο γεγονός ότι βλέπει με την οπτική γωνία των άλλων. Σύμφωνα με την κοινωνική μάθηση, τα παιδιά παρατηρούν πώς εκδηλώνονται οι συμπεριφορές και σε ποιές θέσεις. Γενικά παρατηρούν τα μοντέλα συμπεριφοράς και υιοθετούν αυτό που θα κάνει δεκτή την δική τους. Επομένως, είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον το γεγονός πως το παραμύθι μπορεί να παρέχει πρότυπα συμπεριφοράς και να υποστηρίξει ένα πολιτισμικό πλαίσιο¹³⁹.

Μέσα από την μίμηση ηρώων προτύπων και καλών συμπεριφορών που αποδεικνύουν την αλληλεγγύη, το παιδί καθοδηγείται στο δρόμο της αρετής και της σωστής συμπεριφοράς και κατακτά ακόμη και την έννοια της φιλίας. Καλλιεργούνται και αναπτύσσονται στάσεις και συνήθειες, και έτσι το παιδί δεν γίνεται τεμπέλης, ζηλιάρης, απάνθρωπος κλπ. Επίσης, η αγάπη, η κατανόηση και η αλληλοβοήθεια στην οικογένεια αποκτιούνται από νωρίς μέσα από παραμύθια που δείχνουν αυτή τη δύναμη, όπως «Ο λύκος και τα εφτά κατσικάκια» που προσπαθούν να ακολουθήσουν τις συμβουλές της μαμάς, «Η Κοκκινοσκουφίτσα», το εγγονάκι που φροντίζει τη γιαγιά κ.α. Παράλληλα, προσφέρει καλύτερη κατανόηση της διαφορετικότητας μεταξύ των ανθρώπων π.χ. «Το ασχημόπαπο» και αναπτύσσεται ο σεβασμός και η αγάπη¹⁴⁰.

Ακόμη, κάνει το παιδί να συνειδητοποιεί τα μεγάλα κοινωνικά και παγκόσμια προβλήματα και να κατανοεί την πορεία του ανθρώπου, γινόμενος μέτοχος στη συλλογική ευθύνη. Με τον τρόπο αυτό το παιδί αντιλαμβάνεται τη μετάβαση από το ατομικό στο συλλογικό εγώ και έτσι επιτυγχάνεται η κοινωνικοποίησή του με άλλους ανθρώπους, αφού οι εμπειρίες των παραμυθιών εμπλουτίζουν την κοινωνική του ζωή¹⁴¹. Τέλος, απελευθερώνει την ψυχή και το πνεύμα από πλάνες και αναστολές και διευρύνει τους πνευματικούς ορίζοντες¹⁴².

ε. Ηθική Ανάπτυξη

Σκοπός της ηθικής αγωγής και ανάπτυξης του παιδιού είναι να υποβοηθηθεί ώστε να γίνει ικανό να συμπεριφέρεται απέναντι σε όλα τα υπόλοιπα όντα με σεβασμό και επί βάσει ηθικών κανόνων και αξιών, ώστε να συμβάλλει, άμεσα

¹³⁹Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.240-241

¹⁴⁰Ιωάννης Κυργιόπουλος- Σχολικής Ψυχολογίας, <http://www.elniple.com/o-rol-os-twn-paramythiwn-ston-psyxismo-twn-paidiwn-kai-oi-synepieis-tous-sthn-efeliksi-tous/>

¹⁴¹Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι και η δημιουργικότητα των παιδιών*, σ.15

¹⁴²Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.185-186

και έμμεσα στη βελτίωση της ποιότητας ζωής. Πρώτα-πρώτα, τα κείμενα των παραμυθιών προβάλλουν ως επί τω πλείστον ηθικούς χαρακτήρες ως πρότυπα συμπεριφοράς προκειμένου το παιδί να ταυτιστεί μαζί τους και να υιοθετήσει μακροπρόθεσμα θετικές ηθικές συμπεριφορές¹⁴³. Επίσης δεν είναι λίγες οι φορές που μέσα από τα κείμενά της παρουσιάζει και χαρακτήρες προς αποφυγήν, ώστε το παιδί να αποφύγει αρνητικές συμπεριφορές. Κατ' αυτόν τον τρόπο μεταβιβάζει ηθικές αξίες και πρότυπα συμπεριφοράς βοηθώντας το παιδί να διαμορφώσει το ηθικό του κριτήριο και να ισχυροποιήσει τις ηθικές του αντιστάσεις με τρόπο βιωματικό αλλά και ευχάριστο.

Επιπροσθέτως, το παραμύθι αποτελεί αφηγηματικό και εκπαιδευτικό υλικό που σχετίζεται άμεσα με την ανάπτυξη της δημιουργικότητας. Μπορεί να συνδράμει άμεσα ή έμμεσα στην ενίσχυση και καλλιέργεια παραγόντων που, με τη σειρά τους, επηρεάζουν την ανάπτυξη της δημιουργικότητας. Η ανάγνωση και η χρήση του παραμυθιού ως μέσο διαφοροποίησης της διδασκαλίας έχει ως σκοπό την ανάπτυξη της δημιουργικής έκφρασης και της δημιουργικής φαντασίας, την ψυχική εκτόνωση και την ενίσχυση της ψυχολογικής ασφάλειας των μαθητών, ώστε να μπορέσουν να εκφραστούν και να δημιουργήσουν απερίσπαστα, σε ένα περιβάλλον ανοικτό σε νέες εμπειρίες¹⁴⁴.

Από όλα τα παραπάνω γίνεται αντιληπτή η παιδαγωγική και μορφωτική διάσταση και αξία του παραμυθιού η οποία έχει πολλές παραμέτρους, καθώς¹⁴⁵:

- Καλλιεργεί την μητρική γλώσσα με τις πρακτικές ανά-διήγησης και δραματοποίησης.
- Εξάπτει την φαντασία, αναπτύσσει την δημιουργικότητα, επεκτείνει την σκέψη και αξιοποιεί τις δυνατότητες των παιδιών.
- Καλλιεργεί τον διάλογο και την γλωσσική έκφραση, ευνοεί την πολυφωνία των απόψεων και διευρύνει το λεξιλόγιο.
- Καλλιεργεί και εξασκεί την μνήμη.
- Εμπνέει και καλλιεργεί το αισθητικό κριτήριο των παιδιών.
- Ασκεύει τους μαθητές στην “ανάγνωση” της εικόνας και στη γνώση της “γραμματικής της”.
- Καλλιεργεί κλίμα συνεργασίας και ομαδικής εργασίας.
- Αναπτύσσει την κριτική και δημιουργική σκέψη των μαθητών.
- Γεμίζει με αισιοδοξία την παιδική ψυχή, καθώς περνάει στο παιδί το μήνυμα ότι μπορεί να τα βγάλει πέρα με τις αντιξοότητες της

¹⁴³Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.247

¹⁴⁴ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι και η δημιουργικότητα των παιδιών*, σ.18-19

¹⁴⁵ Ντούλια Αθηνά, *Διδάσκοντας μέσα από τα παραμύθια: Δυνατότητες – Όρια – Προοπτικές*, σ.9

καθημερινής ζωής και να βγει νικητής, όπως ακριβώς πράττουν οι ήρωες των παραμυθιών.

- Περνάει τα μηνύματα του καλού και της αρετής, χωρίς να είναι αυτοσκοπός του η διδαχή.
- Συμβάλλει στην ολόπλευρη ψυχοκινητική, γνωστική, αντιληπτική και συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού.
- Αυξάνει την ανθρώπινη ηθική.
- Ενισχύει την πολιτισμική ευαισθησία, όταν τα παιδιά εκτίθενται σε αφήγηση ιστοριών από διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια¹⁴⁶.

Θα λέγαμε λοιπόν, ότι το παραμύθι ανοίγει δρόμους σκέψης και δράσης, ευαισθητοποιεί και πείθει για το ανεξάντλητο πεδίο δημιουργικότητας κάθε παιδιού. Μέσα από τις διάφορες δραστηριότητες τα παιδιά ασκούνται σε διάφορες μορφές συμπεριφοράς και κοινωνικής μαθητείας αλλά, κυρίως, ψυχαγωγούνται. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι μεγάλες προσωπικότητες της ανθρωπότητας μίλησαν για την αξία των παραμυθιών στην γαλούχηση της παιδικής ψυχής και για την συμβολή τους στην ολοκλήρωση της προσωπικότητας του ατόμου. Στόχος πάντοτε πρέπει να είναι μία εποικοδομητική ενασχόληση με τα παραμύθια, που θα προκαλεί ευχαρίστηση.¹⁴⁷ Επομένως, η νέα παιδαγωγική επιδιώκει με το παραμύθι να ετοιμάσει τα παιδιά για την ζωή. Για το σκοπό αυτό μεταχειρίζεται τη γλώσσα του παιδιού, ακολουθεί το δρόμο της ψυχής του. Όλα τα προτερήματα και ελαττώματα του ανθρώπου παρουσιάζονται στο παιδί μέσα στον κόσμο του παραμυθιού. Το παραμύθι ανήκει στο παιδί και έχει σαν στόχο να το τέρψει και να το διδάξει.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε πως το παραμύθι είναι η πρώτιστη μορφή με την οποία το παιδί μαθαίνει να διαβάσει την γλώσσα των εικόνων-συμβόλων, τη μόνη γλώσσα που επιτρέπει την κατανόηση πριν επιτευχθεί η νοητική ωριμότητα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται το παραμύθι είναι το αλφαβητάρι της εικόνας της ψυχής. Η κατανόηση της δυναμικής που παρουσιάζεται στο ταξίδι που αναλαμβάνει ο ήρωας/η ηρωίδα και τυπικά οδηγεί από την δυστυχία στην υψηλότερη ολοκλήρωση, μπορεί να αποκαλύψει διάφορους τρόπους για να βοηθήσουμε, ως παιδαγωγοί τα παιδιά στην ανηφορική πορεία της ζωής τους ενώ η ιδιαίτερη συμβολή του στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών αναδύεται στο διαχρονικό μήνυμα που αυτό μεταφέρει πως οι δυσκολίες συχνά απρόοπτες και άδικες, συνοδεύουν αναπόφευκτα την ανθρώπινη πορεία, αν όμως κανείς τις αντιμετωπίσει με θάρρος, τότε κυριαρχεί στα εμπόδια και ανακηρύσσεται νικητής. Ο παιδαγωγός πρέπει να θυμάται πως καμία μέθοδος δεν μπορεί να απαντήσει ολόπλευρα στις ανάγκες των παιδιών, συναισθηματικές

¹⁴⁶ Δουλάμη Σταυρούλα, Αλέξανδρος –Σταμάτιος Αντωνίου, *Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση τους στο χώρο της ειδικής αγωγής*, σ.35

¹⁴⁷ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.254-268.

,κοινωνικές, εκπαιδευτικές, γνωστικές, βιολογικές και έτσι τα παραμύθια έρχονται να λειτουργήσουν επικουρικά και συμπληρωματικά στο φάσμα των μεθόδων που χρησιμοποιούνται σε ένα ψυχοπαιδαγωγικό ή θεραπευτικό πλαίσιο παρέμβασης¹⁴⁸.

5.2. ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Ο χώρος της ειδικής αγωγής περιλαμβάνει ειδικά σχεδιασμένα εκπαιδευτικά προγράμματα, προσαρμοσμένα στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τις ικανότητες και τις δυσκολίες του παιδιού¹⁴⁹. Η ενσωμάτωση του παραμυθιού στα προγράμματα αυτά είναι αρκετά βοηθητική, καθώς αποτελεί σημαντικό εργαλείο για τους παιδαγωγούς της, επειδή εμπλουτίζει τις διδακτικές πρακτικές ενσωμάτωσης και κοινωνικοποίησης των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες¹⁵⁰.

Τα παιδιά αυτά, δεν μπορούν να διαβάζουν και να απολαμβάνουν ένα συνηθισμένο βιβλίο, γιατί τις περισσότερες φορές δεν μπορούν να βρουν το κατάλληλο, αυτό που ανταποκρίνεται στις δικές τους ειδικές απαιτήσεις¹⁵¹. Γι' αυτό το λόγο χρειάζονται βιβλία ειδικά γραμμένα γι' αυτά, με συγκεκριμένες προδιαγραφές όσον αφορά στο σχεδιάσμά, στις εικόνες, στη γλώσσα και στη δομή της πλοκής.

Όπως όλα τα παιδιά, έτσι και το παιδί με ειδικές ανάγκες δεν μένει απλώς ακροατής αλλά ταυτίζεται, χαίρεται και πονά με το παραμύθι. Δοκιμάζεται ο συναισθηματικός του κόσμος, τα συναισθήματα του εναλλάσσονται, μαθαίνει καλύτερα τις αντιδράσεις του, βοηθείται αποτελεσματικά στο να γνωρίσει τον εαυτό του, να βγει από την απομόνωση και το περιθώριο, να ξεπεράσει τον εγωκεντρισμό του¹⁵². Με το να προσέχει τι συμβαίνει στον τρόπο που εξελίσσεται το παραμύθι καλλιεργεί την προσοχή του κάτι που αποβαίνει πολύ θετικό και για τον τρόπο που μαθαίνει. Ακόμα, με την ακρόαση του παραμυθιού βελτιώνει το επίπεδο ομιλίας του, όσο αυτό είναι εφικτό. Μαθαίνει να ακούει, εξοικειώνεται με τον πλούσιο ποιητικό λόγο και τη συμβολική γλώσσα, προσπαθεί να περιγράψει τους ήρωες και να θυμηθεί την πλοκή του παραμυθιού.

¹⁴⁸ Δουλάμη Σταυρούλα, Αλέξανδρος Σταμάτιος Αντωνίου, *Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση στο χώρο της ειδικής αγωγής*, σ.40

¹⁴⁹ Δουλάμη Σταυρούλα, Αλέξανδρος Σταμάτιος Αντωνίου, *Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση τους στο χώρο της ειδικής αγωγής*, σ.35

¹⁵⁰ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.242

¹⁵¹ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.242-243

¹⁵² Ελευθερία Σάλμοντ, *Η παιδαγωγική σημασία και αξιοποίηση του λαϊκού παραμυθιού για το παιδί με ειδικές εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανάγκες και δυνατότητες*, σ.5

Στα πλαίσια της ειδικής αγωγής λοιπόν, τα παραμύθια μπορούν να αξιοποιηθούν ως βασική ή συμπληρωματική τεχνική αφού καλύπτουν ποικίλους γενικούς και επιμέρους ψυχοπαιδαγωγικούς στόχους¹⁵³. Συγκεκριμένα:

1. Βοηθάνε στην ανάπτυξη της αναγνωστικής ικανότητας και βελτίωσης των ικανοτήτων αναπαράστασης σε παιδιά νοητικής υστέρησης ή σύνδρομο Down.
2. Ενισχύουν τις συμβολικές και επικοινωνιακές δεξιότητες και την ικανότητα για παιχνίδι σε παιδιά με αυτισμό.
3. Καλλιεργούν την ικανότητα της γραφής και της ανάγνωσης στα κωφά παιδιά, με την χρήση παραμυθιών στην νοηματική γλώσσα.
4. Αναπτύσσει την φαντασία στα παιδιά με σύνδρομο Asperger, που έχουν δυσκολία στην αντίληψη εννοιών και την πρόσληψη μιας ολοκληρωμένης οπτικής.

Το παραμύθι βέβαια συμβάλλει ιδιαίτερα στα αυτιστικά παιδιά, τα οποία αντιλαμβάνονται αποσπασματικά το περιβάλλον τους και αντιμετωπίζουν δυσκολίες στους κοινωνικούς και επικοινωνιακούς τομείς. Με την κατάλληλη αξιοποίηση των συμβολικών αναπαραστάσεων και εμπειριών του παραμυθιού, παρέχεται το απαραίτητο πλαίσιο δημιουργίας συνθηκών κοινωνικής αλληλεπίδρασης για να ασκηθεί το αυτιστικό παιδί στην συμμετοχικότητα και στις κοινωνικές δεξιότητες της διήγησης¹⁵⁴.

Εκτός από τα παραπάνω, το παραμύθι προσφέρει στα ιδιαίτερα αυτά παιδιά όσα προσφέρει και στα παιδιά με μη ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, όπως έχουμε προαναφέρει, την έξαψη της φαντασίας, την συναισθηματική ωρίμανση, την αίσθηση πως θα ξεπεράσουν τα προβλήματα τους κλπ¹⁵⁵, με βασική προϋπόθεση για μια αποτελεσματική παιδαγωγική αξιοποίηση του παραμυθιού, την κατάλληλη επιλογή ιστορίας για τις ιδιαίτερες ανάγκες του παιδιού.

5.3. ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΩΣ ΜΕΣΩ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Τα τελευταία χρόνια οι πολυπολιτισμικές τάξεις είναι πλέον γεγονός. Η εμφάνιση του διαπολιτισμού στην Ελλάδα συμβαίνει τη δεκαετία του 1990 και συμπίπτει με την άφιξη ενός σημαντικού μεταναστευτικού ρεύματος. Ο εκπαιδευτικός καλείται να ανταποκριθεί στις ανάγκες της νέας

¹⁵³ Δουλάμη Σταυρούλα, Αλέξανδρος Σταμάτιος Αντωνίου, *Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση τους στο χώρο της ειδικής αγωγής*, σ.36

¹⁵⁴ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.242

¹⁵⁵ Ελευθερία Σάλλμουντ, *Η παιδαγωγική σημασία και αξιοποίηση του λαϊκού παραμυθιού για το παιδί με ειδικές εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανάγκες και δυνατότητες*, σ.6-8

πραγματικότητας, να αναπτύξει προγράμματα ευαισθητοποίησης και κοινωνικής ένταξης. Με σύμμαχο το παραμύθι έχει την ευκαιρία να επικοινωνήσει και να συζητήσει με τα παιδιά κοινωνικά, θρησκευτικά, φυλετικά κ.α. θέματα που μπορεί να απασχολούν και να προβληματίζουν¹⁵⁶.

Η διαπολιτισμική αγωγή είναι ένα κοινωνικό θέμα το οποίο μας αφορά όλους και η εκπαίδευση είναι ο καλύτερος τρόπος να αντιληφθούμε και να αναγνωρίσουμε ορισμένα πράγματα. Έτσι η διαπολιτισμική αγωγή καλό είναι να ξεκινάει από τον παιδικό σταθμό και από πολύ μικρές ηλικίες ακόμη.

Ο κύριος στόχος της διαπολιτισμικής προσέγγισης είναι η παροχή ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση και την κοινωνία που μπορούν να επιτευχθούν μέσα από την άρση των στερεοτύπων, των προκαταλήψεων και του ρατσισμού. Σύμφωνα με τον Helmut Essinger, μια διαπολιτισμική παιδαγωγική προσέγγιση πρέπει να διέπεται από τις εξής βασικές αρχές¹⁵⁷:

- ✓ Εκπαίδευση για ενσυναίσθηση, δηλαδή να ενθαρρύνει το μαθητή να μπαίνει στη θέση του άλλου, να κατανοεί τα προβλήματά του και να αναγνωρίζει αλλά και να σέβεται τη διαφορετικότητα.
- ✓ Εκπαίδευση για αλληλεγγύη. Προσπάθεια για ανάπτυξη συλλογικής συνείδησης πέρα από τα όρια των ομάδων, των φυλών και των κρατών και για παραμερισμό των κοινωνικών ανισοτήτων.
- ✓ Εκπαίδευση για διαπολιτισμικό σεβασμό. Ο σεβασμός προς την πολιτισμική ετερότητα μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από το άνοιγμα προς τους άλλους πολιτισμούς.
- ✓ Εκπαίδευση εναντίον του εθνικιστικού τρόπου σκέψης. Η εξάλειψη των εθνικών στερεοτύπων και των προκαταλήψεων μπορούν να καταστήσουν δυνατή την επικοινωνία μεταξύ διαφορετικών λαών και να προωθήσουν την αλληλεγγύη ανεξαρτήτως εθνικής, πολιτισμικής και άλλης προέλευσης.

Επομένως, σε μία διαπολιτισμική εκπαίδευση το παραμύθι θα αποτελέσει σημαντικό παράγοντα για την γνωριμία των παιδιών με άλλους λαούς, πολιτισμούς και κουλτούρες ώστε να επιτευχθούν οι παραπάνω βασικές αρχές¹⁵⁸. Μέσα από ένα κομμάτι της εκπαίδευσης το οποίο έχει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον από τα παιδιά όπως είναι το παραμύθι, η διαπολιτισμική αγωγή γίνεται αβίαστα δίνοντας την ευκαιρία να κατανοήσουν την διαφορετικότητα.

Τα παιδιά είναι καλό να έρχονται σε επαφή με παραμύθια τόσο από την πατρίδα τους αλλά και από άλλες χώρες του κόσμου, έτσι ώστε να κατανοούν

¹⁵⁶Βερβίτης Νικόλαος- Καπουρκατσίδου Μαρία, *Το παραμύθι ως μέσο διαπολιτισμικής γλωσσικής εκπαίδευσης*, σ.1-2

¹⁵⁷Βερβίτης Νικόλαος- Καπουρκατσίδου Μαρία, *Το παραμύθι ως μέσο διαπολιτισμικής γλωσσικής εκπαίδευσης*, σ.2

¹⁵⁸Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.168-169

τις συνήθειες αυτών των ανθρώπων και να τις αντιπαραθέτουν με τις συνήθειες του τόπου τους. Είναι χρήσιμο να εντοπίζονται κυρίως τα κοινά στοιχεία που υπάρχουν στα παραμύθια και να κατανοούν ότι παρά τις υφιστάμενες διαφορές υπάρχουν στοιχεία που μπορούν να τα φέρουν κοντά¹⁵⁹.

Έτσι, είναι δυνατόν να προάγεται ένα αίσθημα ισότητας και να γίνεται κατανοητό ότι πέρα από κάποιες διαφορές που υπάρχουν, τα κοινά που συνδέουν τους ανθρώπους όλου του κόσμου είναι πολλά. Λειτουργία του παραμυθιού δεν είναι μόνο να πληροφορήσει όσο να συγκινήσει και να επηρεάσει, να επιδράσει καταλυτικά την ψυχή του μαθητή και να διαμορφώσει αντιλήψεις και στάσεις μέσα από το κατάλληλο κείμενο που θα ανταποκρίνεται σε ανάλογο στόχο, αγγίζοντας έτσι στόχους της διαπολιτισμικής διδασκαλίας μέσα από τις κατάλληλες παιδαγωγικές δραστηριότητες που θα διαμορφώσει εκπαιδευτικός.

5.4. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ ΣΤΟ ΠΑΙΔΙ

Με τον όρο εικονογραφημένο βιβλίο στην ελληνική βιβλιογραφία εννοούμε το σύνολο των εικόνων και άλλων διακοσμητικών κυρίως στοιχείων που εντάσσονται οργανικά στο κείμενο και έχουν σκοπό να το καταστήσουν ελκυστικότερο ή να το τεκμηριώσουν και να το προεκτείνουν στη σκέψη του ανθρώπου. Τα εικονογραφημένα βιβλία παρέχουν πληροφορίες ή αφηγούνται ιστορίες μέσα από μια σειρά πολλαπλών εικόνων που συνδυάζονται με αποσπάσματα κειμένου ή ακόμη χωρίς κείμενο. Απευθύνονται κυρίως σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας με σκοπό να ψυχαγωγήσουν και να ευαισθητοποιήσουν τον αναγνώστη σε αξίες, μέσω εικόνας και κειμένου¹⁶⁰.

Η εικόνα αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά κριτήρια του παιδιού να διαλέξει παραμύθι. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι τα παιδιά δεν έχουν κατακτήσει ακόμα πλήρως την ικανότητα της ανάγνωσης¹⁶¹. Ο ρόλος της εικόνας είναι πολλαπλός. Αρχικά λοιπόν, «αναμεταδίδει» ότι και το κείμενο, δηλαδή αναπαριστά το περιεχόμενο του κειμένου και οδηγεί στην ενίσχυσή του¹⁶². Συχνά σε πολλά παραμύθια δίνει επιπρόσθετες πληροφορίες για την ιστορία, δηλαδή μπορεί να απεικονίζει καταστάσεις οι οποίες λεκτικά δεν αναφέρονται. Έτσι, δίνει απαντήσεις και βοηθά στην κατανόηση της πλοκής.

¹⁵⁹ Δημάση Μαρία, <https://www.eduportal.gr/diapolitismikh/>, σ.1-2

¹⁶⁰ Μάθηση με εικόνες, Πρόγραμμα της ΕΕ imago2010: Εναύσματα για την εργασία στην προσχολική ηλικία και στην ηλικία δημοτικού, σ.9-10
(http://www.pre.uth.gr/new/sites/default/files/imago2010_gr.pdf)

¹⁶¹ Ντούλια Αθηνά, Διδάσκοντας μέσα από τα παραμύθια: Δυνατότητες – Όρια – Προοπτικές, σ.6

¹⁶² Σακελλαρίου Χάρης, Το παραμύθι χθες και σήμερα, σ.116

Επιπλέον, μέσω των εικονογραφημένων παραμυθιών, παρέχονται στο παιδί οι πρώτες βασικές του γνώσεις και το βοηθούν να αναπτύξει τη φαντασία του και έτσι να δημιουργήσει τις προσωπικές του εικόνες, και του προτείνει διαφορετικούς τρόπους αντιμετώπισης διαφόρων καταστάσεων¹⁶³. Ακόμη, μέσω των εικόνων τα παιδιά αναπτύσσουν τον συναισθηματικό τους κόσμο. Οι εικόνες, με τα χρώματα και με τη ζωντάνια που εκπέμπουν δημιουργούν στο παιδί μια αίσθηση αισιοδοξίας και χαράς.

Ο Jerome Bruner, Αμερικάνος ψυχολόγος, μπόρεσε να αποδείξει ότι το επανειλημμένο διάβασμα ενός εικονογραφημένου βιβλίου βελτιώνει το αποτέλεσμα της γλωσσικής μάθησης σε παιδιά με μειωμένες γλωσσικές ικανότητες. Τα εικονογραφημένα βιβλία παρέχουν πολλές ευκαιρίες επικοινωνίας μέσα από εικόνες, κείμενα και σχετικές συζητήσεις. Προσφέρουν δηλαδή πολλαπλά εναύσματα μάθησης¹⁶⁴.

Το εικονογραφημένο παραμύθι λοιπόν, έχει παιδαγωγική σημασία. Με δεδομένο ότι το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο εξυπηρετεί πολλαπλές παιδαγωγικές ανάγκες με κυριότερες τη γνωστική και αισθητική, η αξιοποίηση της εικόνας μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για την κινητοποίηση των μαθητών σε ενδιαφέρουσες και ωφέλιμες παιδαγωγικά δραστηριότητες. Η εικόνα έχει παντοδύναμη γλώσσα στα παιδιά. Δε νοείται παραμύθι και γενικά βιβλίο που να απευθύνεται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας που να μην είναι εικονογραφημένο. Παρ' όλα αυτά, η εικονογράφηση του παραμυθιού είναι σημαντικό να είναι ανάλογη με την διανοητική, συναισθηματική και γλωσσική καλλιέργεια του παιδιού.

5.5. ΔΡΑΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Δραματοποίηση είναι η μετατροπή ενός παραμυθιού από απλή ιστορία σε θεατρική δράση. Κατά την επαφή των παιδιών με τον κόσμο των παραμυθιών, θα πρέπει να ενισχύεται η ενεργητική τους συμμετοχή, ώστε να αποκομίζονται όσο το δυνατόν περισσότερα οφέλη¹⁶⁵. Η δραματοποίηση της ιστορίας του παραμυθιού, είναι ο πιο διασκεδαστικός και ταυτόχρονα εκπαιδευτικός τρόπος για ένα παιδί να καταλάβει μια ιστορία και να μάθει μέσα από αυτήν¹⁶⁶. Μπορεί να λειτουργήσει ως μια πρώιμη μορφή διδασκαλίας και μάθησης μέσα στο σχολικό πλαίσιο¹⁶⁷.

¹⁶³ Μάθηση με εικόνες, Πρόγραμμα της ΕΕ imago2010: Εναύσματα για την εργασία στην προσχολική ηλικία και στην ηλικία δημοτικού, σ.11-12

((http://www.pre.uth.gr/new/sites/default/files/imago2010_gr.pdf)

¹⁶⁴ Μάθηση με εικόνες, Πρόγραμμα της ΕΕ imago2010: Εναύσματα για την εργασία στην προσχολική ηλικία και στην ηλικία δημοτικού, σ.14

((http://www.pre.uth.gr/new/sites/default/files/imago2010_gr.pdf)

¹⁶⁵ Λουλάμη Σταυρούλα, Αλέξανδρος Σταμάτιος Αντωνίου, Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση τους στο χώρο της ειδικής αγωγής, σ.38

¹⁶⁶ http://www.livaniis.gr/Δραματοποίηση-θεατρικού-παιχνιδιού!_a-7330.aspx

¹⁶⁷ Λουλάμη Σταυρούλα, Αλέξανδρος Σταμάτιος Αντωνίου, Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση τους στο χώρο της ειδικής αγωγής, σ.34-35

Είναι ένα καθαρά δημιουργικό συμβάν που προσφέρει στα παιδιά άμεση ικανοποίηση. Ουσιαστικά είναι ένας τρόπος επικοινωνίας και έκφρασης. Η δραματοποίηση των παραμυθιών και τα παιχνίδια ρόλων, δημιουργούν στα παιδιά αυτήν την ευχαρίστηση και την αίσθηση της επιτυχίας. Ο ρόλος αποτελεί ένα χώρο ανοικτό, χαλαρό και συναισθηματικά ασφαλές, που προσφέρεται για πειραματισμό, αυτοσχεδιασμό και απόκτηση νέων συμπεριφορών και ιδεών¹⁶⁸. Μέσω της τεχνικής του παιξίματος ρόλων, δίνεται η ευκαιρία στα παιδιά να εξερευνήσουν με έναν μεταφορικό τρόπο τα διάφορα ψυχοσυναισθηματικά θέματα που τους απασχολούν¹⁶⁹.

Βοηθά τα παιδιά να συνειδητοποιήσουν τις δυνατότητες του σώματος τους, να αναπτύξουν αισθήματα συνεργασίας και αυτοεκτίμησης, να μάθουν να χειρίζονται το χώρο και το χρόνο, να αποκτήσουν βιωματικές εμπειρίες, να εκτονωθούν, να χαρούν να νιώσουν απόλαυση. Τα παιδιά μπορούν να ζωντανέψουν με κίνηση τις ιστορίες των παραμυθιών. Στο πλαίσιο της δραματοποίησης ενός παραμυθιού, δίδεται η ευκαιρία στους μαθητές να συμμετέχουν σε ποικίλες σωματικές δραστηριότητες, οι οποίες εξυπηρετούν την ανάγκη των παιδιών να είναι σωματικά δραστήρια¹⁷⁰.

Επίσης, γνωρίζει το θεατρικό φαινόμενο σαν σύνολο. Συνειδητοποιεί μέσα από τον αυτοσχεδιασμό τους θεατρικούς κώδικες, τη δράση, το ρόλο, το διάλογο και μοιράζονται τις εμπειρίες και τις ιδέες τους για το δραματικό περιβάλλον, χτίζοντας την ιστορία της ομάδας¹⁷¹. Στοχάζονται σχετικά με τη δράση τους, αντλούν από τη φαντασία και τα αισθήματα προσπαθώντας να ερμηνεύσουν και έτσι να δώσουν νόημα σε αυτά που από κοινού δημιουργούν¹⁷².

Προσφέρει με λίγα λόγια, ευκαιρίες για την ανάπτυξη ποικίλων δεξιοτήτων, την κατανόηση της θέσης του άλλου, την ανάπτυξη της συνεργασίας, την καλλιέργεια δημιουργικής και κριτικής σκέψης, την ανάπτυξη γλωσσικών και μη γλωσσικών δεξιοτήτων. Ακόμα, βοηθάει και στο να ξεπεράσει το παιδί τις δυσκολίες που έχουν σχέση με την γλωσσική επικοινωνία και τον προφορικό λόγο¹⁷³. Σύμφωνα με τον L. S. Vygotsky, Σοβιετικό ψυχολόγο, η καλύτερη μέθοδος δεν είναι εκείνη όπου τα παιδιά μαθαίνουν να διαβάζουν και να γράφουν, αλλά εκείνη όπου και οι δύο αυτές ικανότητες συναντούνται στα παιχνίδια¹⁷⁴.

¹⁶⁸ <http://brefoteacher.gr/εκπαιδευτικα-θεματα/θέατρο/δραματοποίηση/>

¹⁶⁹ Δουλάμη Σταυρούλα, Αλέξανδρος Σταμάτιος Αντωνίου, *Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση τους στο χώρο της ειδικής αγωγής*, σ.38

¹⁷⁰ <http://brefoteacher.gr/εκπαιδευτικα-θεματα/θέατρο/δραματοποίηση/>

¹⁷¹ Μώρου Αντιγόνη, *Δραματοποίηση: από το κείμενο στη σκηνή της τάξης*

¹⁷² Κυριακοπούλου Ελένη- Λάζαρη Μαρία, *Η διερευνητική δραματοποίηση του παραμυθιού ως μέσο παιδαγωγικής διαδικασίας στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο*, Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010

¹⁷³ <http://www.pi-schools.gr>

¹⁷⁴ Κυριακοπούλου Ελένη- Λάζαρη Μαρία, *Η διερευνητική δραματοποίηση του παραμυθιού ως μέσο παιδαγωγικής διαδικασίας στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο*, σ. 5-6

Ωστόσο, εντός θεραπευτικών πλαισίων, χρειάζεται να επισημανθεί πως η επιλογή ρόλου είναι θεμελιώδης σημασίας να γίνεται από το ίδιο το παιδί και να αποφεύγεται ο "εξαναγκασμός" από τον παιδαγωγό, για την ανάληψη ενός συγκεκριμένου ρόλου¹⁷⁵. Έτσι θα κατανοήσουμε καλύτερα τον τρόπο σκέψης και την ψυχοσύνθεση του παιδιού, που ίσως να μην μπορεί να εκφραστεί με άλλον τρόπο.

Η δραματοποίηση των παραμυθιών λοιπόν, και τα θεατρικά παιχνίδια μέσα στην τάξη για τα μικρότερα παιδιά είναι ανεκτίμητη άσκηση για το μυαλό και τη φαντασία τους. Ακόμα όλη αυτή η δουλειά είναι ένας τρόπος να αποκτήσουν θάρρος και αυτοπεποίθηση, να εκφράσουν τα προβλήματά τους και συχνά να τα ξεπεράσουν. Όσο πιο παιγνιώδης είναι η εκπαιδευτική διαδικασία, τόσο πιο εύκολα και ουσιαστικά το παιδί μαθαίνει.

¹⁷⁵ Δουλάμη Σταυρούλα, Αλέξανδρος Σταμάτιος Αντωνίου, *Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση τους στο χώρο της ειδικής αγωγής*, σ.38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ

Η διδασκαλία στο σύγχρονο νηπιαγωγείο αλλά και δημοτικό σχολείο έχει πολλά παιδαγωγικά οφέλη, όπως φάνηκε και από το παραπάνω κεφάλαιο, αλλά μπορεί και να αποτελεί το επίκεντρο ή την αφετηρία πολλών διδακτικών δραστηριοτήτων για την επίτευξη ανάλογων στόχων. Όσον αφορά τα μικρά παιδιά, το παραμύθι μπορεί να προσφέρεται μόνο του, ως άκουσμα, ως γλωσσικό ερέθισμα και ως δραστηριότητα αφήγησης. Αλλά και όσον αφορά τα μεγαλύτερα παιδιά, πέραν της ακρόασης του παραμυθιού, είναι δυνατόν με την βοήθεια του εκπαιδευτικού να γίνεται ειδικότερη μελέτη της δομής και του περιεχομένου του¹⁷⁶.

6.1. Η ΤΕΧΝΙΚΗ ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Το παραμύθι είναι ένα ολοκληρωμένο αφήγημα. Η αφήγηση του παραμυθιού είναι σε κάθε κοινωνία και σε κάθε εποχή διαδικασία παιδαγωγική και ψυχοθεραπευτική. Έρχεται να συνδέσει τη φαντασία με τη λέξη, τη λέξη με την εικόνα δημιουργώντας έναν ολοκαίνουργιο κόσμο. Είναι άλλη μία μορφή τέχνης. Βασικό χαρακτηριστικό της αφήγησης είναι η τριμερής δομή της, έχει αρχή, μέση και τέλος και πραγματοποιείται με σκοπό την τέρψη και την αισθητική απόλαυση των παιδιών¹⁷⁷. Πρέπει να είναι συνεχής, χωρίς διακοπές και παρεμβάσεις για επεξεργασία. Οφείλει να είναι μια αυτοτελής αισθητική δραστηριότητα, χωρίς άλλη σκοπιμότητα¹⁷⁸. Η απλότητα, η αμεσότητα και ο ενθουσιασμός αποτελούν τα βασικά συστατικά μιας επιτυχημένης αφήγησης. Η ιστορία πρέπει να είναι κατάλληλη για τα παιδιά, να έχει ενδιαφέρουσα πλοκή, γοργή δράση, λιτό ύφος, παραστατικότητα και σαφήνεια¹⁷⁹.

Μία επιτυχημένη αφήγηση εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον αφηγητή, τις γνώσεις του και την εμπειρία του. Ειδικά όταν αφηγητής είναι ο εκπαιδευτικός και το κοινό στο οποίο απευθύνεται είναι οι μαθητές μιας τάξης. Ο σύγχρονος εκπαιδευτικός θα πρέπει να έχει πολλά εφόδια, προκειμένου να καλλιεργήσει

¹⁷⁶Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.248-249

¹⁷⁷Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.102-103

¹⁷⁸Γιαννικοπούλου Αγγελική, *Η αφήγηση και οι τεχνικές της στην προσέγγιση της παιδικής λογοτεχνίας στο Νηπιαγωγείο*, σ.62-65

¹⁷⁹Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα: Η ψυχοπαιδαγωγική και κοινωνική λειτουργία του*, σ.105-113

στους μαθητές του την αγάπη για τη γλώσσα και τη λογοτεχνία¹⁸⁰. Θα πρέπει να είναι φιλιανανγνώστης, να μπορεί να διαβάζει ωραία αλλά να είναι σε θέση να αφηγείται ιστορίες και παραμύθια. Ο αφηγητής που απευθύνεται σε παιδιά, πρέπει να έχει υπόψη του τα πορίσματα της Παιδαγωγικής επιστήμης και αναπτυξιακής ψυχολογίας σχετικά με τα στάδια γνωστικής και κοινωνικό-συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών¹⁸¹.

Η διαδικασία τα αφήγησης του παραμυθιού μπορεί να περάσει από τις παρακάτω φάσεις:

1. Δημιουργία κατάλληλης ατμόσφαιρας για της διήγηση.

Πριν από την αφήγηση θα πρέπει να προηγείται μια ψυχολογική προετοιμασία του παιδικού κοινού. Οι παλιοί παραμυθάδες, που χρησιμοποιούσαν έμμετρα εισαγωγικά τετράστιχα, όπως:

*«Κόκκινη κλωστή δεμένη
στην ανέμη τυλιγμένη
δώσ' της κλότσο να γυρίσει
παραμύθι ν' αρχινίσει»*

επιδίδωκαν την συγκέντρωση του ακροατηρίου για την έναρξη της ιστορίας τους. Ακόμη και σήμερα στις μικρές ηλικίες αποτελεί μια παλιά επιτυχημένη «συνταγή»¹⁸². Η δημιουργία της κατάλληλης ατμόσφαιρας για την αφήγηση εξαρτάται από την δημιουργικότητα και την επινοητικότητα του εκπαιδευτικού-αφηγητή. Υπάρχουν διάφοροι σχετικοί τρόποι που μπορούν να επινοηθούν όπως η απλή εμφάνιση του «μαγικού κουτιού της αφήγησης», μέσα στο οποίο βρίσκονται διάφορα αντικείμενα της αφήγησης έως και τη χρήση κάποιας παραμυθιακής φιγούρας, επινοημένης από τα παιδιά ή τον εκπαιδευτικό¹⁸³.

2. Η διήγηση του παραμυθιού.

Η διήγηση αποτελεί το βασικό κορμό στη διαδικασία επαφής του παιδιού με το παραμύθι. Ο αφηγητής οφείλει να γνωρίζει καλά το παραμύθι που θα αφηγηθεί και να δείχνει ότι «ζει» το παραμύθι, ότι το θεωρεί αληθινό. Ο τόνος και το ύφος της αφήγησης πρέπει να είναι ανάλογα προς το περιεχόμενο του παραμυθιού. Επίσης, κατά την διάρκεια της αφήγησης, ο εκπαιδευτικός-αφηγητής θα πρέπει να πλουτίζει την ιστορία του με την ζωντάνια των

¹⁸⁰Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.298

¹⁸¹Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.298-299

¹⁸²Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.292

¹⁸³Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα: Η ψυχοπαιδαγωγική και κοινωνική λειτουργία του*, σ.106 -108

χειρονομιών του, την εκφραστικότητα της φωνής του, τη χρήση ορισμένων εποπτικών μεσών, την προσωπική του μεταμφίεση, ακόμα και την χρήση μουσικής ή ηχητικής συνοδείας.¹⁸⁴ Τόσο η μουσική όσο και το χρώμα απελευθερώνουν την φαντασία των παιδιών, η χρήση τους όμως πρέπει να γίνεται διακριτικά, για να μην χαλάει η μαγεία του προφορικού λόγου. Τα λόγια του αφηγητή αναπλάθουν έναν ολόκληρο κόσμο και καθώς οι λέξεις παίρνουν ζωή, ο ακροατής με την φαντασία του βλέπει να ανοίγεται μπροστά του ο κόσμος του ονείρου. Ένας ικανός αφηγητής θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του και το διαθέσιμο χρόνο, τους στόχους και το πλαίσιο στο οποίο θα ενταχθεί η αφήγηση του(αν πρόκειται για εορτή, σχολικό πρόγραμμα, ξενάγηση σε μουσείο κ.τ.λ.).

3. Διακοπές και διευκρινήσεις κατά την αφήγηση.

Σημαντικό επίσης παράγοντα μιας επιτυχημένης αφήγησης παραμυθιού αποτελεί η αποφυγή παρεμβολών και διακοπών στην διάρκεια της αφήγησης¹⁸⁵. Είναι σημαντικό η μαγική ατμόσφαιρα του παραμυθιού να μην διαταράσσεται έτσι ώστε να μην διασπάται η προσοχή των παιδιών.

Κατά την διάρκεια της αφήγησης είναι δυνατόν να υπάρχουν δύο ειδών παρεμβάσεων – διακοπών από την πλευρά των παιδιών. Εκείνες που σχετίζονται με τη γλωσσική μορφή της αφήγησης και γι' αυτό και πολλές φορές όταν ένα παραμύθι έχει δύσκολες λέξεις ο εκπαιδευτικός φροντίζει από πριν να τις απλοποιήσει, διότι το ακροατήριο στο οποίο απευθύνεται έχει πολύ περιορισμένο λεξιλόγιο¹⁸⁶, και εκείνες που έχουν σχέση με το περιεχόμενο του. Σε οποιαδήποτε περίπτωση, οι τυχόν απορίες ή απόψεις των παιδιών πρέπει να συζητηθούν μετά το τέλος της διήγησης¹⁸⁷.

Όπωςδήποτε, η αφήγηση υπερισχύει της ανάγνωσης, καθώς αποτελεί ένα βιωματικό, διαπροσωπικό και διαδραστικό γεγονός ανάμεσα στον αφηγητή και στον ακροατή¹⁸⁸. Η μεταξύ τους σχέση στην διάρκεια μιας αφήγησης είναι μία συνεχόμενη ανατροφοδότηση, που επιτυγχάνει μεγαλύτερη ψυχική και πνευματική συμμετοχή του παιδιού, εξασφαλίζει την απαραίτητη συναισθηματική φόρτιση και βιώνεται καλύτερα η ιστορία της αφήγησης. Ολόκληρη η διαδικασία της αφήγησης του παραμυθιού προκαλεί μεγάλη ευχαρίστηση στα παιδιά, συντελεί στην συναισθηματική και πνευματική

¹⁸⁴ Γιαννικοπούλου Αγγελική, *Η αφήγηση και οι τεχνικές της στην προσέγγιση της παιδικής λογοτεχνίας στο Νηπιαγωγείο*, σ. 62-70

¹⁸⁵ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ. 294

¹⁸⁶ Εφόσον απευθύνεται σε παιδιά νηπιαγωγείου, ηλικίας 5-8 ετών.

¹⁸⁷ Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα: Η ψυχοπαιδαγωγική και κοινωνική λειτουργία του*, σ. 109-110

¹⁸⁸ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ. 295

ωρίμανση τους, στην καλλιέργεια της φαντασίας τους, στην ανάπτυξη της κρίσης τους, στην αποκάλυψη κρυφών ικανοτήτων τους και στην αισθητική τους αγωγή. Με άλλα λόγια η αφήγηση αποτελεί ένα σημαντικό μέσο αγωγής τους.

6.2. ΜΕΘΟΔΟΣ ΚΑΙ ΜΟΡΦΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ

Η μέθοδος διδασκαλίας του παραμυθιού θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αναλυτικό-συνθετική, καθώς κατά την αφήγηση και τη απόδοση είναι αναλυτική και στην εξαγωγή διδάγματος είναι επαγωγική¹⁸⁹. Επίσης, η μορφή της διδασκαλίας κατά την αφήγηση χαρακτηρίζεται ως μονολογική, μετατρέπεται σε διαλογική και ομαδοσυνεργατική μεταξύ δέκτη και πομπού κατά την ανάλυση και επεξεργασία του παραμυθιού και καταλήγει πάλι μονολογική κατά την φάση της αναδιήγησης¹⁹⁰. Μπορούμε να πούμε, ότι ακολουθεί τα εξής στάδια διδασκαλίας:

1. Αφόρμηση

Το παραμύθι από μόνο του (με την φράση «μια φορά και ένα καιρό...») προετοιμάζει το κλίμα και δημιουργεί την κατάλληλη ατμόσφαιρα. Επομένως δεν χρειάζεται ιδιαίτερη προετοιμασία και προσπάθεια από την πλευρά του εκπαιδευτικού, καθώς με την φράση αυτή τα παιδιά μεταφέρονται κατευθείαν σε μια μαγική διάσταση¹⁹¹. Βέβαια, εννοείται πως αν ο εκπαιδευτικός κρίνει αναγκαία την χρήση της προετοιμασίας στην τάξη, μπορεί να δημιουργήσει ένα ανάλογο κλίμα προσδοκίας και μαγείας.

2. Αφήγηση

Αποτελεί σημαντικό τμήμα της διδασκαλίας του παραμυθιού και η επιτυχία της εξαρτάται από πολλούς παράγοντες όπως προείπαμε. Η ανάγνωση γίνεται από τον εκπαιδευτικό και έπειτα με την συμμετοχή των παιδιών γίνεται η αναδιήγηση ή ακόμα και η δημιουργία νέας ιστορίας με έμπνευση από το παραμύθι¹⁹².

¹⁸⁹Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.250

¹⁹⁰Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.251

¹⁹¹Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.251-252

¹⁹²Δουλάμη Σταυρούλα, Αλέξανδρος Σταμάτιος Αντωνίου, *Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση τους στο χώρο της ειδικής αγωγής*, σ.39

3. Ανάλυση – Επεξεργασία

Μετά την αφήγηση θα πρέπει να αφήσουμε λίγο χρόνο στα παιδιά, ώστε να εντυπωθεί το παραμύθι στην μνήμη τους και να ολοκληρωθούν οι υποσυνείδητες λειτουργίες που ενεργοποιούνται κατά την αφήγηση. Έπειτα προχωράμε στην ανάλυση κα επεξεργασία του παραμυθιού, από κοινού με τα παιδιά¹⁹³. Είναι το σημείο όπου γίνονται οι ερωτήσεις κατανόησης των εννοιών και των γεγονότων, καθώς και η ταξινόμηση των εικόνων κατά χωρική και χρονική σειρά¹⁹⁴.

4. Επιμύθιο – Συμπέρασμα

Είναι το στάδιο όπου εξάγονται τα μηνύματα και τα ηθικά διδάγματα. Κατέχει δηλαδή τη θέση του επιμυθίου που συναντάμε στους μύθους του Αισώπου. Επομένως είναι σημαντικό ο αφηγητής να γνωρίζει το μήνυμα που παρουσιάζει το εν λόγο παραμύθι¹⁹⁵.

5. Εφαρμογή – Εμπέδωση

Είναι το τελευταίο και πιο ουσιαστικό στάδιο της διδασκαλίας. Στο σημείο αυτό μπορούν να λάβουν χώρα πολλές δημιουργικές δραστηριότητες, όπως είναι τα εικαστικά, η μουσική, το θεατρικό παιχνίδι και η δραματοποίηση. Η παιγνιώδης μορφή που μπορεί να πάρει αυτή η φάση, δρα καταλυτικά στην ψυχосύνθεση των μαθητών και επιτυγχάνει διάφορους παιδαγωγικούς στόχους, που έχουμε προσδιορίσει στην αρχή¹⁹⁶.

6. Αξιολόγηση

Στο τέλος συζητάμε κατά ομάδες και συνολικά τα αποτελέσματα της εργασίας μας για να δούμε αν επιτεύχθηκαν οι στόχοι μας. Αν έχουν πραγματοποιηθεί εργασίες, κοινοποιούνται και εκτίθενται στην τάξη¹⁹⁷.

¹⁹³Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα: Η ψυχοπαιδαγωγική και κοινωνική λειτουργία του*, σ.112

¹⁹⁴Δουλάμη Σταυρούλα, Αλέξανδρος Σταμάτιος Αντωνίου, *Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση τους στο χώρο της ειδικής αγωγής*, σ.39

¹⁹⁵Γιαννικοπούλου Αγγελική, *Η αφήγηση και οι τεχνικές της στην προσέγγιση της παιδικής λογοτεχνίας στο Νηπιαγωγείο*, σ.67-68

¹⁹⁶Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.253

¹⁹⁷Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.253

Κλείνοντας, θα λέγαμε ότι ο πιο σημαντικός παράγοντας για μια σωστή διδασκαλία είναι η εκλογή του παραμυθιού, που θα αναλύσουμε και μετέπειτα εκτενέστερα. Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να κάνει σωστή επιλογή του παραμυθιού, ώστε να βρίσκεται σε αντιστοιχία με το πνευματικό επίπεδο των μαθητών, τόσο από άποψη λεξιλογίου όσο και περιεχομένου¹⁹⁸. Πρέπει να επιλέγουμε παραμύθια με ευχάριστο και διδακτικό περιεχόμενο αλλά ταυτόχρονα κατανοητά για τα παιδιά. Για να πραγματοποιηθούν βέβαια όλα τα στάδια διδασκαλίας, ο εκπαιδευτικός οφείλει να κάνει σωστή αξιοποίηση του διδακτικού χρόνου. Να διατίθεται δηλαδή συγκεκριμένος χρόνος για την αφήγηση και ο υπόλοιπος να αξιοποιείται στην ανάλυση και το σχολιασμό του παραμυθιού.

6.3. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ

Γενικά τα παραμύθια προκαλούν ευχάριστα συναισθήματα και ζωντανές εντυπώσεις στα παιδιά. Υπάρχει ωστόσο πληθώρα παραμυθιών, που αναφέρονται σε μια εξίσου μεγάλη ποικιλία θεμάτων που διαφέρουν στο περιεχόμενο, στην πλοκή και στον τρόπο της αφήγησης. Το επιλεγόμενο παραμύθι θα πρέπει να υπακούει στον ψυχολογικό παράγοντα της διδασκαλίας, που σημαίνει να έχει σχέση με τα καθημερινά βιώματα των παιδιών και να ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντα τους. Παραμύθια με ενδιαφέρουσα πλοκή, ζωντανές και παραστατικές εικόνες και έντονους χαρακτήρες που να εμπνέουν αισιοδοξία και διάθεση για δημιουργία στη ζωή.

Έτσι στην εκλογή των κατάλληλων παραμυθιών θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα εξής κριτήρια¹⁹⁹:

1. Να μην περιέχουν σκηνές βίας και αγριότητας, ώστε να μην δημιουργούν φόβους και εφιάλτες.
2. Να μην περιέχουν χυδαιότητες.
3. Να μην ασκούν προτροπή προς ανήθικες ενέργειες.
4. Να μην υποδαυλίζουν μίσση προς λαούς ή άτομα.
5. Να έχουν αφηγηματική απλότητα και όχι μακροσκελείς περιγραφές και μακροπερίοδες φράσεις.
6. Να είναι απλά στην πλοκή τους και να προβάλουν βασικές αξίες της ζωής, όπως η δικαιοσύνη.
7. Να ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντα τους.
8. Να δημιουργούν αισιόδοξη προοπτική για το μέλλον.

Βασικό κριτήριο επιλογής των παραμυθιών ασφαλώς και αποτελεί η ηλικία, τα ενδιαφέροντα και η αναγνωστική ικανότητα των παιδιών, καθώς και το θέμα

¹⁹⁸ Ντούλια Αθηνά, *Διδάσκοντας μέσα από το παραμύθι: Δυνατότητες – όρια – προοπτικές*, σ.4

¹⁹⁹ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.277-279

που πραγματεύονται, οι ήρωες τους και γενικότερα η μορφή και η εικονογράφηση του βιβλίου²⁰⁰.

Όσον αφορά την ηλικία των παιδιών, όπως έχουμε αναφέρει το παραμύθι προσελκύει ιδιαίτερα παιδιά προσχολικής και πρώτο-σχολικής ηλικίας. Αυτό διότι το παιδί 4-7 ετών χαρακτηρίζεται από μια έντονη μυθοπλαστική ικανότητα. Μάλιστα τα παιδιά της ηλικίας αυτής αρέσκονται σε παραμύθια στα οποία μπορούν να υπάρχουν σχέσεις και αντιστοιχίες με δικό τους πρόσωπο ή δική τους προσωπική κατάσταση. Ενώ τα παιδιά των 8 ετών, πιστεύουν στο περιεχόμενο των παραμυθιών όπως πιστεύουν και στον Άγιο Βασίλη. Η πίστη αυτή αρχίζει να υποχωρεί γύρω στα 9 έτη, όταν το παιδί εισέρχεται στην ηλικία της κριτικής και του ρεαλισμού. Τότε την θέση των παραμυθιών παίρνουν άλλες διηγήσεις που βρίσκονται πιο κοντά στην αληθινή πραγματικότητα, όπως είναι εκείνες που αναφέρονται σε ταξίδια και περιπέτειες²⁰¹. Βέβαια τα κριτήρια αυτά διαφοροποιούνται ανάλογα με την εποχή, τις κοινωνικές συνθήκες, την μορφή της κοινωνίας και το κοινωνικό πλαίσιο.

Ανάλογα λοιπόν με την ηλικία, μπορούμε να κατατάξουμε το προσφερόμενο παραμυθιακό υλικό ως ακολούθως²⁰²:

Για παιδιά προσχολικής και πρώτο-σχολικής ηλικίας:

- Παραμύθια με πρωταγωνιστές ζώα.
- Παραμύθια με αστείες ιστορίες.
- Παραμύθια επαναληπτικά ή κλιμακωτά.
- Παραμύθια με νεράιδες.
- Ιστορίες από τον κόσμο της μυθολογίας.
- Μύθους, θρύλους, παραδόσεις(εθνικές, τοπικές, θρησκευτικές κ.ά.).
- Μύθοι για τα ζώα και τα φυτά.
- Μύθοι του Αισώπου.
- Παραμύθια με προσωποποιήσεις φυσικών φαινομένων.

Για μεγαλύτερα παιδιά:

- Παραμύθια με ήρωες παιδιά και ζώα μαζί.
- Παραμύθια με ενήλικες πρωταγωνιστές.
- Παραμύθια με νεράιδες.
- Παραμύθια μαγικά.
- Παραμύθια με περιπέτεια.

²⁰⁰ Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα: Η ψυχοπαιδαγωγική και κοινωνική λειτουργία του*, σ.118

²⁰¹ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.175,178

²⁰² Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.274-275

- Χιουμοριστικές ιστορίες.
- Παραμύθια λαϊκότροπα.
- Παραμύθια διασκευασμένα.
- Μύθοι, θρύλοι, παραδόσεις.
- Ιστορίες από μυθολογία.
- Κλιμακωτά, αινιγματικά, θρησκευτικά.
- Λαϊκά παραμύθια άλλων χωρών.
- Παραμύθια Ελλήνων λογοτεχνών.
- Παραμύθια ξένων λογοτεχνών.

Η επιλογή λοιπόν των κατάλληλων κάθε φορά παραμυθιών θα πρέπει να γίνεται με κριτήρια την αισθητική τους αξία και ταυτόχρονα να ικανοποιεί τις ανάγκες του κοινού στο οποίο απευθύνονται. Απαιτείται επομένως πολύ καλή γνώση του αντικειμένου από όσους θα ασχοληθούν με αυτό το έργο και κυρίως από τον εκπαιδευτικό.

6.4. Η ΔΙΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΜΥΘΙΟΥ ΜΕ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΜΕΣΑ

Καθώς τα χρόνια περνούν και οι κοινωνικές συνθήκες διαφοροποιούνται, το παραμύθι έχει ξεπεράσει πλέον την απλή αφήγηση, καθώς έχει στην διάθεση του πολλά εποπτικά μέσα προφοράς και διδασκαλίας. Με την ανάπτυξη της τεχνολογίας, η γιαγιά και ο παππούς έχουν πλέον “αντικατασταθεί” από την τηλεόραση, το βίντεο και τους υπολογιστές. Γεγονός πάντως είναι ότι η τεχνολογία έχει προσφέρει αρκετές δυνατότητες στον εκπαιδευτικό, ο οποίος μπορεί να χρησιμοποιήσει και να αξιοποιήσει τα μέσα της για να κάνει την προσφορά του παραμυθιού πιο ζωντανή²⁰³.

Έτσι, ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει το βίντεο και την τηλεόραση για να προβάλει π.χ. μια ελκυστική ταινία του Disney και να δώσει στους μαθητές την ευκαιρία να κάνουν συγκρίσεις ανάμεσα σε παραδοσιακές και σύγχρονες παραλλαγές του παραμυθιού, ή για ψυχολογικούς λόγους να προβάλει ένα παραμύθι σε μικρά παιδιά, που δεν μπορούν ακόμα να διαβάσουν²⁰⁴. Μπορεί επίσης να χρησιμοποιήσει το Youtube,²⁰⁵ που αποτελεί το κύριο μέσο δημοσίευσης ψηφιακών αφηγήσεων, αλλά και διάφορα CD-ROM που μπορούν να παρουσιαστούν και στην τηλεόραση.

Έτσι λοιπόν, εφόσον η ανάπτυξη της τεχνολογίας είναι τέτοια που κάνει απαραίτητη την ένταξή της και στο σχολείο, η ψηφιακή αφήγηση πρέπει και

²⁰³ Σακελλαρίου Χάρης, *Το παραμύθι χθες και σήμερα: Η ψυχοπαιδαγωγική και κοινωνική λειτουργία του*, σ.105

²⁰⁴ Κωνσταντίνος Δ. Μαλαφάντης, *Το παραμύθι στην εκπαίδευση, Ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση*, σ.290-291

²⁰⁵ Το Youtube είναι ένας δημοφιλής διαδικτυακός τόπος, ο οποίος επιτρέπει αποθήκευση, αναζήτηση και αναπαραγωγή ψηφιακών ταινιών.

τείνει να αποτελεί αναπόσπαστο μέσο της εκπαιδευτικής πρακτικής. Η ψηφιακή αφήγηση είναι βασισμένη στην παιδαγωγική. Για να αξιοποιηθεί ωστόσο παιδαγωγικά και αποτελεσματικά η ψηφιακή αφήγηση στο σύγχρονο σχολείο, απαραίτητες και σημαντικές προϋποθέσεις συνιστούν η επαρκής τεχνολογική γνώση αλλά και η εξοικείωση, τόσο των εκπαιδευτικών όσο και των μαθητών, με τις νέες τεχνολογίες και τα ψηφιακά μέσα.

Επιπροσθέτως, υπάρχουν πλέον κάποια ψηφιακά συστήματα για παιδιά, τα οποία μπορεί να χρησιμοποιήσει ο κάθε εκπαιδευτικός. Τα συστήματα ψηφιακής αφήγησης είναι αυτά που επιτρέπουν στους μαθητές αλλά και στους εκπαιδευτικούς να πουν ή να παρουσιάσουν ιστορίες με νέους τρόπους. Ας δούμε μερικά από αυτά εν συντομία:

ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

1. Sam

Ο Sam είναι εικονικό παιδί που προσκαλεί τα παιδιά να συμμετέχουν στο συνεργάσιμο παιχνίδι αφήγησης με πραγματικά παιχνίδια²⁰⁶. Το σύστημα του Sam αποτελείται από δύο συστατικά: ένα παιδί σε πραγματικό μέγεθος που ονομάζεται Sam και ένα παιχνίδι κάστρο με πολλές πλαστικές φιγούρες. Ο Sam προβάλλεται σε μια οθόνη πίσω από το κάστρο.

Στιγμιότυπα από τη χρήση του SAM.

²⁰⁶ Κυριακή Σεραφεΐμ, Γεώργιος Φεσάκης, «Ψηφιακές και Διαδικτυακές εφαρμογές στην Εκπαίδευση, Ψηφιακή αφήγηση: Επισκόπηση λογισμικών», σ.4

2. Story Mat

Το Story Mat είναι ένα σύστημα σχεδιασμένο για να υποστηρίξει τη φανταστική αφήγηση των μικρών παιδιών. Η εφαρμογή αποτελείται από ένα μαλακό υφασμάτινο πάπλωμα με διακοσμημένους αριθμούς. Όταν το παιδί λέει ιστορίες με ένα από τα υφασμάτινα ζώα, το πιάσιμό τους προκαλεί την καταγραφή της φωνής διήγησης του παιδιού και των συντεταγμένων του ζώου

²⁰⁷.

Χαλί Story mat

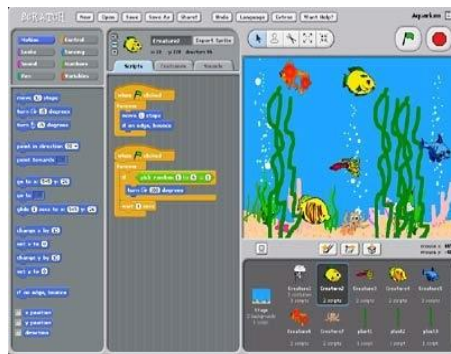
ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΕΣ ΗΛΙΚΙΕΣ

1. Scratch

Πρόκειται για μια γλώσσα προγραμματισμού που καθιστά εύκολη την δημιουργία διαδραστικών ιστοριών, κινούμενων σχεδίων, παιχνιδιών, μουσικής και τέχνης που επιπλέον μπορούν να διαδοθούν στο διαδίκτυο. Καθώς οι νέοι δημιουργούν και μοιράζονται τα έργα τους στο Scratch, μαθαίνουν σημαντικές μαθηματικές και υπολογιστικές ιδέες, ενώ παράλληλα μαθαίνουν να σκέφτονται δημιουργικά και να εργάζονται συλλογικά²⁰⁸.

²⁰⁷Κυριακή Σεραφείμ, Γεώργιος Φεσάκης, «Ψηφιακές και Διαδικτυακές εφαρμογές στην Εκπαίδευση, Ψηφιακή αφήγηση: Επισκόπηση λογισμικών», σ.4

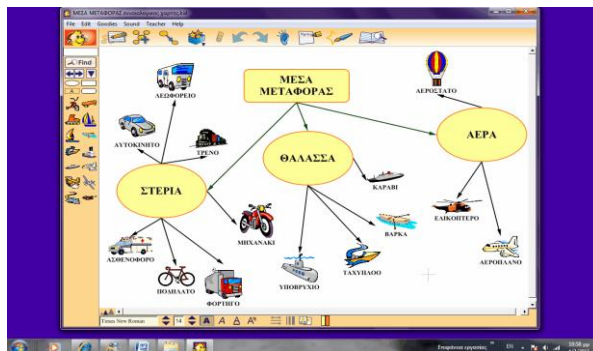
²⁰⁸Κυριακή Σεραφείμ, Γεώργιος Φεσάκης, «Ψηφιακές και Διαδικτυακές εφαρμογές στην Εκπαίδευση, Ψηφιακή αφήγηση: Επισκόπηση λογισμικών», σ.5

Εκπαιδευτικό περιβάλλον προγραμματισμού Scratch.

2. Kidspiration

Το Kidspiration είναι ένα εκπαιδευτικό λογισμικό για ηλικίες 4-6 και ακολουθεί τις αρχές της μάθησης μέσω οπτικοποίησης²⁰⁹. Είναι ένα ανοιχτό περιβάλλον μάθησης. Μπορούν να πειραματιστούν με πολλά διαθέσιμα εργαλεία και αναπτύσσει την ανάγνωση και τη γραφή, το επίπεδο μαθηματικών γνώσεων, τις δεξιότητες σκέψης, τη δημιουργικότητα και την επικοινωνία. Υποστηρίζει επίσης την ανάπτυξη των εννοιολογικών χαρτών που βοηθούν τα παιδιά να εκφράσουν, να οργανώσουν και να αναπτύξουν τις ιδέες τους.

Η χρήση της ψηφιακής αφήγησης υπόσχεται να καταστήσει τη μάθηση πιο ελκυστική και τους μαθητές ενεργούς και παραγωγικούς στο πλαίσιο ατομικών ή συνεργατικών δραστηριοτήτων. Έχει αποδειχτεί πως συμβάλει στην απόκτηση και ανάπτυξη τεχνικών, κοινωνικών και δημιουργικών δεξιοτήτων όπως απαραίτητων στο μαθητή του 21ου αιώνα. Ωστόσο όπως κάθε τι νέο, η χρησιμοποίηση τέτοιων τεχνικών πρέπει να γίνεται πιλοτικά και με σύνεση. Πάντα πρέπει να εξετάζονται και τα θετικά και τα αρνητικά και να καταλήγουμε στη μέγιστη δυνατή λύση. Η διατήρηση τόσο της παιδικής αθωότητας, όσο και η αξία και οι στόχοι του παραμυθιού χρήζουν προτεραιότητας.

²⁰⁹ <http://www.schools.ac.cy/klimakio/themata/diathematika/kidspiration/index.html>

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Φτάνοντας στο τέλος της πτυχιακής εργασίας, είμαστε πλέον στην θέση να επιβεβαιώσουμε τη θετική επίδραση που έχει το παραμύθι σε όλους τους τομείς ανάπτυξης του παιδιού. Ένας καλός αναγνώστης μπορεί να εξελιχθεί σε ολοκληρωμένο άτομο. Για να επιτευχθεί αυτό στα παιδιά, πρέπει εμείς οι μεγαλύτεροι να τους καλλιεργήσουμε την τάση για διάβασμα.

Το παραμύθι δεν είναι μόνο μια απλή ιστορία που μαγεύει και γοητεύει, αλλά εκφράζει αλήθειες με έναν συμβολικό και αλληγορικό τρόπο. Έχει την δική του μαγεία και είναι σε ένα κόσμο που η αλήθεια, το πραγματικό, ο ρεαλισμός δεν υπάρχουν ή λειτουργούν με διαφορετικό τρόπο. Το παραμύθι υπάρχει σε ένα φανταστικό και ασυνείδητο επίπεδο, βοηθώντας το παιδί να κατανοήσει τον κόσμο που τον περιβάλλει, να έρθει αντιμέτωπο με διάφορες καταστάσεις, άλλοτε εύκολες και άλλοτε δύσκολες, και με έναν αβίαστο τρόπο να κατανοήσει και μεγάλες αλήθειες για τη ζωή που μπορεί ακόμη και να πληγώνουν. Πολλές φορές μάλιστα μπορεί να ταυτίζει τον εαυτό του, όπως και άλλα πρόσωπα από το στενό του περιβάλλον με τους ήρωες των παραμυθιών. Μ' αυτό τον τρόπο παραδειγματίζεται μέσα από το παραμύθι για να αντιμετωπίσει μια δύσκολη για αυτόν κατάσταση ή να κατανοήσει τις περίεργες συμπεριφορές των μεγάλων και του κόσμου που τον περιβάλλει.

Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη τη σημασία που έχουν τα παραμύθια στην αγωγή και στην ψυχαγωγία των παιδιών, θα παραθέσω κάποιες πρακτικές και δραστηριότητες που θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν μετά την αφήγηση, ώστε να αξιοποιηθεί το παραμύθι στο έπακρο. Εφόσον γίνει η αφήγηση του παραμυθιού στα παιδιά, που έχει ως σκοπό την αισθητική απόλαυση και τέρψη, σύμφωνα με τον τρόπο που ήδη έχουμε αναλύσει, θα ήταν αρκετά αποτελεσματικό να προβεί ο εκπαιδευτικός σε διάφορες παιγνιώδης δραστηριότητες προσφοράς του παραμυθιού, προκειμένου να προσεγγίσει το παιδί όσο το δυνατόν πιο ευχάριστα και δημιουργικά.

Αρχικά, η χρήση εποπτικού υλικού και κυρίως εικόνων είναι επιβεβλημένη, και ιδίως όταν απευθυνόμαστε σε μικρά παιδιά γιατί σε αυτά η εικόνα συμπληρώνει την αφήγηση και έχει βοηθητικό ρόλο. Μετά από την αφήγηση λοιπόν μπορούμε να αφήσουμε τα παιδιά να εικονογραφήσουν το παραμύθι μόνοι τους, όπως το φαντάζονται. Έτσι, αφήνεται ελεύθερη η φαντασία τους και καλλιεργούνται οι αισθητικές και καλλιτεχνικές τους δεξιότητες.

Εξίσου χρήσιμη είναι και η αναδιήγηση του παραμυθιού από τα παιδιά. Με τον τρόπο αυτό τους δίνετε η ευκαιρία της προφορικής έκφρασης και του ελέγχου της μνημονικής ικανότητας. Ακόμα μπορεί αντί για αυτό να δημιουργήσουν αυτοσχέδια παραμύθια που είναι ακόμα πιο δημιουργικά ή και

να αφήνει ο εκπαιδευτικός ημιτελές το παραμύθι επίτηδες ώστε να το συνεχίσουν τα παιδιά όπως αυτά επιθυμούν.

Μετά την ακρόαση και την επεξεργασία του παραμυθιού, τα παιδιά μπορούν να δραματοποιήσουν την ιστορία. Τα παιχνίδια ρόλου δίνουν στα παιδιά τη δυνατότητα να εκφραστούν όχι μόνο λεκτικά, αλλά και με το σώμα τους, καταπολεμώντας αναστολές ή φοβίες. Γενικότερα τα παιχνίδια ρόλων είναι αρκετά ευχάριστα στα παιδιά καθώς ενσαρκώνουν τους ήρωες τους. Πολύ αγαπημένη δραστηριότητα είναι και το κουκλοθέατρο, το οποίο βέβαια χρειάζεται ιδιαίτερη προετοιμασία.

Σε μικρότερες ηλικίες, πολλά παραμύθια προσφέρονται για χειροτεχνίες και κατασκευές. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την εξάσκηση των κινητικών δεξιοτήτων τους και την ανάπτυξη της δημιουργικότητας των παιδιών. Οι χειροτεχνίες καλύπτουν μεγάλο φάσμα, μπορεί να είναι είτε κατασκευές αντικειμένων είτε ακόμα και ζαχαροπλαστική, γλυπτική κ.α.

Δεν θα μπορούσαν να λείπουν βέβαια και οι γλωσσικές απασχολήσεις. Το παραμύθι παρέχει πολλές δυνατότητες για λεκτικές ασκήσεις και δραστηριότητες όπως συζήτηση, επεξήγηση ιδιωματικών φράσεων κλπ.

Με λίγα λόγια, το παραμύθι μπορεί να λειτουργεί ως μια ελεύθερη δημιουργική σχολική δραστηριότητα με διάφορες ψυχοπαιδαγωγικές προεκτάσεις. Όμως, δεν περιορίζεται μόνο στον χώρο των καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων αλλά μπορεί να αξιοποιηθεί στο σχολείο σε σχεδόν όλο το σχολικό πρόγραμμα. Σε παιδιά μεγαλύτερης τάξης του δημοτικού, ο εκπαιδευτικός μπορεί να το αξιοποιήσει ως αφόρμηση και διδακτική ύλη και σε άλλα μαθήματα. Εκτός από το γλωσσικό μάθημα, που για ευνόητους λόγους είναι μια ευχάριστη ενίσχυση, τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο, το παραμύθι μπορεί να αξιοποιηθεί και στα μαθηματικά προκειμένου να γίνουν πιο κατανοητά και ευχάριστα χωρίς να αναπτύξουν σχέση φόβου με αυτά. Βοηθά να γίνουν οι βασικές μαθηματικές έννοιες πιο κατανοητές καθώς και στην ανάπτυξη της "μαθηματικής σκέψης"²¹⁰. Για παράδειγμα στο παραμύθι «Τα τρία γουρουνάκια» υπάρχουν αρκετά "μαθηματικά προβλήματα" και αριθμητικές πράξεις, τα οποία μπορούν να λυθούν από κοινού με τα παιδιά στην τάξη. Ουσιαστικότερη διδασκαλία μπορεί να προσφέρει το παραμύθι και στο μάθημα της ιστορίας, στις μικρότερες τάξεις του δημοτικού, καθώς το παρουσιάζει με την μορφή του "ιστορικού παραμυθιού", το οποίο από κοινού με τους αρχαίους ελληνικούς μύθους, κάνει το μάθημα πιο ελκυστικό, κατανοητό και ενδιαφέρον. Ακόμα και στο μάθημα της μυθολογίας δίνει την ευκαιρία για σύγκριση των μύθων και των παραμυθιών, που έχει ως αποτέλεσμα την κατανόηση της εξέλιξης από τον αρχαίο στον σύγχρονο ελληνικό πολιτισμό.

²¹⁰ Ντούλια Αθηνά, *Διδάσκοντας μέσα από το παραμύθι: Δυνατότητες – όρια – προοπτικές*, σ.8

Εν κατακλείδι, το παραμύθι αποτελεί ένα πολύ ελκυστικό αντικείμενο για τα παιδιά καθώς προσφέρει την δυνατότητα ανάπτυξης ποικίλων πολιτιστικών δραστηριοτήτων και ασκήσεων, γλωσσικών, ψυχοκινητικών και αισθητικών, ατομικών ή ομαδικών, που καλλιεργούν τη γλωσσική έκφραση, τη φαντασία, τη δημιουργικότητα και τα συναισθήματα των παιδιών, ενώ ταυτόχρονα ψυχαγωγεί και διασκεδάζει και αρχίζει να αξιοποιείται τόσο από εκπαιδευτικούς όσο και από γονείς σε σπίτι και σχολείο. Όμως χάρη στην γοητεία που ασκεί, έχει εισχωρήσει και σε άλλες δραστηριότητες και έχει καταλάβει σημαντικό τμήμα στη ζωή και την διασκέδαση των παιδιών. Έτσι έχουν δημιουργηθεί διάφορα «Παιδικά Κέντρα» και «Παιδικοί σταθμοί δημιουργικής απασχόλησης», οι οποίοι έχουν εντάξει το παραμύθι στο καθημερινό τους πρόγραμμα. Φαίνεται λοιπόν, ότι στις μέρες μας, παρά τις νέες συνθήκες που έχουν δημιουργηθεί στην κοινωνία, το παραμύθι επιβιώνει και αξιοποιείται τόσο σε κοινωνικούς όσο και εκπαιδευτικούς χώρους για την πολύ σημαντική παιδαγωγική αξία που προσφέρει στα παιδιά αλλά και για την αισιοδοξία και την δύναμη του να ονειρεύονται.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΥΔΙΚΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΓΡ., Το λαϊκό παραμύθι: Θεωρητικές Προσεγγίσεις, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1994.

ΒΕΡΒΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ & ΚΑΠΟΥΡΚΑΤΣΙΔΟΥ ΜΑΡΙΑ, Το παραμύθι ως μέσο διαπολιτισμικής γλωσσικής εκπαίδευσης, Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου με θέμα «Διαπολιτισμική εκπαίδευση - Ελληνικά ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα», Πάτρα.

ΓΕΡΓΑΤΣΟΥΛΗΣ ΒΑΣΙΛΗΣ, Το ελληνικό λαϊκό παραμύθι και οι σύγχρονες μεταμορφώσεις του, Δημοσιευμένο στα Πρακτικά του 1^{ου} Διεθνούς Εκπαιδευτικού Συνεδρίου «Λαϊκός Πολιτισμός και Εκπαίδευση», Συνεδριακό Κέντρο Θεσσαλίας, Βόλος.

ΓΙΑΝΝΙΚΟΠΟΥΛΟΥ ΑΓΓΕΛΙΚΗ, Η αφήγηση και οι τεχνικές της στην προσέγγιση της παιδικής λογοτεχνίας στο Νηπιαγωγείο, Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας, εκδ. Βιβλιογονία, Αθήνα 1994.

ΔΟΥΛΑΜΗ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ & ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ- ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ, Η γοητεία των παραμυθιών: χρήση και αξιοποίηση τους στο χώρο της ειδικής αγωγής, Παιδαγωγικός λόγος 1, 2011

ΚΟΥΛΟΥΜΠΗ – ΠΑΠΑΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ ΚΟΥΛΑ, Ο Bruno Bettelheim για τα παραδοσιακά παραμύθια, εκδ. Διαδρομές, 1988.

ΚΑΪΛΑ ΜΑΡΙΑ & ΞΑΝΘΑΚΟΥ ΓΙΩΤΑ, Παραμύθι: Διδασκαλία παραμυθιού, Αθήνα 1991.

ΜΑΛΑΦΑΝΤΗΣ Δ. ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Το παραμύθι στην εκπαίδευση: ψυχοπαιδαγωγική διάσταση και αξιοποίηση, εκδ. διάδραση, 2011.

ΜΑΛΑΦΑΝΤΗΣ Δ. ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Το παραμύθι και η δημιουργικότητα των παιδιών.

ΜΑΝΩΛΟΠΟΥΛΟΣ ΣΩΤΗΡΗΣ, Το παραμύθι μια κατασκευή, Ψυχαναλυτικό περιοδικό 1, 1997.

ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ ΑΝΔΡΕΑΣ, Η παιδική ψυχή και το παραμύθι, Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας 3, Θεσσαλονίκη 1988.

ΜΠΕΤΕΛΧΑΙΜ ΜΠΡΟΥΝΟ, Η γοητεία των παραμυθιών : Μια ψυχαναλυτική προσέγγιση, εκδ. Γλάρος, 1995

ΝΤΟΥΛΙΑ ΑΘΗΝΑ, Διδάσκοντας μέσα από τα παραμύθια: Δυνατότητες- Όρια - Προοπτικές, Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ), 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου, Αθήνα 2010.

ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ ΧΑΡΗΣ, Το παραμύθι χθες και σήμερα: η ψυχοπαιδαγωγική και κοινωνική λειτουργία του, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1995.

ΣΑΛΜΟΝΤ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, Η παιδαγωγική σημασία και αξιοποίηση του λαϊκού παραμυθιού για το παιδί με ειδικές εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανάγκες και δυνατότητες.

ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΚΥΡΙΑΚΗ & ΦΕΣΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, «Ψηφιακές και Διαδικτυακές εφαρμογές στην Εκπαίδευση, Ψηφιακή αφήγηση: Επισκόπηση λογισμικών», Πρακτικά Εργασιών 7ου Πανελλήνιου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή «Οι ΤΠΕ στην Εκπαίδευση», Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κόρινθος, 23-26 Σεπτεμβρίου 2010.

ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛΕΝΗ & ΛΑΖΑΡΗ ΜΑΡΙΑ, Η διερευνητική δραματοποίηση του παραμυθιού ως μέσο παιδαγωγικής διαδικασίας στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο, Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 5^ο Πανελλήνιο Συνέδριο με θέμα «Μαθαίνω πώς να μαθαίνω», 7-9 Μαΐου 2010

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

http://www.pre.uth.gr/new/sites/default/files/imago2010_gr.pdf (Μάθηση με εικόνες, Πρόγραμμα της ΕΕ imago2010: Εναύσματα για την εργασία στην προσχολική ηλικία και στην ηλικία δημοτικού)

<http://www.schools.ac.cy/klimakio/themata/diathematika/kidspiration/index.html>

<https://www.eduportal.gr/diapolitismikh/> (Δημάση Μαρία)

<https://el.wikipedia.org/wiki/Παιδαγωγική>

<http://www.pi-schools.gr>

<http://www.snhell.gr/kids/category.asp?id=11>

<http://www.iaen.gr>

http://www.livanis.gr/Δραματοποίηση-θεατρικού-παιχνιδιού!_a-7330.aspx

<http://www.elliepek.gr>

<http://brefoteacher.gr/εκπαιδευτικα-θεματα/θέατρο/δραματοποίηση/>

http://www.theatroedu.gr/portals/38/main/images/stories/files/Magazine/EandT_e-mag_June2002_GR_09.pdf (Μώρου Αντιγόνη, Δραματοποίηση: από το κείμενο στη σκηνή της τάξης)

<http://christseleptis.blogspot.gr/2013/05/blog-post.html>

<http://www.elniplex.com/o-ρόλος-των-παραμυθιών-στον-ψυχισμό-των-παιδιών-και-οι-συνέπειές-τους-στην-εξέλιξη-τους/>

<http://www.elniplex.com/o-ρόλος-των-παραμυθιών-στον-ψυχισμό-των-παιδιών-και-οι-συνέπειές-τους-στην-εξέλιξη-τους/>
(Ιωάννης Κυργιόπουλος- Σχολικής Ψυχολογίας)

<http://www.paidika-paramythia.gr>

http://www.elliepek.gr/documents/5o_synedrio_eisigiseis/Kyriakopoulou_Lazarh.pdf